MOKYTOJAS - LITUANISTAS - KRAŠTOTYRININKAS

/APIE STASĮ KADŽEVIČIŲ/

1999 m.

Medžiaga darbui panaudota iš Bronės Kadzevičienės namų archyvo, kurią parengė Aldona Mikštienė
Foto kopijos : A.Jakšto
Nuotraukos : A.Cimbolaičio
Apipavidalino: V.Sukovienė
Spausdino : O.Petrovskienė
Tiražas : 3 mašinraščio egz.

T U R I N Y S

Biografija.....2

Priedai.....5

Vadovėliai iš kurių mokėsi ir naudojo darbe.....23

Pranešimai.....25

Rankraščiai.....47

Straipsniai spaudoje.....109

Pasveikinimas.....113

Pirmieji posmai.....115

Eilėraščiai 1945-1950.....119

Atsiminimai.....142

Stasys Kadzevičius 1948 m.

Fotokopija A. Jakšto, 1999 m.

BIOGRAFIJA

Naujasis Strūnaitis (toliau-Strūnaitis)-senas idiliškas bažnytkaimis su giliomis lietuviškomis tradicijomis,lyrinėmis dainomis,kaimo vakaronėmis,Petrinių stlaidais.Nors lenkų okupacinė valdžia jau buvo uždariusi "Ryto" draugijos lietuvišką mokyklą,šv.Kazimiero draugijos skyrių, tačiau išliko gyvastingas poreikis kartas nuo karto susiburti,padainuoti,pamaištauti, skambų eilėrašti padeklamuoti; gyvavo ir klojimo vakarėlių romantika.

Štai tokiame Strūnaityje valstiečių Stasio ir Paulinos šeimoje 1928m.sausio 3d.gimė ir augo Stasiukas.Jį vijosi jaunesnis broliukas Julius.Tėvai buvo tvarkingi ir darbštūs valstiečiai.Senelis Stanislovas buvo kaimo siuvėjas,turėjęs ryšių su knygnešiais,įdomiai pasakodavęs apie slaptų spaudinių platinimą.Matyt,senelio pasakojimai žadino Stasiuko susidomėjimą knygnešių sumanumu ir pasišventimu,meilę gimtajam žodžiui,lietuviškoms tradicijoms.

Teko lankyti lenkišką Strūnaičio pradžios mokyklą,nes lietuviška jau buvo uždaryta.1941m.rudeniop Stasys,kaip ir daugelis švenčioniškių paauglių,atvyko į vokiečių okupuotą Vilnių, apsigyveno bendrabutyje Užupio gatvėje,buvo priimtas į 3-osios gimnazijos pirmą klasę.(Švenčionyse gimnazija pradėjo veikti keletu mėnesių vėliau.).Vilniaus 3-osios gimnazijos direktorius buvo ignalinietis Vincas Martinkėnas,o inspektorius-tverečėnas Alfonsas Bielinis.1942m.Stasys persikėlė į Švenčionių 1-ąją gimnaziją,kuriai vadovavo irgi tverečėnai:direktorius Alfonsas Kudaba ir inspektorius Karolis Bielinis.

O karas,okupantai tebesiautėjo.Stasio kartos gimnazistai matė žydų suvarymą į Švenčionių getą,pro gimnazijos langus stebėjo,kaip buvo varomi sušaudyti į žydų kapines Švenčionių įkaitai už Olio ir Beko nužudymą,matė,o kai kurie ir patys patyė gaudines trečiadieniais turguje.Ne kartą vokiečių kareiviai buvo užėmę gimnazijos patalpas,ir gimnazistams su suolais bei kitu inventoriumi tekdavo kraustytis iš vieno miesto pakraščio į kitą.

Vokiečių okupantus vėl pakeitė sovietiniai.KGB iš gimnazijos išvedė ne vieną mokytoją ir mokinį.Iš Stasio klasės keli draugai po pirmojo brandos egzamino buvo ištremti į Sibirą Į mėginamą kurti komjaunimo organizaciją iš 64 abiturientų neįstojo nė vienas.Tai 1948 metai.

Neturėdamas materialinių galimybių studijuoti,S.Kadzevičius pasirenka mokytojo ir neakivaizdininko kelią.1948m. gavo paskyrimą dėstyti lietuvių kalbą Švenčionių 2-ojoje (rusų) gimnazijoje.Kitais metais perkeltas į Strūnaičio septynmetę mokyklą,o nuo 1951m.iki 1988m.(iki pensijos) mokytojavo Švenčionių 1-ojoje (nuo 1970m.-Žigmo Žemaičio)vidurinėje mokykloje.

Dirbdamas darbą ir studijas,Vilniaus pedagoginiame institute įgijo lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo specialybę.

Per ilgą pedagoginę praktiką S.Kadzevičius diegė mokiniams reiklumą ir pagarbą gimtajai kalbai,meilę literatūrai,emocingam eilėraščiui.Mokytojas nepelnė aukštų sovietinių titulų,susilaukdavo tarnybinių priekaištų už nepakankamai aktyvų komunistinį moksleivių auklėjimą,už tai,kad,anot vieno buvusio auklėtinio, "(...) nekalė mums į galvas žmogų bukinančių marksizmo dogmų, neverte išsižadėti tikėjimo".

Mokytojas lituanistas S.Kadzevičius visą laiką domėjosu Lietuvos,ypač savojo krašto istorija,buvo nenuilstantis kraštotyros draugijos narys,vadovavo savo mokyklos kraštotyros būreliui,mokynių kraštotyros ekspedicijoms,artimai bendravo su Švenčionių kraštotyros muziejumi.Jis pats kaupė ir kitus skatino rinkti "senienas":spaudinius,buities reikmenis,laiškus,atsiminimus, numizmatiką.

Daugelį metų jis rinko žianias apie Švenčionių krašto mokyklas,Švenčionių lietuvių gimnaziją,bendravo su pirmuoju jos direktoriumi prof.Zigmu Žemaičiu,užrašė jo atsiminimų,kai kurias jo kalbas,nemažai prisidėjo,kad šio garbaus kraštiečio vardu būtų pavadinta mokykla.Taip pat rinko žinias apie kitus šios mokyklos direktorius,buvusius mokytojus,mokinius.Kruopštaus darbo vaisius-1984m.,minint lietuvių vidurinės mokyklos (buv.lietuvių gimnazijos) gyvavimo 65-ąsias ir prof.Z.Žemaičio gimimo 100-ąsias metines,atidarytas mokyklos muziejus.Jo vadovaujami mokiniai kraštotyrininkai parengė Švenčionių Z.Žemaičio vidurinės mokyklos istorijos rankraštį.

S.Kadzevičius surinko daug istorinės ir etnografinės medžiagos apie Švenčionijos praeitį,apie prancūzmetį,1831m.ir 1863m.sukilimus.Jis daug prisidėjo,kad būtų prikelti iš užmaršties šio krašto knygnešių,kitų spaudos draudimo laikotarpio veikėjų vardai.Po kruopelytę surinkta medžiaga apie Švenčionių knygyną, su dideliu ktruopštumu ir meile aprašė savo gimtąjį Strūnaitį,visus jo gyventojus.Bene labiausiai jį jaudino lietuvybės būklė Švenčionijoje lenkų okupacijos metais.Surinkta daug duomenų apie "Ryto" švietimo draugiją ir jos lietuviškas mokyklas bei jų mokytojus apskrityje,apie kitas lietuvių tautines organizacijas,apie lenkų okupantų persekiojimus ir terorą.

S.Kadzevičius visą laiką domėjosi žymių savo krašto žmonių veikla,rinko apie juos žinias ir dokumentus,nuotraukas,aukštino jų nuopelnus savo tautai,rūpinosi jų atminimo pagerbimu.Nemažai rašė apie Švenčionių lietuvių gimnazijos direktorių,kraštotyrininką ir tautosakininką Matą Untulį,apie gimnazijos lietuvių kalbos mokytoją prof.kun.Joną Skruodį,šios gimnazijos daugkartinį direktorių,visuomenės veikėją dr.Aleksandrą Rymą.Dar gimnazijoje besimokydamas yra dedikavęs eilėraštį Juliui Siniui,o vėliau ir aprašęs apie šio Švenčionių krašto šviesuolio,Sibiro tremtinio, kompozitoriaus veiklą.

S.Kadzevičius savo kompetencija ir organizacine veikla daug prisidėjo,kad Švenčionių kapinėse paminkliniais kryžiais būtų pagerbti šio krašto knygnešiai Mykolas ir Stanislovas Vaištūnai ir Adomas Mykolas Padleckas,kad neliktų užmirštas Sibiro tankinio,kompozitoriaus,mokytojo Antano Šerėno vardas.S.Kadzevičius iškėlė ir įgyvendino sumanymą pagerbti dr.A.Rymo nuopelnus. Jis su kraštotyrininkais,pažįstamais,Švenčionijos mokytojais ir gydytojais sukaupė reikalingų lėšų,pasirūpino antkapio projektavimu.Pagaliau 1990m.rugsėjo 29d.Švenčionių kapinėse pastatytas ir iškilmingai pašventintas akmuo-kenotafas dideliam Švenčionijos patriotui,žuvusiam sovietų kalėjimuose.

Nerimastingam kraštotyrininkui rūpėjo kuo autentiškiau atkurti Švenčionių miesto herbą,atstatyti koplytėlę Adutiškio ir Vidžių gatvių sankryžoje 1831m.ir 1863m.sukilėlių garbei.

Dažnai tekdavo skubėti į sostinę:S.Kadzevičius buvo aktyvus "Vilnijos"draugijos narys,šios draugijos Švenčionių skyriaus pirmininkas.Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo aušroje jis aktyviai veikė Sąjūdyje,buvo Sąjūdžio rajono tarybos pirmininko pavaduotojas.Visą gyvenimą būdamas principingų lietuvybės klausimais pažiūrų,bet kartu tolerantiškas ir geranoriškas kitų tautų interesams,S.Kadzevičius energingai pasisakė prieš kai kurių švenčioniškių prosovietines,lenkų ekstremistų autonomistines užmačias.

S.Kadzevičius visada organizuodavo buvusių klasių,būrelių mokinių susitikimus su buvusiais mokyklos mokytojais.Ypač reguliariai,kas penkeri metai,vykdavo Švenčionių 1-osios gimnazijos mūsų,4-osios laidos (1948m.) susitikimai:S.Kadzevičius buvo savo klasės draugų susitikimų organizavimo siela.Paskutinis jo sukviestas bendraklasių susitikimas,po 40-ties metų nuo gimnazijos baigimo,įvyko 1988m.vasarą,kada mūsų šalyje jau ryškiai brėško išsilaisvinimo gaisai.

Aktualiais savo krašto kultūros,socialiniais bei politiniais klausimais S.Kadzevičius dažnai pasisakydavo periodinėje,ypač rajono spaudoje.

Kuklus,iš pažiūros lėtoko būdo Stasys viduje buvo emocingas, nerinstantis.Savo išgyvenimus jis jau ankstyvoje jaunystėje neretai išliedavo eilėmis.Susikaupė storoki sąsiuviniai eilėraščių, neskelbtų ir dėl asmeninio kuklumo,ir dėl politinės konjunktūros. Jo poetiniuose bandymuose aiški klasikinės eilėdaros maniera,siekimas panaudoti įvairias rimavimo formas.Jaučiamas sekimas Maironiu,S.Nėrimi.Galima būtų abtjoti kai kurių eilėraščių meniniu išbaigtumu ir verte,tačiau šis kūrybinis palikimas padeda geriau suvokti autoriaus vidinį pasaulį,pasaulėjautą,lyrizmą ir pilietiškumą.

Neretai būna taip.Gyvena šalia mūsų žmogus,lyg niekuo labai neišsiskiriantis iš kitų.Tik kai jo nelieka (Stasys Kadzevičius po sunkios ligos mirė 1992m.sausio 7d.,palaidotas Švenčionyse), pamatome,jog jis paskui save paliko ryškią brydę,išvarė labai prasmingą ir ne tokią jau lėkštą vagą gėrio,grožio,tautos idealo arimuose.S.Kadzevičius buvo sėslus,ilgai,kukliai ir labai prasmingai darbavosi Švenčionijai,kurią gerai pažinojo ir mylėjo visa širdimi.Šiuo [illegible] darbu ir siekiama,kad jo atminimo ir darbų nepasiglemžtų užmarštis,kad jo pavyzdys skatintų mus nelikti abejingus savo tautai,savo gimtinei,neužmiršti,jog Švenčionija-irgi Lietuva.

Labai dėkojame poniai Bronei Kadzevičienei,maloniai leidusiai susipažinti su savo vyro asmeniniu archyvu ir padėjusiai atrinkti medžiagą šiam [illegible] darbui.

PRIEDAI

Julius ir Stasys su tėvais
Paulina ir Stanislovu 1932 m.

Fotokopija A. Jakšto, 1999 m.

Švenčionių gimnazijos IV laidos (1948 m.) berniukai. Sėdi iš kairės: seniūnas K. Strakšys, mokytojas P. Pivoriūnas, direktorius V. Martinkėnas, auklėtojas R. Lukauskas, inspektorius K. Bielinis, S. Kadzevičius.

Fotokopija A. Jakšto, 1999 m.

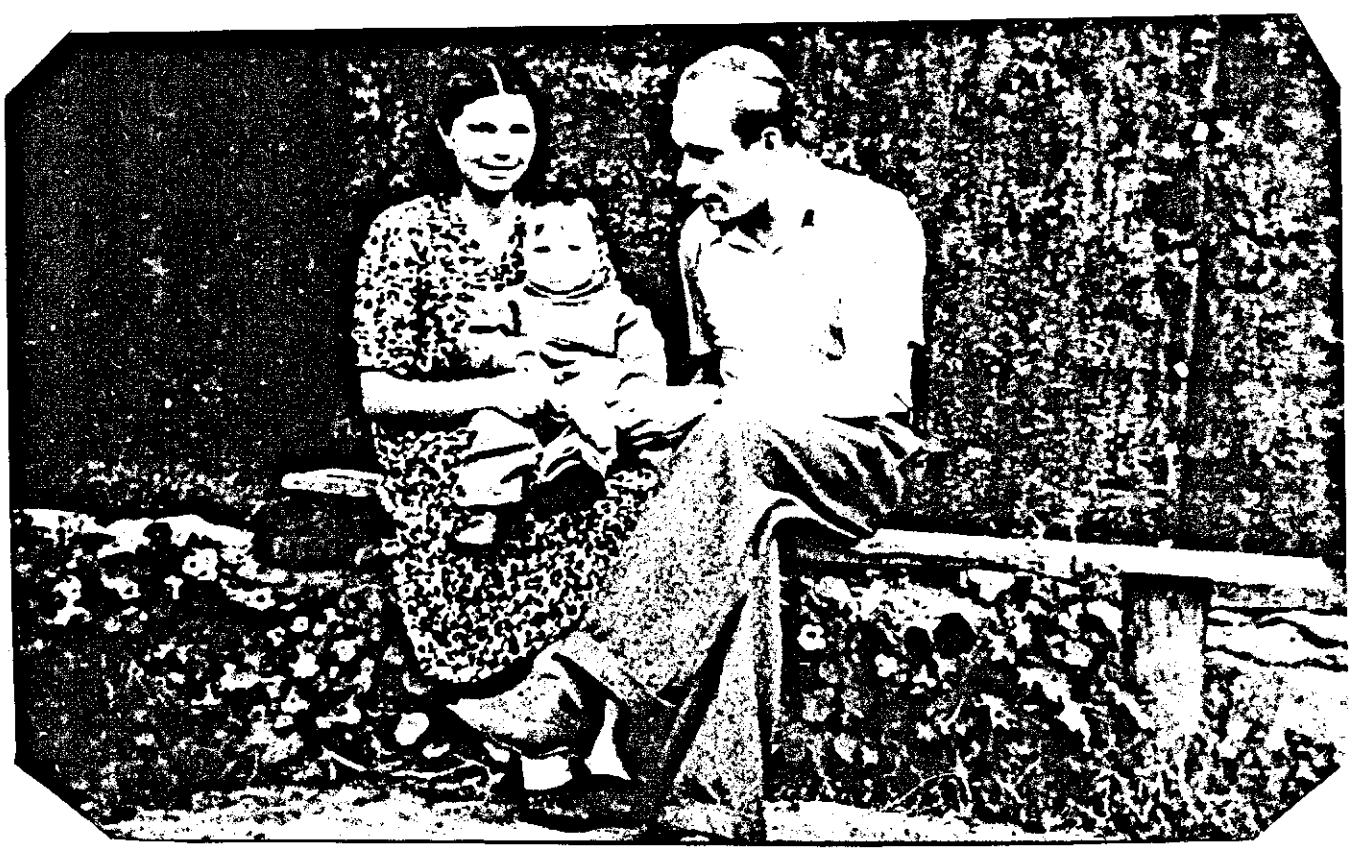

Bronė ir Stasys Kadzevičiai
su sūneliu Rimantu 1956 m.

Fotokopija A. Jakšto, 1999 m.

1954 - 1955 m. abiturientų laida.

Fotokopija A. Jakšto, 1999 m.

Sūnaus Rimanto išleistuvės 1972 m.

Fotokopija A. Jakšto, 1999 m.

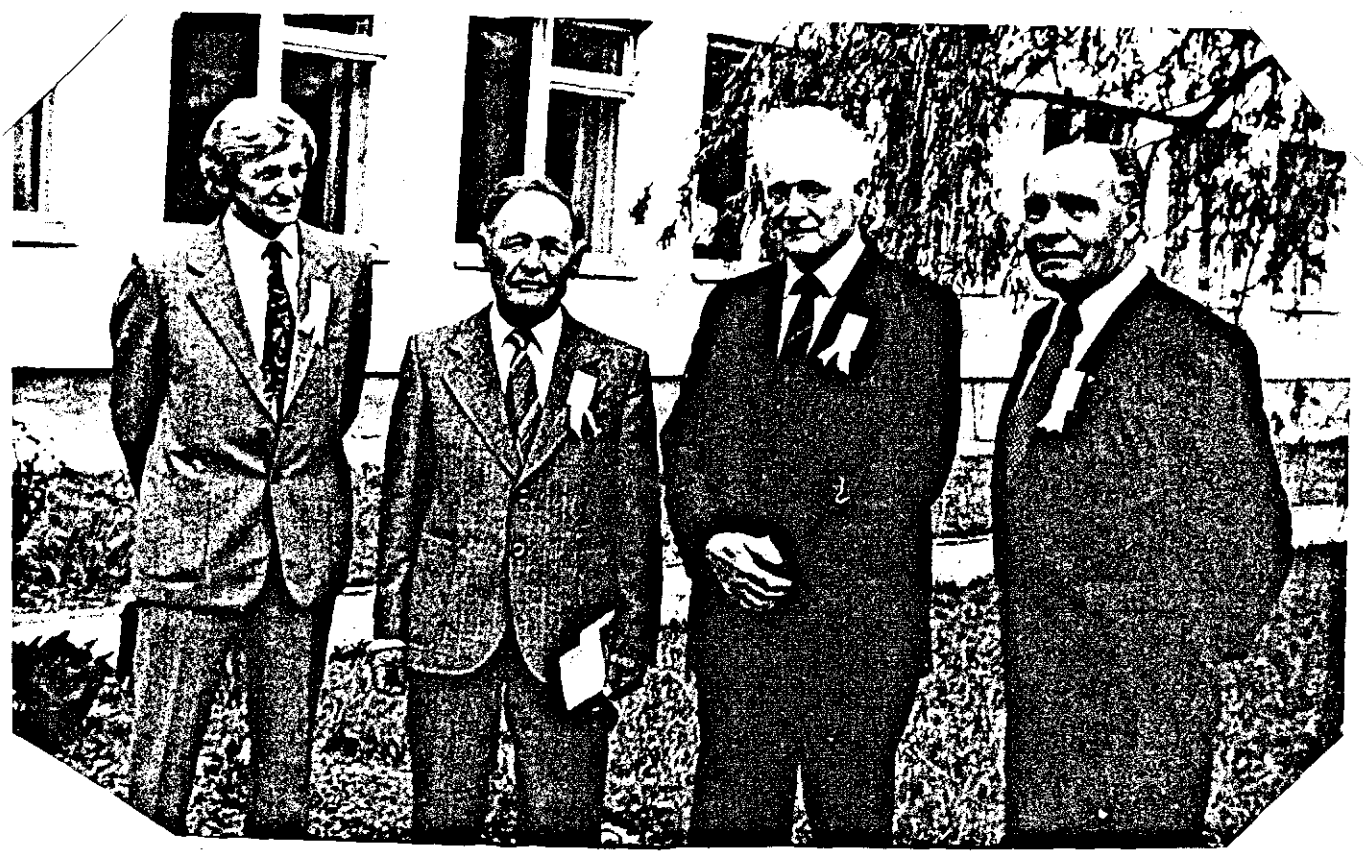

Švenčioniu, P. Žemaičio vidurinės mokyklos 70-metis, 1989 m. gegužės 16 d.
Iš kairės: žurnalistas Vilhelmas Chadzevičius, mokytojas Petras Pivoriūnas, Švenčioniu, lietuviu, gimnazijos direktorius 1936-1937m. Augustinas Mačionis, Stasys Radzevičius.
Nuotr. A. Cimbolaičio
Fotokopija A. Jakšto, 1999 m.

Su bendradarbiais.

Fotokopija A. Jakšto, 1999 m.

Su Švenčioniu mokytojais prie prof. I. Žemaičio kapo.

Fotokopija A. Jakšto, 1999 m.

Bendradarbių tarpe 1973/74 m.

Fotokopija A. Jakšto, 1999 m.

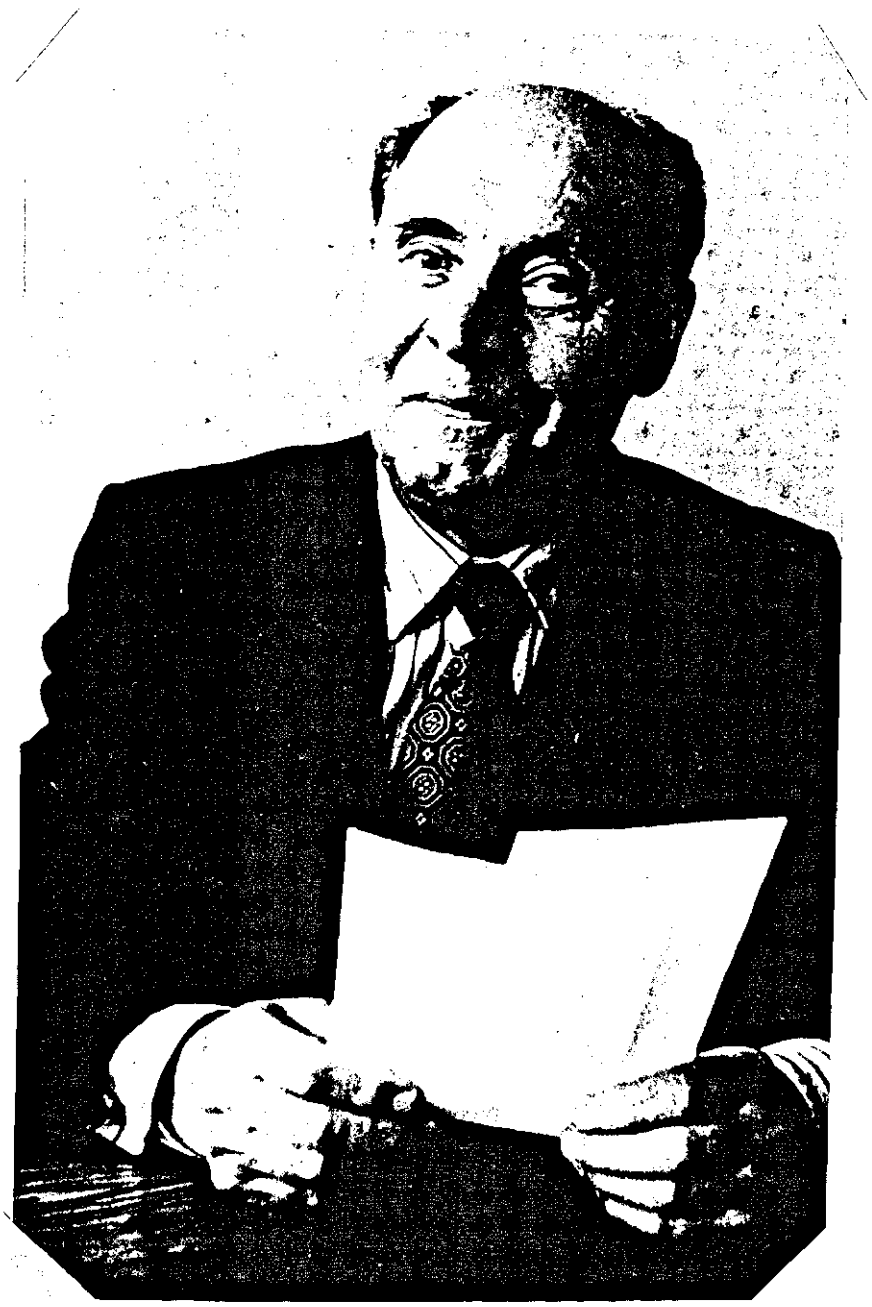

S. Kadzevičius „Žvaigždės" redakcijoje su naują straipsniu 1990 m.
Nuotr. A. Cimbolaičio
Fotokopija A. Jakšto, 1999 m.

Paveiksle – St. Kadzevičiaus gimtoji sodyba.

Fotografija A. Cimbolaičio, 1999 m.

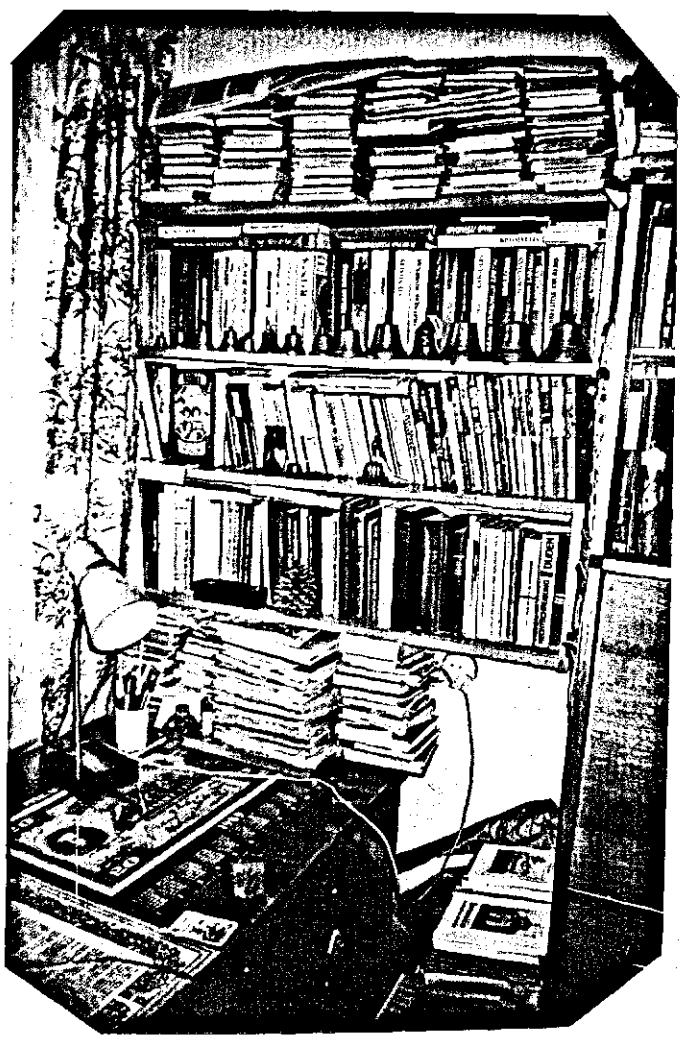

S. Kadgevičiaus darbo stalas.

Fotografija A. Cimbolaičio, 1999 m.

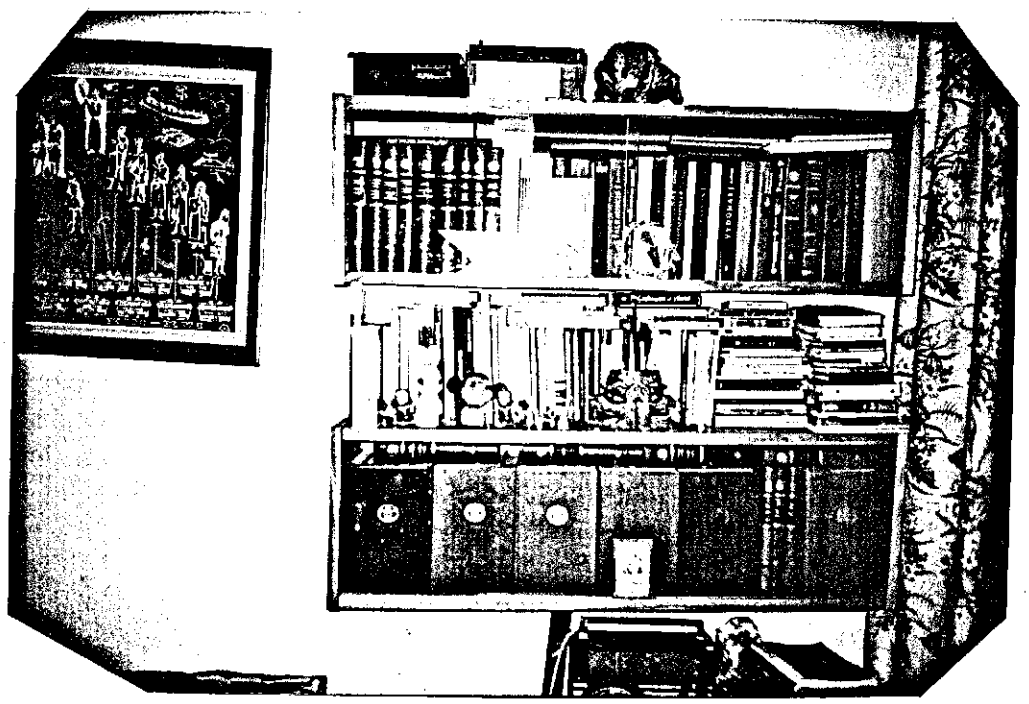

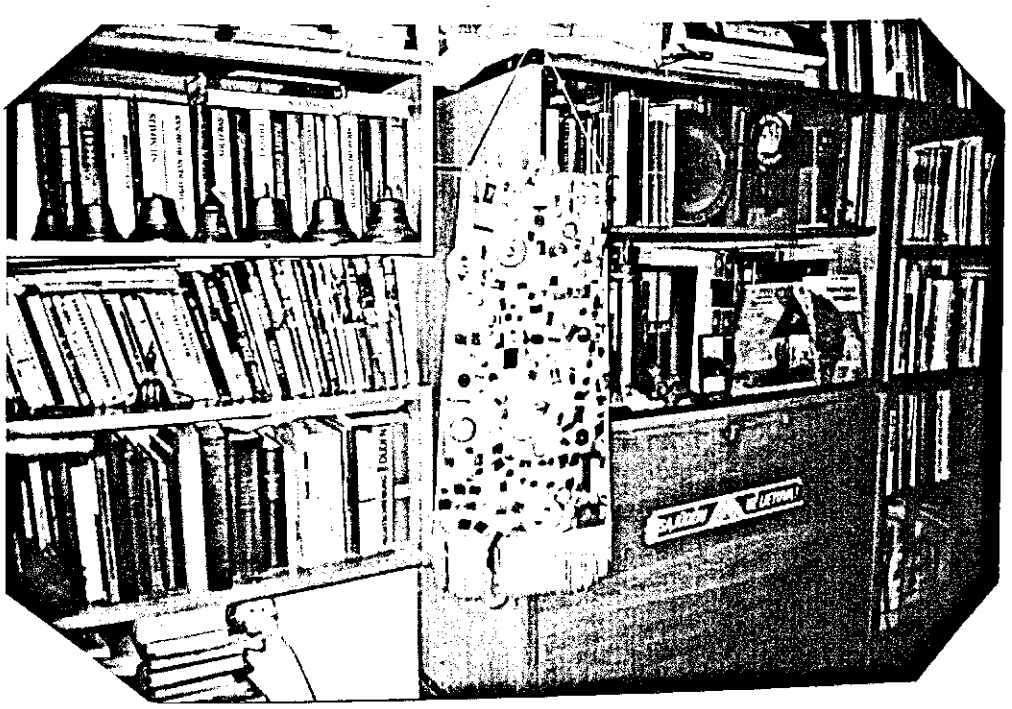

Įmonos Bronės rankose - jubiliejinis medalis Sąjūdžio 10-mečiui, kuriuo Stasys Kadzevičius apdovanotas po mirties, 1999 m.

Fotografija A. Cimbolaičio, 1999 m.

/Išrašas/

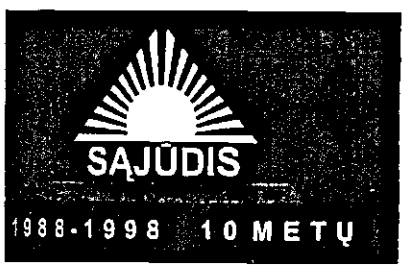

LIETUVOS SĄJŪDIS

Lietuvos Sąjūdžio Švenčionių rajono tarybai

1998 09 28
Vilnius

Sąjūdžio dešimtmečio proga Lietuvos Sąjūdžio taryba, Švenčionių Sąjūdžio tarybos teikimu, jubiliejiniu medaliu apdovanoja aktyvų rajono sąjūdietį –

STASĮ KADZEVIČIŲ

-po mirties-

Lietuvos Sąjūdžio
taryba

Pirmininkas /parašas antspaudas/ R.Batūra

Fotografija V. Garlos, 1999 m.

Švenčionijos KLUBO
nario (rėmėjo) lapelis

1. Kadzevičius Algys
pavardė vardas (mergautinė pavardė)
2. 1928, Švenčionių apsk. N. Strūnaičių
Gimimo metai, iš kur kilęs (kaimas, valsčius, miestelis)
3. Švenčionys, Švenčionėlių 6-2
tel. 23473
gyvenamoji vieta (pašto indeksas ir adresas)
4. pedagogas, pensininkas
profesija, darbavietė
5. Ko aš tikiuosi iš Klubo veiklos:
5.1. Padėti krašte gyvenantiems žmonėms taip
5.2. Dalyvauti kultūriniuose renginiuose taip
5.3. Tikti naprikliausomybės
6. Kuo aš prisidėsiu prie Klubo veiklos:
6.1. Kas bus reikalinga; istorinei medž,
6.2. prisiminimų rinkimu ir kt.
6.3. A. Kadzevičius

1991 m. gegužės mėn. 20 d. parašas

VADOVĖLIAI IŠ KURIŲ MOKĖSI IR NAUDOJO DARBE

M. DURYS

LIETUVIŲ KALBOS SINTAKSĖ

VIDURINĖI MOKYKLAI

KAUNAS 1927

Vaitkus - Lukšetova 6-74

1940 (VIII) METAI VASARIO MĖNUO 2 (72) SĄSIUVINIS

GIMTOJI KALBA

BENDRINĖS KALBOS LAIKRAŠTIS

P. Jonikas

Į JABLONSKĮ ATSIGRĘŽUS

Nors Jablonskiui ėmus reikštis mūsų bendrinė rašomoji kalba jau buvo benusistojanti, vis dėlto jam dar daug kuo teko prie jos tvarkymo prisidėti. Čia jo įnašas yra labai žymus, o įtaka labai didelė, — rodos, didesnė negu kada nors gyvenusio vieno kurio kito mūsų kalbininko.

Jablonskis buvo mūsų bendrinės, — beveik vien rašomosios, — kalbos tvarkytojas ir normintojas. Jam pradėjus dirbti kalbininko darbą (Varpe), kai kurie tos kalbos pagrindai jau buvo pradėję ryškėti. Bet dar toli šaukė iki bendrinės rašomosios kalbos atbaigimo, sutvarkymo: nebuvo laikomasi aiškesnių ir griežtesnių normų nei rašyboje, nei sintaksėje bei frazeologijoje, nei ypač morfologinių ar žodyno lyčių vartosenoje; be to, rašomojoje kalboje buvo žymi svetimoji įtaka. Jablonskis, kuris Didžiojoje Lietuvoje buvo pirmas specialų mokslą išėjęs kalbininkas praktikas ir turėjo gerą kalbos jausmą bei praktinio gyvenimo nuovoką, laimingai čia išvarė didelį darbo barą.

Daug Jablonskiui teko rūpintis r a š y b o s tvarkymu, nes rašyba — tai rašomosios kalbos, rašto žmonių kasdieninė duona. 40 metų apie ją jis galvojo, kalbėjo ir rašė. Schleicherio, Kuršaičio, Juškos, Baranausko, Jauniaus ir rašomosios kalbos įpročių tos rašybos pagrindai jau buvo nustatyti, tik vienybės raštuose čia nebuvo. O ta vienybė Jablonskiui ypač rūpėjo. Laikykimės pagaliau kokios vienos rašybos, o ne kiekvienas savaip rašykime — toks buvo jo šūkis. Rašyba turinti būti paprasta, nuosaki ir įmanoma visiems lietuviams. Vengiama kokių didesnių naujovių, kad tuo būdu nebūtų apsunkinami paprastieji rašybos „vartotojai". Todėl raidyne jo atmetami painūs Jauniaus ir Basanavičiaus projektai; nuo Varpo meto raidyno jo gal tik tuo teatsitraukiama, kad, dėl nuosakumo,

PRANEŠIMAI

S.KADZEVIČIUS

ŽVILGSNIS Į PRAEITĮ IR DABARTĮ

Dažnai pasiremiu ant savo nuobodoko gyvenimo--
Taip noriu jam atrast šį tą,bet nieko nerandu.
Pabyra metai ašarom,tai sušlama dejavimais,
Tai vėliau nuplaukia lėtai,lyg paryčiu vanduo.

J.Kossu--Aleksandravičius

Taip pasakytų ne vienas Rytų Europos ir Pabaltijo tautų pilietis,gyvenęs ir tebegyvenantis pilname audringų įvykių XX amžiuje,pradedant penktuoju mūsų amžiaus dešimtmečiu ir baigiant pastarosiomis dienomis.

Apie "prarastosios kartos" suluošintų žmonių likimus jau po Pirmojo pasauliniomkaro užsiminė žymus vokiečių rašytojas E.M.Remarkas,amerikiečių rašytojas Ernestas Hemingvėjus bei kiti,patys patyrę karo žiaurumus,matę kraują ir žuvusių mokyklos suolo draugų lavonus.

Tai buvo į frontą pašauktų,suluošintų fiziškai ir dvasiškai, jaunuolių kartas Nutilus kulkosvaidžių tratėjimui ir patrankoms, kiekvienas jų svajojo kurti savo gyvenimą,kaip jiems atrodė, jau po taikiu dangum. Bet!?.

Vos praslinkus dviems dešimtmečiams,virš Europos pakibo naujo karo grėsmė. Rudasis ir raudonasis fašistai sumanė padalyti Europą įtakos sferomis. Prasidėjo Antrasis pasaulinis karas,kuris atnešė daugeliui tautų ir tautybių kančias ir skurdą. Milijonai žmonių žuvo,daugelio ~~žmonių~~ likimai buvo sudaužyti. Dalintojai, žinoma,dalijosi ne savas žemes,bet svetimas,niekada jiems nepriklausiusias.

Tų dalybų pasekmės jaučiamos ir dabar,po karo praėjus beveik penkiasdešimčiai metų. Apie teritorijų dalybą vadai ir ne vadai svajoja ir dabar...

Todėl šių eilučių autorius siūlo pasitaręs su redakcija,pil-

ną tekstą "Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės metraščio",išspaus dinto pakartotinai leidinyje "Polnoje sobranije ruskich letopise XVII t.,297-299 psl.,kad kiekvienas rajono (buvusios didžiulės Švenčionių apskrities) gyventojas ir laikraščio skaitytojas pamąstytų,kur jis gyvena,nuo kada,ir kokią teisę turi spręsti apie rajono likimą bei kalbėti daugumos rajono (netgi buvusios apskrities) gyventojų vardu.

Siūlomas "Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės metraščio teks tas (XIV a):

PIE KUNIGAIKŠTĮ PALEMONĄ IR TRIS JO SŪNUS

Kunigaikštis Palemonas turėjo tris sūnus: vyresnysis Barkas, antrasis Kūnas,o trečiasis Spėra. Vyresnysis sūnus Barkas įkūrė pilį prie Jūros upės,ir buvo sukurtas to kunigaikščio vardas su upės vardu: Jūra,upės vardas,ir Barkas--kunigaikščio,ir pavadino tą pilį Jurbarku. O vidurinysis sūnus Kūnas atkeliavo prie Nevėžio žiočių,kur jis įteka į Nemuną,ir ten įkūrė pilį ir pavadino ją savo vardu--Kūno pilim[1]. O trečiasis sūnus Spėra vyko toliau į girią saulėtekio link ir,perėjęs Nevėžio upę ir Šventąją upę ir trečiąją Širvintos upę,aptiko ežerą,puošiamą įlankų ir įvairių medžių. Ten jam labai patiko,ir prie to ežero apsigyveno,ir tą ežerą pramine savo vardu--Spėra,ir viešpatavo daug metų,ir buvo labai maloningas savo pavaldiniams,ir paskui mirė,nepalikęs palikuonių,ir jo pavaldiniai,mylėdami jį,romėnų papročiu pasidarė stabą ir jo atminimui pavadino jį Spėra.

O paskui tie žmonės,kurie gyveno netoli jo,pradėjo jam aukas aukoti ir dievu jį laikyti,ir paskui,,kai tas stabas sunyko,jie tą ežerą ir vietą garbino ir dievu laikė,ir po jo valdovo sau neturėjo,ir gyveno be pono.

Po kurio laiko numirė jo brolis,kuris gyveno Jurbarke,neturėdamas vaikų,ir jo brolis Kūnas paėmė ir tą savo brolio Barko dalį ir Jurbarko pilį,ir toje dalyje pradėjo viešpatauti. Ir tas kunigaikštis Kūnas turėjo du sūnus--vieną Kernių,o antrą Gimbutą. Ir viešpataujant jam Žemaičių žemėje,padaugėjo žmonių,ir ėmė jie

plėstis ir keltis prie Vilijos upės,ir į žemės už Vilijos upės. Ir persikėlęs aukščiau Šventosios upės,rado labai gražią vietą, ir patiko jam labai toji vieta. Tada jis įkurdino ten savo sūnų Kernių,ir praminta buvo ta vieta Kerniaus vardu Kernave. O paskui Kūnas mirė,ir po jo pradėjo jo sūnus Kernius viešpatauti Užvilijo[2] žemėje iki Latgalijos sienos ir iki Užvilijo Beslaujos arti Dauguvos upės,o jo brolis Gimbutas Jurbarke ir Kūno pilyje, ir visoje Žemaičių žemėje. O tuo metu,kai Kernius viešpatavo Užvilijo krašte,jo žmonės,tie,kurie už Vilijos įsikūrė,grojo ąžuoliniais trimitais,ir praminė Kernius tą pakraštį,kur jo žmonės kuriasi,savąja kalba--lotyniškai litus, o vamzdžius,kuriais groja--tuba,ir suteikė vardą tiems žmonėms savąja kalba--lotyniškai litusba[3],sujungęs kartą su vamzdžiu. Ir paprasti žmonės nemokėjo vadinti lotyniškai ir pradėjo vadinti Lietuva,ir nuo to laiko pradėjo vadinti Lietuvos valstybe,ir plėstis nuo Žemaičių. Ir didysis kunigaikštis Kernius viešpatavo Lietuvoje,o kunigaikštis Gimbutas Žemaičiuose,ir netrumpa laiką valdė ir gyveno tarp savęs taikoje. Ir kunigaikštis Kernius neturėjo sūnų,tiktai vieną dukterį,vardu Pajauta,ir,būdamas senas ir nenorėdamas savo valstybės atimti iš dukters,jis priėmė jai ir savo žentu padarė Daugprungo iš Deltuvos sūnų,vardu Gyrius,Kitaurų giminės,ir pats mirė,o po jo pradėjo viešpatauti Lietuvos žemėje tas jo žentas Gyrius,Kitaurų giminės. O Gimbutas,viešpataudamas Žemaitijoje,irgi pasimirė,o savo sūnų Mantvilą paliko Žemaičių kunigaikščiu. Ir Mantvilas daug metų viešpatavo Žemaičiuose ir sulaukė dvejeto sūnų--vieno Nemuno,o antro--Skirmanto, o kitur juos vadina Vykintu ir Erdvilu...

Taigi iš senojo metraščio matome,kad nuo senovės čia Lietuvos žemė,kad mes iš dangaus neiškritome,gyvenome ir taikiai gyvename čia pat,kur likimo lemta.

1.Kaunu. 2 Užviliju,arba Užnere,seniau buvo vadinamas Švenčionių kraštas. 3Kituose nuorašuose littus tuba,Listubania.

Gamtos sukurta geografinė padėtis (ne nuo mūsų priklausanti),apsprendė ir Švenčionių apskrities ribas. Visa teritorija, esanti už Neries ir Žeimenos upių santakos į Rytus ir į Šiaurę (net už Medilo ežerų),vadinama Švenčionių kraštu (apskritimi). Tokia padalinimo sistema buvo sumanyta ir nustatyta jau XVI a. Nemanau,kad ano meto geografijos specialistai nusimanė apie šiuos reikalus blogiau nei mes šiandien. Bet,deja,esama šiandien tokių, kurie prieš kelis šimtmečius sudarytą teritorinį paskirstymą norėtų keisti.

Kokiu pagrindu?

Pirmiausia reikia pagalvoti,ar mes turime teisę tai daryti?

Man atrodo,kad visų pirma viską apsprendžia buvusi apskrities,dabar rajono,geografinė padėtis. Toliau seka jau XVI a.nustatytos ir per kelis šimtmečius nusistovėjusios apskrities administracinės-teritorinės ribos.. Jos istoriškai nebuvo pažeistos net carinės priespaudos metu, I795 m. padalinus Lietuvos-Lenkijos valstybę. Tos ribos išliko ir vėliau,iki I939 m.rugsėjo mėnesio, kada dvi "draugiškos" valstybės--Vokietija ir Sovietų Sąjunga--pasidalino Lenkiją ketvirtąjį kartą. Lietuva,nors ir turėdama progą atsiimti I920 m. lenkų okupuotą Vilniaus kraštą (jai vokiečiai siūlė)humaniškumo ~~xxxxxx~~ sumetimais prie šio padalijimo neprisidėjo. Tai buvo Lietuvos vyriausybės,mano supratimu,žmoniškas poelgis,sugebėjimas įvertinti anuo metu Europoje susidariusią politinę padėtį.

Visi istoriniai šaltiniai rodo,kad Švenčionių apskrityje ir toli už jos ribų (į rytus ir į pietus) gyveno lietuviai. Tai liudija gyvenviečių,upių bei ežerų pavadinimai,išlikusios lietuviškos pavardės. Švenčionių apskritis buvo Vilniaus gubernijos dalis Didžioji ir pagrindinė gyventojų dauguma buvo lietuviai. Dominuojančia dalimi jie išliko ir iki šių dienų. Reikia priminti,kad į rytinius ir pietinius Lietuvos pakraščius skverbėsi kaimyninių tautų gyventojai. Iš pradžių vyko gudėjimo procesas, o vėliau prasidėjo ir lenkinimas. Pastarieji tuo pasinaudojo. Pagrindiniai

sąlygas.

Pasinaudodamas galimybe,noréčiau pateikti skaitytojams žiupsnelį duomenų apie Vilniaus gubernijos gyventojų pagal tautybę sudėtį,kurią nurodo trys skirtingi atstovai: Lebedkinas,Koreva ir D'Erkertas:

Šaltiniai	Metai	Lietuviai		Lenkai		Gudai		Rusai ir ukrain.		Žydai		Kiti	
		sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%	sk.	%
Lebedkinas	Prieš 1861	418880	49,98	154386	18,42	169448	20,17	15631	1,87	76802	9,16	3318	0,40
Koreva	1857-1861	386905	46,00	103456	12,30	247283	29,40	19346	2,30	67288	8,00	16822	2,0
D'Erkertas	1857-1863	386000	45,40	212000	24,70	-	-	17800	20,70	77000	8,80	4000	0,4

Tuo metu Švenčionių apskrityje

Iš viso gyventojų	Lietuvių	Gudų	Rusų	Lenkų	Vokiečių	Žydų	Totorių	Kitų
135000	95050	18400	8000	4050	100	9000	400	-

Iš šių lentelių,kurios buvo sudarytos ne lietuvių (buvo absoliučiai tendencingas),matyti,kad Švenčionių apskrityje gyvenę lietuviai,o visi kiti yra ateiviai,kurie atsidūrė Lietuvoje dėl įvairių priežasčių, kurias jau minėjau. Pirmiausia prasidėjo gudėjimo procesas,vėliau intensyvus lenkinimas per bažnyčias,o sentikių antplūdis ir bėgimas į Lietuvą prasidėjo tada,kada Rusijos caras Petras I įsakė jiems nusikirpti barzdas. Tokiu būdu Rytų Lietuvoje atsirado didelės jų susitelkimo gyvenvietės (kaimai,gatvės),kurios vietinių gyventojų buvo vadinamos "slabadomis". Pavyzdžiui,šiuo metu dar kažkodėl egzistuojančią Komjaunimo gatvę,kuri iki 1939 m. vadinosi Strūnaičio gatve,vietiniai Strūnaičio apylinkės Vidutinės,Šilinės ir kitų kaimų gyventojai vadina ne kitaip,o tik Slabada. Ir visiems aišku,kadangi šioje gatvėje daugiausia gyvena rusai sentikiai.

Apskrities,ypač Švenčionių,Ceikinių,Daugėliškio,Mielagėnų,T
Tverečiaus,Adutiškio valsčių, Strūnaičio,Kaltanėnų apylinkių visi
kaimai buvo lietuviški,todėl ir šiandien šis klausimas neturi kel
ti jokių abejonių.

Šiuose,anksčiau paminėtuose,valsčiuose buvo įsimaišę dvarinin
kų,paliverkų savininkų,kurie kalbėjo lenkiškai ir vertė nuo jų
priklausančius valstiečius tai daryti,bet tai buvo vienetai.

Importuotų lenkų,pradedant nuo 1920 m. iki 1939 m.,dauguma
buvo įkurdinami miestuose. Tai buvo atsiųsti iš Galicijos ir kitų
Lenkijos vietovių įvairūs valdininkai,tarnautojai,policijos ir ki
ti darbuotojai.

Manau,atleis man gerbiamas Vytautas Trečiokas,Jakelių km
(Adutiškio apyl.) gyventojas,jei aš priminsiu jo pasakytus žodžius
"Šimtu procentų žinoma,kad visi kaimai buvo gyvenami lietuvių,
išskyrus valsčiaus valdininkus,policiją ir paskutiniu metu pri-
siųstas į pradines bei vidurines mokyklas mokytojus".

Tai buvo prieš 1938 metus,kada Švenčionių apskrityje tuometi
nio Vilniaus vaivados Bociankio įsakymu buvo uždarytos visos lie
tuviškos mokyklos ir skaityklos,o aršiai nusistačiusio prieš lie-
tuvius Vilniaus arkivyskupo Jalbžykovskio nurodymu visose lietu-
viškose parapijose buvo reikalaujama,kad du trečdaliai pamaldų bū
tų laikomos lenkiškai.

Kas tai?!.

Šiandieniniai lenkai Lietuvoje kaip tautinė mažuma reikalauj
"autonomijos",pamiršę,kad tokia autonomija turėjo būti suteikta
ir lietuviams okupuotame Vilniaus krašte.

Be to,pamiršta ir tai,kad šiandien lenkų ar kitos tautybės
žmogus--rusas,ukrainietis,totorius--mūsų įstaigose gali kreiptis
į tarnautojus bet kuria kalba. Ir jis bus išklausytas,patarta jam

Iki 1939 m. bet kurios tautybės žmogui,besikreipiančiam ko-
kiu nors reikalu (jau nekalbant apie "starostą"--apskrities virši
ninką),kad ir nusususį viršininką ne lenkiškai--buvo parodomos
durys. Prašymai ir pareiškimai turėjo būti parašyti tik lenkiškai

Tai tik maža dalis to,kas išgyventa ir patirta. Nereikia pamiršti,kad Vilniaus krašto lietuviai taip pat daug ką prisimena.

Keistai atrodo ir tai,kad jau labai nuskriausti lenkai Vilniaus krašte. Tai išryškėja iš grupės lenkų mokslininkų (jei juos taip galima būtų pavadinti). "Memorandumo" paskelbto Eišiskėse dėl lenkų šiandieninės padėties Lietuvoje. Tai grynai absurdiškas dokumentas,kurį galima būtų laikyti išvirkščiu iki 1939 m. lenkų valdžios taikytu prieš Vilniaus krašto lietuvius. Nors Krokuvos universitetą įsteigė Didysis Lietuvos kunigaikštis ir Lenkijos karalius Jogaila,bet lietuviai nereikalavo,kad ten būtų dėstoma lietuviškai. Vilniaus universitetą įsteigė jezuitai Steponui Batorui valdant Lenkiją ir Lietuvą. Karalius,nors pats buvo vengras,nereikalavo,kad čia būtų dėstoma viskas vengriškai. Visos disciplinos buvo dėstomos lotyniškai,ir čia studijuojančiems lietuviams,lenkams,karaimams,totoriams,žydams bei kitų tautybių žmonėms, gyvenantiems Lietuvoje,nereikėjo penkiasdešimties metų,kad išmoktų lotyniškai arba to krašto kalbą,kuriame jie gyvena. Šie faktai daug ką pasako.

Taigi,perskaičius "Memorandumą",peršasi mintis,ar mokslininkai,jį pasirašę, gerai žino Lenkijos,Lietuvos,kaimyninių tautų, pagaliau Europos istoriją? Susidaro įspūdis,kad jie nenori žinoti o viską suveda į vieną tašką--Žečpospolitos atkūrimą.

Įdomus ir dar vienas dalykas. Ukrainoje ir kaimyninėje Baltarusijoje lenkų gyvena kur kas daugiau nei Lietuvoje (virš milijono),bet jie iš anų respublikų vyriausybių autonomijos nereikalauj

Suvalkų ir Punsko lietuviai Lenkijoje taip pat autonomijos ne turi. Turi tik vieną lietuvišką mokyklą ir vieną laikraštį "Aušra",ir tą veža spausdinti už kelių šimtų kilometrų.

Kyla klausimas,kuo Lietuvos lenkai turi būti geresni už mūsų lietuvius Lenkijoje,Baltarusijoje. Ar nevertėtų mūsų vyriausybei pagalvoti ir visiems nepatenkintiems [illegible] tokias veiklos sąlygas,kokia turi mūsų tautiečiai svetur.

SKLEIDĖS ŠVIESĄ GIMTAJAM KRAŠTUI

Šių metų lapkričio mėn. 8 d. sukako 100 metų, kai gimė įžymus mokslo veikėjas, matematikas, pedagogas, aktyvus visuomenininkas, mūsų žemietis ir gimtojo krašto patriotas, profesorius Zigmas Žemaitis.

Siekdamas supažindinti mūsų besimokantį jaunimą visuomenę su įžymaus žmogaus gyvenimu ir veikla ryžtuosi pradėti pasakojimą apie profesorių jo paties paskelbtais autobiografiniais duomenimis (skirtais jungtiniam tverečėnų darbui), kurie dėl ankstyvos profesoriaus mirties nebuvo paskelbti.

Prof.Z.Žemaitis savo įdomią autobiografiją pradeda sekančiai

"Mano tėvai--Juozapas Žemaitis ir motina Agota Motiejūnaitė Žemaitienė gyveno Švenčionių (dabar Ignalinos raj.) apskrityje, Tverečiaus valsč. Daktorių kaime, turėjo vieną valaką žemės. Gimiau 1884 m.spalio 27 d. (pagal dabartinį kalendorių--lapkričio 8 d.) kaip aštuntas iš eilės vaikas. Viso vaikų turėjo tėvai devynis; du maži berniukai beveik vieną dieną mirė, siaučiant mūsų kaime šiltinei, užaugome 4 broliai ir 3 seserys".

Toliau profesorius labai įspūdingai nusako ir įdomias savo šeimos narių pareigas:

"Visi šeimos nariai iš pat mažens buvo įtraukiami į darbą, į pareigas. Aš gal nuo 4 metų amžiaus turėjau saugoti daržus nuo vištų, vėliau--prisidėjo vasaros metu--saugoti bites (buvo 4-5 jų šeimos), kad spiečius nepabėgtų, tas darbas įvarydavo baimės, kaž bitės imdavo ruoštis spiečiui. Vėliau žąsis ganyti ir paaugus--kitus naminius gyvulius. Greta to--rudenį ir žiemos metu--įvairūs ūkio ir namų apyvokos darbai.

Mokytis skaityti pradėjau turėdamas ne pilnus 7 metus. Mokiausi iš senos lenkiškos maldų knygos..."

Kelias į mokslą anais carizmo laikais buvo nelengvas.Dešimties metų įstojo į Tverečiaus pradinę mokyklą,kur pasižymėjo savo gabumais,padėdamas mokyti mokytojui kitų skyrių mokinius. Savo atsiminimuose profesorius prisimena: "Tą trijų skyrių mokyklą baigiau I896 m.,išlaikęs N. 24 d. egzaminą (Daugėlišky,kur buvo egzaminuojami trijų ar keturių valsčių "abiturientai") ir po to dvejus metus dirbau tėvų ūky visus paaugliui tinkamus darbus".

I898 m. vyresnysis brolis Liudvikas,kuris dirbo jau vaistinės provizoriaus padėjėju,paėmė jaunuolį mokytis "aptiekos" mokiniu Vilniuje. Vėliau brolis Liudvikas persikelia į Odesą,pasiimdamas ir brolį Zigmą. Čia dirbo iš pradžių vaistinės mokiniu, I902 m.išlaiko keturių klasių,o I903 m.brandos egzaminus eksternu,ir tų pačių metų rudenį įstoja į Odesos universitetą studijuoti matematikos. Mokslas universitete sekėsi gerai,tačiau pragyvenimui duoną teko pelnytis kitais keliais: "...gavau kasdien skirti daug laiko privatinėms pamokoms,nes pasiryžau pats užsidirbti pragyvenimui". Besstudijuodamas Zigmas Žemaitis įsijungė į lietuvių darbininkų švietimo darbą,kurių tuo metu Odesoje buvo priskaičiuojama su šeimomis virš I0 tūkstančių,o inteligentų 4-5 (ir tai daugumoje studentai), ir aktyviai jame dalyvavo,jausdamas moralinę pareigą šviesti savo brolius. Už tai ir už dalyvavimą revoliuciniuose įvykiuose Zigmas Žemaitis buvo areštuotas.

Baigęs universitetą,Z.Žemaitis tikėjosi dirbti aukštojoje mokykloje,bet dėl to,kad buvo įtrauktas į "juodus" sąrašus studentavimo metais,teko pasiieškoti darbo vidurinėje mokykloje.

Nors buvo siūloma pasirinkti darbą Ukrainos miestuose,bet jaunąjį matematiką "traukė į Vilnių".Čia šalia pedagoginio teko dirbti ir visuomeninį darbą,dalyvauti lietuvių kultūrinėje veikloje. I9I5 m. teko pasitraukti daugumai inteligentų į Rusijos gilumą. Z.Žemaitis su kitais pasitraukusiais atsidūrė

Voroneže, kur buvo pakviestas dirbti tremtinių gimnazijose mokytojų (jų Voroneže buvo dvi).

Po Spalio socialistinės revoliucijos tarybinė vyriausybė leido karo pabėgėliams grįžti į dar vokiečių okupuotą Lietuvą. Kartu su pusantrą tūkstančio pabėgėlių Z.Žemaitis 1948 m.birželio pabaigoje grįžta į Vilnių. Vilniuje organizavosi visa eilė įstaigų ir galima buvo čia pasilikti dirbti. Bet Z.Žemaitis nepasilieka. Savo prisiminimuose jis rašo: "Jaučiau didelę pareigą dirbti švietimo darbą savame, labai aplaistame Švenčionių krašte ir įsijungiau į Švenčionių lietuvių vidurinės mokyklos organizavimo darbą. Rugsėjo mėn. persikėliau gyventi į Švenčionis. Teko ten atlikti daug sunkaus darbo ir 1919 m.sausio 9 d. mokykla buvo atidaryta pavadinimu--Švenčionių lietuviškoji II laipsnio darbo mokykla ir aš paskirtas jos vedėju. Karyu su tuo teko rūpintis kitomis apskrities mokyklomis, lankytis pas vyriausybės pirmininką V.Mickevičių Kapsuką dėl mokytojų atlyginimo ir kt."

Toliau autobiografijoje skaitome: "Kai 1949 m.balandžio mėn. nacionalistinės Lenkijos legionai staiga puolė ir užėmė Vilnių veržėsi į šiaurę ir rytus, turėjau pasitraukti iš Švenčionių ir atsidūriau Kaune".

Čia Z.Žemaitis aktyviai dalyvauja atkuriant Lietuvos universitetą. 1922 m. vadovauja Matematikos-gamtos fakultetui, 19 metų renkamas to fakulteto dekanu.

Kai 1940 m. Gamtos-matematikos fakultetas persikelia iš Kauno į Vilnių, persikelia čia gyventi ir profesorius su šeima. Kurį laiką jis— Vilniaus valstybinio universiteto prorektorius, o 1946-1948 m.universiteto rektorius, vėliau matematikos ir mechanikos katedros profesorius.

Ypač malonu buvo ne kartą su profesoriumi susitikti ruošiantis Švenčionių lietuvių gimnazijos penkiasdešimtmečio jubiliejui. Kada iškilo klausimas dėl mokyklos istorijos rašymo, prof, Žemaitis

šių eilučių autoriui rašė: "Jūsų iškeltam sumanymui--paruošti leidinį apie Švenčionių lietuviškos vidurinės mokyklos kūrimąsi ir poveikį visam kraštui--nuoširdžiai pritariu. Padarysiu viską, ko iš manęs pareikalausite. Kad ir senas esu,bet vaikystės ir jaunystės įspūdžiai,susietieji su gimtiniu Švenčionių kraštu, yra giliai įsmigę mano atmintin ir galiu papasakoti arba raštu išdėstyti tai,ko jaunesniosios kartos žmonės jau nebeatmena ir nežino".

Džiugu,kad prof. Z.Žemaitis dalyvavo kartu su šimtais Švenčionių lietuvių gimnazijos auklėtinių mokyklos penkiasdešimtmečio šventėje,1969 m.papasakojo savo įspūdingoje kalboje apie sunkų anais laikais gimnazijos kūrimosi kelią,tačiau jam gyvam esant mokyklos istorija taip ir nebuvo pradėta rašyti--šituo užsiėmimu vėliau. 1969 m.birželio mėn.24 d.profesorius mirė.

Liko neįgyvendinta daugybė sumanymų.

Kartu su Vilniaus V.Kapsuko universitetu prof.Z.Žemaičio gimimo 100-ąsias metines ruošiasi atžymėti ir mūsų mokykla,kuriai suteiktas mokyklos įsteigėjo ir pirmojo direktoriaus vardas. Jo tauri asmenybė,didelis noras ir pasiryžimas tarnauti gimtojo krašto liaudžiai tebūna pavyzdžiu atsinaujinčioms kartoms.

St.KADZEVIČIUS
Švenčionių Z.Žemaičio vidurinės
mokyklos mokytojas

---K E L I O S M I N T Y S ---

nuo

/ pasakytos minint 400metu I-sios lietuviskos knygos pasirodymo, sukaktuves 1948.II.7. iškilmingos vakarienes metu./

XXXXXXXXXXXXXXXX

/1547.I.6.-1948.XII.6./

- G E R B I A M I E J I -

Šiandiena mes susirinkome paminėti pirmosios lietuviškos knygos 4oo-tų metų sukaktuves. Mes susirinkome paminėti sukaktuves tos knygos, kuri per 4oo metų vedė lietuvių tautą į šviesią ateitį, kuri kartu su lietuviu liūdėjo tada kada jam buvo liūdna ir džiaugėsi tada, kada jam buvo linksma. Lietuviška knyga, Belinskio žodžiais tariant, „tai mūsų laikų gyvybė" nes ji lietuviui amžių bėgyje buvo ir pasilik geriausiu draugu jo vargingame gyvenime. Kada lietuviui tekdavo sunki našlystės vargo dalia, kada ji spausdavo nelaimės ir skurdas - lietuviška knyga jo vargus saldino. Ir todėl, mieli moksleiviai, mūsų pareig mylėti ir branginti tą didį turtą knygą, tarybinę knygą, kurix veda mus komunizmo keliu į šviesą ir laimę. Prisiminkime tai, kad mums pasilieka tik šimtas dienu iki mokslo metu baigos, todelmusu pareiga yra per tą šimtą dienu dar labiau susikaupti, dar energingiau dirbti ir pilnutimai pasisavinti tas žinias, kurios ateityje mums bus reikalingos.

Taip, šioje gimnazijoje jau mes busim meilgai, mes jau

stovime ant jos slenksčio ir rengiamės kažkur tai išeiti

Kai prisimeni, kad kada tai reikės apleisti gimnazijos rumus kuriuose semei mokslą, kuriuose taip didingai skambejo gimnazistiška daina, širdyje pasidaro liudna ir klaiku. Juk čia tiekiaug vargta, tiek daug praleista gražiu pavasariu, išmindžiota visi takeliai, susigyventa su mokytojais ir mokslo bei klases draugais, o dabar viskas reikia apleisti, palikti. Jau daugiau niekada neteks sedeti mokinio suole su kuriuo taip susigyvenom per 8-ris mokslo metus. Atklydę pavasariai musu čia neberas, gyvenimas išblaškys mus kaip rudens vejas medžiu lapus ir mes pakelę aukštyn akis, pagauti begalybes slepiniu ilgesio, klausysimes taip tyliai skambančiu gimnazistiškos praeities melsvojo vakaro tolimuju akordu. Išeję i gyvenimą mes daźnai prisiminsime tas keturias gimnazijos sienas tarp kuriu prabego graźiausia musu jaunyste.

Baigdamas aš norečiau padekoti didžiai gerb. mokytojams ir vadovybei už tai, kad jie mumis rupinosi ir išvede i gyvenimą.

SUDIEV mieli gimnazija, SUDIEV jums, mieli mokytojai, SUDIEV ir jums, mokslo draugai!

SVENCIONYS, 1946m. vasario men. 7d.

pas./S. KADZEVIČIUS/

PRIE ŠVIESOS ŽIBURIO BESIVERŽIANT

Niekas nenorėjo būti mulkis ir beraštis. Deja, Švenčionių paviete buvo nemažas skaičius beraščių, nes čia ir mokyklų nebuvo. Visai kas kita įvyko, kai 1919 m. buvo įsteigta Švenčionių lietuvių gimnazija. Kas tik galėjo, visi savo vaikus vežė į Švenčionis, kad jaunoji karta taptų raštingesnė, šviesesnė. Ir kaip malonu dabar prisiminti, kad jaunimas labai noriai siekė žinių, veržėsi prie šio šviesos žiburio Švenčionyse. Apie tai ir verta parašyti.

Kiekviena istorija yra naudinga. Atrodo, ir Švenčionių lietuvių gimnazijos istorija bus naudinga ne tik dabartinei jaunajai kartai, bet ir būsimosioms kartoms. Norėtume parodyti, kaip anais laikais valstiečių vaikai norėjo mokytis, šviestis, kad paskui būtų galima ne tik pačiam išeiti į žmones, bet išvesti ir savo kaimynus.

Istorija žmoniją moko. Teisingai senovės graikai buvo linkę manyti, jog istorijos globėja yra muza Klijo. Vadinasi, jau graikai istoriją laikė menu. Ir ne tikbai graikai. Antai garsusis Romos oratorius Markas Tulijus Ciceronas prieš 2000 metų rašė: "... istorija yra epochos liudininkė, tiesos spindulys, gyvas prisiminimas, gyvenimo mokytoja, praeities perlaidą". Taip, istorija yra kolektyvinė tautos atmintis. Kaip šeimą suburia į vienumą atmintinas apie savo pirmtakus - gimines, taip pat atmintis apie praėjusių kartų nuopelnus bei jų gyvenimą sudaro bazę tautos kultūrinei sąmonei. Būtina turėti istorijos nenutraukiamumą. Lietuvių tauta ne tik ėmė, bet ir įdėjo nemažą indėlį į bendrą kultūros lobyną. Tiesa, istorija tiria praeities faktus, bet ji supažindina ir su dabartimi, parodo praeities šaknis.

Prisimename 1969 metais surengtą Švenčionių lietuvių gimnazijos 50-mečio minėjimą. Susirinko daug jos auklėtinių. Ir kas dar svarbu, kad šiame minėjime dalyvavo pirmasis gimnazijos direktorius Zigmas Žemaitis. Kiek tai buvo įspūdžių! Senuką profesorių sveikinome, plojome, džiaugėmės net iki ašarų. Ir jau tuomet nusprendėme rašyti prisiminimus, gimnazijos istoriją. Deja, pirmasis direktorius mirė, nespėjo viską mums išpasakoti. Todėl rašykime apie gimnaziją mes.

Džiugu, kad apie Švenčionių lietuvių gimnaziją domisi Vilniaus universiteto filologijos fakulteto lietuvių kalbos katedros vadovybė. Jos rūpesčiu studentė diplomantė Marcinkevičiūtė Nijolė (kilusi iš Kaišiadorių raj. Palomenės kaimo) parašė diplominį darbą apie Švenčionių lietuvių gimnaziją. Ji, kaupdama medžiagą šiam darbui, buvo užėjusi ir pas šių eilučių autorių. Visi šioms mokyklos buvę auklėtiniai studentei- diplomantei davėme dokumentinės medžiagos ir visi prašėme, kad šis diplominis darbas būtų išleistas masiniu tiražu. Gaila, mūsų pageidavimas nebuvo realizuotas. Atrodo, jog tai galėjo būti padaryta, kaip kad prieš keletą metų buvo išspausdinta įdomi knygutė Veiverių mokytojų seminarija".

1979 metais sueina Švenčionių lietuvių gimnazijai 60 metų nuo jos įsteigimo. Šiai reikšmingai datai paminėti ir leidžiama ši knygelė. Nedaug yra Lietuvoje tokių senų tradicijų mokyklų, kokia yra dabartinė Švenčionių I-ji vidurinė mokykla, nešiojanti savo pirmojo direktoriaus Zigmo Žemaičio pavadinimą.

Sumanymas turėti savą lietuvišką mokyklą brendo jau seniai. Apie tai galvojo labiau išlavinti protai Rytų Lietuvoje, svajojo pasišventę šiam darbui švenčioniškiai knygnešiai - Mykolas ir Stanislovas Vaiškūnai, Adomas -Mykolas Padleckas, troško mokyti vaikus gimtąja kalba ir paprastas lietuvis artojas. Šiam kilniam tikslui buvo daug prijaučiančių ir rėmėjų. Panaikinus spaudos draudimą, kultūrinis gyvenimas Lietuvoje pasuko nauja linkme.

Jau kaizerinės okupacijos metais Lietuvoje pažangūs šio krašto veikėjai J. Petranis, V. Valiulis ir kt. nutaria įsteigti lietuvišką mokyklą Švenčionyse. Kilniam sumanymui pritaria J. Petranio atsitiktinai Vilniuje sutiktas Zigmas Žemaitis. Pastarajam pasiūlius Zigmas Žemaitis slapta, sunkiomis aplinkybėmis, vyksta į Švenčionis tartis su vietine okupacine valdžia (kaizerine) dėl lietuviškos gimnazijos steigimo. Leidimas gimnazijai steigti negautas.

"Reikėjo imtis kitų priemonių, reikėjo tiesiog rizikuoti. Prof. Zigmas Žemaitis pasiryžo visam kam. Negavęs leidimo, išvyko į Švenčionis slaptai. Tai buvo iš tiesų didelė rizika, nes važiuojant be leidimo traukiniu, lengvai galėjo būti areštuotas, o juo labiau, kai išdrįso važiuoti traukiniu, kuriame buvo vežama kariuomenė. Pridėkime prie to, kad vokiečiai okupacijos metu su bent kiek įtariamais asmenimis juokų nedarė, ir šitaip bus aišku, kuo rizikavo prof. Z. Žemaitis , vykdamas slaptai į Švenčionis" (Švenčionių lietuvių gimnazija" , I4 psl., Vilnius, I935 m.).

Kaizerinė Vokietija karą prakaimėjo, politinės aplinkybės pasikeitė, I9I8 m. sumanymas buvo didelių pastangų dėka įgyvendintas ir pagaliau jau Tayrbų valdžios metais, I9I9 metų sausio 9 dieną, Švenčionių Lietuvių gimnazijoje, įsteigtoje turbūt sunkiausiu ir kritiškiausiu politiniu laikotarpiu, prasidėjo pirmosios pamokos.

Šiai mokyklai vadovavo jos steigėjas, organizatorius, pirmasis direktorius - Zigmas Žemaitis. Daug sunkumų jam teko patirti anais laikais. Nebuvo vadovėlių, paprasčiausių mokymo priemonių, mokytojų.

I9I9 sausio 8 dieną įvykusiame pirmajame mokytojų tarybos posėdyje buvo priimta į gimnaziją 58 mokiniai, I4 į pirmą klasę, 27 į antrą ir I7 į trečią.

"Iš to paties protokolo sužinomė, kad pirmame pedagogų tarybos (originale - Steigėjų bei Mokytojų taryba) posėdyje dalyvavo gimnazijos steigėjai J. Petranis, V. Valiulis, mokytojai: direktorius Zigmas Žemaitis, N. Rymienė, P. Petranytė, R. Butkus, dr. A. Rymas,

N. Lajauskas, J. Lazauskas ir Čiučeika" ("Š.L.G., V., 1935).

Tarybų valdžios metais gimnazijoje mokslas vyko be trukdymų. 1919 metais kovo 23 dieną Švenčionyse įvyko Švenčionių apskrities liaudies švietimo darbuotojų suvažiavimas. Čia buvo svarstyti priešmokyklinio švietimo, mokyklos auklėjimo ir suaugusiųjų lavinimo klausimai. Buvo pasiūlyta liaudies švietimo skyriui pradėti organizuoti tiek mieste, tiek apskrityje suaugusiems vakarinius ir šventadieninius kursus, o taip pat bibliotekas, klubus, skaityklas, spektaklius, chorus.

Teisinės mokytojų padėties klausimu buvo buvo priimta drg. Z. Žemaičio rezoliucija, kurioje pasakyta, kad mokytojai būtų paliuosuoti nuo visokių nepaprastųjų prievolių, kaip antai, nuo ėjimo žemės darbą dirbti ir kt., kad mokytojai nebūtų verčiami karo prievolių eiti, kad mokytojams būtų duota teisė, nieko nesiklausiant daryti pasikalbėjimus su žmonėmis mokslo ir švietimo temomis, steigti vakarus, ekskursijas ir t.t.

Taip pat buvo priimta kita drg. Žemaičio pasiūlyta rezoliucij "dėl medžiaginės mokytojų padėties". ("Lietuvos TSR istorijos šaltiniai" III t., 193 psl.).

Z. Žemaičiui išvykus į Kauną, gimnazijai vadovavo Matas Untulis, dr. A. Rymas, dr. K. Trukanas, A. Petraitis, Aug. Mačionis.

Per savo gyvavimą gimnazijos moksleiviai ir mokytojai surengė miesto visuomenei ir apskrities kaimo gyventojams nemažai vaidinimų, įvairių proginių minėjimų, vakarų, išvykų, vakaronių. 1937 m. gimnazija lenkų valdžios buvo uždaryta.

Iš naujo gimnazija pradėjo veikti 1940 metais, atkūrus Tarybų valdžią Lietuvoje. LTSR Liaudies Švietimo komisaro A. Venclovos patvirtinimu direktoriumi buvo paskirtas Alf. Kudaba.

Išgyvenusi sunkius vokiškosios okupacijos laikus, gimnazija normalų darbą pradėjo 1944 m. spalio mėn. (direkt. V. Radziulis). Čia taip pat dirbti nebuvo lengva, nes okupacijos metais beveik viskas buvo sunaikinta, mokymo priemonės išgrobstytos. Kad ir sunkiomis pokarinėmis sąlygomis mokyklos gyvenimas žengė į priekį. 1946 metais pirmojoje moksleivių dainų šventėje buvo iškovota pirmoji vieta mišrių chorų tarpe (vad. J. Sinius), buvo neblogai išvystyta saviveikla (vad. P. Bielinienė), sportas.

Reikšmingiausias įvykis mokyklos gyvenime buvo Švenčionių lietuviškos gimnazijos penkiasdešimtmečio minėjimas 1969 metais.

Į jubiliejaus iškilmes atvyko gimnazijos įsteigėjas ir pirmasis jos direktorius prof. Zigmas Žemaitis, svečiai iš Vilniaus, virš 700 šios mokyklos vyresniosios ir jaunesniosios kartos auklėtinių, kurie šiandien respublikoje dirba atsakingą mokslinį, vadovaujantį darbą, kuria naują gyvenimą. Tų metų mokiniai profesorių prisimena. Primena mums į magnetofono juostą profesoriaus įrašyta jo kalba ir nuotraukos su mokytojais ir mokiniais.

Siekiant įamžinti prof. Z. Žemaičio atminimą, Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 1970 metų vasario 23 dienos nutarimu Nr. 61 suteikiamas Švenčionių I vidurinei mokyklai Zigmo Žemaičio vardas. Nuo 1970 metų ji vadinama Švenčionių Zigmo Žemaičio vidurine mokykla. 1971 metais du mūsų mokyklos turistų būreliai, pėstieji ir dviratininkai, aplankė prof. Z. Žemaičio tėviškę Ignalinos rajono Daraktonių kaime.

Mokykloje buvo paskelbtas geriausio metų matematiko konkursas. Suaktyvėjo jaunųjų matematikų būrelių veikla. Rimantas Perveneckas respublikinėje jaunųjų matematikų olimpiadoje dešimtokų tarpe laimėjo II vietą (Pasvalys). O, būdamas XI klasėje, Šalčininkuose vykusioje respublikinėje olimpiadoje jis buvo trečias.

1968 metais pokalbyje su Elena Sliesoriūniene ("Komjaunimo tiesa, 1968 m. rugsėjo 21 d.) Z. Žemaitis sakė: "Man dar svarbu tik vienuolika metų nugyventi. Štai tamsta, kaip ir visi, tuoj klausite, kodėl būtent vienuolika. O todėl, kad po vienuolikos metų Vilniaus universitetas švęs 400 metų".

VVU 400-ųjų garbei "Moksleivio" žurnalas paskelbė šimto uždavinių sprendimo konkursą. Jį laimėjo Švenčionių Z. Žemaičio vidurinė mokyklos mokinys Rimantas Perveneckas. Tai buvo geriausias mūsų mokyklos įkūrėjo profesoriaus Z. Žemaičio atminties pagerbimas.

Mūsų mokykla pirmoji respublikoje 1984 metais minėjo jos įsteigėjo 100-ąsias gimimo metines. Minėjime dalyvavo VVU Matematikos fakulteto dekanas, prodekanai, dėstytojai, studentai - mūsų šefai.

Savo ruožtu mūsų mokyklos delegacija dalyvavo Vilniaus Valstybiniame Universitete minint prof. Z. Žemaičio 100-ąsias gimimo metines, pagerbė velionio atminimą.

Mokykloje 1984 metais įsteigtas mu ziejus. Čia sukaupta gausi medžiaga apie mokyklos kūrimosi istoriją, jos vaidmenį Švenčionių apskrities gyventojams, nušviesta mokinių ir mokytojų veikla.

švietimo srityje lenkų okupacijos metais, pokarinis ir šiandieninis mokyklos gyvenimas, eksponuojamos nuotraukos apie prof. Z. Žemaičio gyvenimą ir veiklą, jo rankraščiai ir darbai, išrašai iš mokyklos 50-ečio jubiliejaus, seni ir nauji vadovėliai ir kt. Muziejus toliau kaupia medžiagą apie mokyklos praeitį, dirbusius joje mokytojus, mokinius ir kitus darbuotojus. Mes palaikome glaudžius ryšius su VVU Matematikos fakultetu. Šio fakulteto muziejau vadova prodekana H. Jasiūnas. Jis ir jo padėjėja aktyviai padeda mūų mokyklai eksponatais, vai dine ir kitokia medžiaga, už ką me esame labai dėkingi ir tikimės iš jų nuolatinės paramos.

Mūsų mokyklos dažni svečiai - VVU Matematiko fakulteto dėstytojai ir studentai. Vyksta kasmetiniai tradiciniai susitikimai, kurių metu mokoleiviai plačiai susipažįsta su aukšto lio mokyklo darbu ir reikalavimais jaunuoliui, ką tik išėjusiam iš mokyklinio suolo. Tikslas - skatinti mokoleivius įsigyti aukštąjį išsilavinimą.

Visos šios - tradicinės ir netradicinės - priemonės nukreiptos kilniam tikslui - mokslo ir pažangos propagavimui, meilės tėvynei gamtai ir žmonėms skiepijimui, o apie tai byloja mokyklos istorija ir mu iejaus eksponatai, kurie daug kuo prisideda auklėjant šiandieninį mūsų jaunimą.

St. Kadžiavičius
lietuvių kalbos ir literatūros mokytojas

RYTŲ LIETUVOS ŠVYTURYS ŠVENČIONIŲ LIETUVIŲ GIMNAZIJA

11b klasės
ekspedicinė grupė
Vadovas: St. Kadzevičius

Švenčionių Zigmo Žemaičio vidurinė mokykla

Švenčionių Zigmo Žemaičio vidurinė mokykla(anksčiau vadinosi Švenčionių Lietuvių Gimnazija, dar vėliau Švenčionių I vid.mok.) pradėjo kurtis 1918 metų rudenį(carinės dvarininkų keturklasės m-klos netipiniuose pastatuose). Gimnazijos kūrėjas, daug padėjęs pastangų šiam kilniam tikslui Rytų Lietuvoje įgyvendinti, buvo prof. Zigmas Žemaitis - gimnazijos įsteigėjas ir pirmasis jos direktorius. Gimnazija pradėjo veikti 1919m.sausio 9 d. Po Zigmo Žemaičio mokyklai vadovavo kalbininkas ir kraštotyrininkas Matas Untulis. Okupavus lenkams Vilniaus kraštą,mokykla iš užimamų patalpų buvo iškraustyta(čia įsikūrė lenkų gimnazija). Lietuvių mokyklai teko ieškoti naujos buveinės. Įsikūrė ji parapijos namuose,vėliau kitur,kol mokyklos direktoriaus dr.K.Trukano rūpesčiu buvo nupirktas Švenčionių miesto šemės sklypas ir 1924m. pastatyta gimnazija(padedant daugeliui kartų ėjusiam Švenčionių Lietuvių Gimnazijos direktoriaus pareigas dr. Aleksandrui Rymui) medinių(netipinis) pastatas gimnazijai. Nuo tada ji jau nebuvo kilnojama iš vienos vietos į kitą. Šalia gimnazijos esančiame pastate veikė lietuvių pradinė mokykla. Lenkų okupuotame Vilniaus krašte mokykla ne kartą buvo uždaroma,netvirtinami arba keičiami jos direktoriai,mokytojai. Švenčionių apskritis pagal anuometinį teritorinį paskirstymą Vilniaus vaivadijoje buvo viena didžiausių(nuo Šantakos iki Turmanto,Naručio,Breslaujos,Pastovių,už Svyrių,Mykoliškio (Baltarusijos TSR). Mokslas anais laikais ne kiekvienai mergainai ir jaunuoliui buvo prieinamas. Okupuotame Vilniaus krašte buvo tik dvi lietuviškos gimnazijos:Vilniuje - "Vytauto Didžiojo gimnazija" ir Švenčionyse (savo laiku ji dar buvo "B.L.K. Kęstučio v."gimnazija). Dėl susidariusių anuo metu politinių aplinkybių tarp burž.Lietuvos ir Lenkijos valstybių, ši gimnazija, kurioje mokėsi apie 179 mokinius,1937m. buvo lenkų valdžios uždaryta (direkt.Augustinas Mačiomis). Atkurta Švenčionių Lietuvių gimnazijos veikla buvo tiktai 1940m.,Lietuvoje atkūrus Tarybų valdžią. Gimnazijos direktoriumi LTSR Liaudies Švietimo Komisaro A.Venclovos įsakymu buvo paskirtas Alfonsas Kudaba. Išvadavus iš vokiškųjų okupantų Švenčionių rajoną,didelį darbą,atkuriant mokyklą ir telkiant mokytojų kadrus,atliko direktorius Vladas Radziulis. Pokario metai buvo ypač sunkūs: nebuvo vadovėlių,rašymo priemonių,kuro, o tuo pačiu ir kvalifikuotų kadrų,tinkamų patalpų,mokiniams gyvenamojo ploto (miestas buvo sunaikintas). Pamažu mokykla augo,didėjo mokinių, klasių skaičius. Būtina buvo plėsti mokyklos patalpų plotą. 1965m. buvo pristatytas II aukštas(8 klasės)(direktorius Viktoras Petkūnas).1970 metais mokyklai suteiktas Ž.Žemaičio vardas. Nuo 1977m.mokyklai vadovauja direktorė Vanda Štuikienė.Tais pačiais metais pristatytas priestatas su 16-ka kabinetų,valgykla,sporto sale ir 160 vietų bendrabučiu. Šiuo metu mokykloje yra 8-ios klasės,29-i kabinetai,aktų(buvusi ir sporto),sporto salės,valgykla,katilinė,mokinių bendrabutis,sporto aikštynas su stadionu,40 arų mokymo-bandymų sklypas. Mokinių skaičius atidarant mokyklą 1918-1919m. buvo 58 mok.,1934/35m.m. -148 mok. Pirmaisiais pokario metais 1944/45m.m. - 398 mok.,1964/65m.m.

514, 1985/86m.m. -792 mok. Per mokyklos gyvavimą išleista 1817 abiturientų. Jų tarpe aukso medalininkų 19,sidabro 17, Dabar mokykloje dirba 45 mokytojai,jų tarpe 14 TSKP narių. Viena LTSR nusipelnusi mokytoja Joana Jankauskienė,mokytoja metodininkė Genovaitė Stunžėnienė. Mokyklos mišrus choras(vad.komp.J.Sinius) 1946m. dainų šventės laureatas. Mokyklos saviveiklininkai dalyvauja visose respublikinėse dainų šventėse. Nuo 1985 metų įsikūrė vaikų dainų ir šokių liaudies ansamblis. Mokyklos sportininkai-pastovūs rajono sportakiadų nugalėtojai. Per pastaruosius dešimt metų mokykla vaistažolių rinkime užima respublikoje antrąsias vietas.Mokykla TSRS liaudies ūkio pasiekimų parodos dalyvė (1967,1976,1977). Nemažas būrys mokinių yra respubl.bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių dailiojo skaitymo konkursų ir jaunųjų literatų kūrybos apžiūros prizininkai ir laureatai(vad.G.Stunžėnienė). Mokyklą baigė šiuo metu žymūs profesoriai: med.m.dr.Stasys Čepulis, istorijos m.dr. Pranė Dundulienė, med.m.dr.respublikos nusipelnęs išradėjas Albertas Telyčėnas, ekonomikos m.dr.Algimas Gulbinskas,technikos m.dr.Jeronimas Baušys, veterinarijos m.dr.Česlovas Jukna. Medicinos mokslų daktarai Albertas ir Vytautas Žygai,Genė Kurtinytė. 19-ka įvairių sričių mokslų kandidatų. (Vladas Spėčius,Liudvikas Krasauskas,Kazys Valacka,Marija Mastonytė-Miliuvienė) ir kt.M.Karklelis - Kauno dramos teatro režisierius, TSRS konsulas Ispanijoje - Antanas Jurėnas, Lietuvos TSR liaudies dailininkas,respublikinių premijų laureatas Silvestras Džiaukštas.

St. Kedzevičius

RANKRAŠČIAI

Švenčionių Zigmo Žemaičio vidurinė mokykla

Švenčionių Zigmo Žemaičio vidurinė mokykla pradėta steigti 1918 m., nors sumanymas turėti savą lietuvišką mokyklą Švenčionijoje buvo puoselėjamas daug anksčiau. Šiam kilniam tikslui Rytų Lietuvoje įgyvendinti iniciatyvos ėmėsi kartu su kitais šio krašto šviesuoliais prof. Zigmas Žemaitis - gimnazijos įsteigėjas ir pirmasis jos direktorius. Po daugelio sunkumų pamokos gimtąja kalba gimnazijoje prasidėjo 1919 m. sausio 9 dieną. Švenčioniškių ilgai laukta svajonė išsipildė. Valstiečių vaikai galėjo siekti mokslo žinių. Z. Žemaičiui išvykus, mokyklai vadovavo kalbininkas ir kraštotyrininkas Matas Untulis. Lenkams okupavus Vilniaus kraštą, mokykla iš užimamų patalpų buvo iškraustyta (čia

įsikūrė lenkų gimnazija). Lietuvių mokyklai teko ieškoti naujos buveinės. Įsikūrė ji parapijos namuose, dalis klasių iždinėje, kol gimnazijos direktoriaus dr. Kazio Trukano rūpesčiu buvo nupirktas Švenčionių mieste žemės sklypas ir 1924 m. gimnazijai pastatytas medinis pastatas. Įsigijus nuosavą namą, gimnazija jau nebebuvo vaikoma ir kilnojama iš vienos vietos į kitą. Šalia gimnazijos esančiame mediniame pastate buvo įsikūrusi pradinė mokykla, dar kitame buvo valgykla ir bendrabutis.

Sunkiausių krizių metu, lenkų okupacinei valdžiai netvirtinant direktoriaus, daug kartų mokyklai vadovavo ir direktoriaus pareigas ėjo tikras šio krašto šviesuolis ir patriotas dr. Aleksandras Rymas.

Lenkų okupuotame Vilniaus krašte Švenčionių lietuvių gimnazija ne kartą buvo uždaryta, dažnai keičiami direktoriai, netvirtinami mokytojai.

Švenčionių apskritis pagal arimomečius teritorinį padalijimą Vilniaus vaivadijoje buvo vienas didžiausių. Didelė dalis apskrities žemių dabar priklauso Baltarusijai.

Mokslas anais laikais ne kiekvienam mergaitei ir vaikinui buvo prieinamas. Okupuotame Vilniaus krašte buvo tik dvi lietuviškos gimnazijos: Vilnijoje – „Vytauto Didžiojo gimnazija" ir Švenčionyse – Švenčionių Lietuvių gimnazija (savo laiku ji dar buvo vadinama ir „DLK Kęstučio gimnazija"). Dėl susidariusių anuo metu nedraugiškų politinių santykių tarp Lietuvos

ir Lenkijos valstybių dėl Vilniaus krašto, ši gimnazija, kurioje mokėsi apie 179 mokinius, 1937 m. lenkų valdžios buvo uždaryta (direkt. A. Mačionis).

Švenčionių Lietuvių gimnazija atkurta buvo tik 1940 metais, Švenčionis prijungus prie Lietuvos TSR. Gimnazijos direktorium LTSR Liaudies Švietimo komisaro A. Venclovos įsakymu buvo paskirtas A. Kudaba.

Išvadavus Švenčionių rajoną 1944 m. vasarą didelį darbą, atkuriant mokyklą ir telkiant mokytojų kadrus, atliko direkt. Vl. Radžiulis. Pokario metai buvo ypač sunkūs: nebuvo vadovelių, rašymo priemonių, kuro, trūko kvalifikuotų mokytojų, tinkamų patalpų, mokiniams gyvenamojo ploto, nes miestas karo metu buvo sudegintas.

Didžiai Gerbiamas
Pone Ministre,

Esu Rytų Lietuvos aukštaitis, švenčioniškis, ir man labai rūpi vienas klausimas. Jei nesudarytų Jums sunkumų, norėčiau, kad plačiau paaiškintumėte jį ne tik man, bet ir visuomenei.

O klausimas toks:

Žlugus Lenkijai 1939 m. visas lenkų okupuotas Vilniaus kraštas ortiteko Sovietų Sąjungai. Vėliau, tą pačių metų spalio 27 d. Sovietų Sąjunga ~~da~~ mažiau nei trečdalį Vilniaus krašto grąžino Lietuvai. Labiausiai lietuviškos gyvenvietės, tokios kaip Adutiškis, Dysnai, Tverečius, Mielagėnai, Daugėliškis, Ceikiniai, Strūnaitis, Švenčionys ir kitos pietinės Vilniaus krašto sritys pasiliko bolševikiniame „rojuje". Pavyzdžiui, siena buvo pravesta tarp Švenčionių ir Švenčionėlių. Kodėl taip buvo padaryta?

Ar Lietuvos Respublikos vyriausybė, žinodama, kad šiose apylinkėse gyvena išimtinai lietuviai, nekovojo dėl jų grąžinimo Lietuvai?

Be to, 1940 m. kovo pradžioje buvo paskelbta, kad iš pasilikusių, dabar priklausančių jau Baltarusijai, sričių visi lietuviai gyventojai, norintys, gali išvykti į Lietuvą. Pravažiavimo punktas – Gudagojus. Galima buvo važiuoti dviem arkliais, bet turto pasiimti tik tiek, kiek telpa į vieną vežimą. Vežėčios buvo daromos tokios kaip šienui ar rugiams vežti.

Prie surašymo punktų susidarė nepaprastai didelės eilės. Tik per kelis mėnesius susipažinę su bolševikiniu gyvenimu į Lietuvą važiavo visi: lietuviai, lenkai, žydai, totoriai ir kt.

Pateikiu pavyzdį:

Iš Strūnaičio bažnytkaimio, mano tėviškės, kur buvo virš 300 gyventojų, pasiliko tik 4 žmonės – parapijos klebonas,

kun. Vincentas Miškinis (rašyt. M. Miškinio ir poeto A. Miškinio dėdė) su šeimininke ir Čicelis Mykolas su žmona. Pastaroji buvo lenkė.

Išvykstantys viską, ~~išpardavė~~ ko negalima išvežti (maniežus, kuliamasias ir kt.) išpardavė gudams ir dar už lenkiškus zlotus, nes buvo pasakyta, kad jie bus iškeisti į litus. Išvykimas turėjo prasidėti birželio 15 dieną. Tą dieną kai kurie jau buvo pajudėję iš savo kiemo, ne viena, buvo atsidūręs už vartų. Deja...

Taip dar kartą buvo labai smarkiai nualinti Rytų Lietuvos valstiečiai.

Surašant buvo reikalaujama, kad kitoje metrikų pusėje būtų nurodyta tautybė, patvirtinta parapijos klebono parašu ir antspaudu.

Įdomu, ar Lietuvos Vyriausybė žinojo apie panašų surašymą ir ar ji buvo pasiruošusi priimti šimtus tūkstančių Rytų Lietuvos pabėgėlių?

Su dėkingumu ir gilia pagarba Jums

Stasys Kadzevičius

Švenčionių L. Žemaičio vidurinė mokyklė – 70 metų

93 | 313 Sunkiu, bet garbingu keliu

Spaudai parengė

Lietuvių tautai, rusų carų pavergtai, XIX a. teko pakelti daug sunkių vargų. Rusų valdžia, norėdama lietuvius visiškai pavergti ir išplėšti jiems gimtąją kalbą, visaip spaudė ~~lietuvių liaudį~~, stengėsi laikyti ~~ją~~ tamsoje, trukdė ~~jai~~ šviestis. ~~Ir~~ Tokiu metu, kai lietuvių tautos ~~gyvenimas~~ buvo svetimųjų prislėgtas, daugelis šviesesnių žmonių, ypač rašytojų, ar šiaip daugiau susipratusių, kreipė savo akis ten, kur ~~tokie paveikslai reiškėsi. Kad~~ ir vargingoje Lietuvos dabartyje buvo kuo pasigėrėti, kuo pasidžiaugti. Graži Lietuvos gamta ir didinga tautos praeitis sunkiaisiais svetimųjų priespaudos laikais traukė į save kiekvieno jautresnio lietuvio dėmesį. Stipriau suliepsnojo meilė vargstančiai liaudžiai, uždraustam žodžiui.

Spaudos draudimo metu, bekeverdami dėl jos atgavimo, lietuviai pamažu vis labiau ir labiau plėtė kovos akiračius. Jau nebuvo tenkinamasi vien tik spausdinamų knygų slaptu gabenimu iš Rytprūsių, imta rūpintis ir jaunimo švietimu. Lietuviai ima reikalauti sau ne tik spaudos laisvės, bet ir daugiau teisių, mokyklų, teisių laisvai tvarkyti visą savo tautos gyvenimą. Prasideda lietuvių tautinis atgimimas, kuris plačiai paliečia ir Užnemunės kraštą.

1904 m. atgavus spaudą, be jau veikusių slaptų „progimnazijinių" mokyklų, susirūpinta ir lietuviškos gimnazijos įsteigimu. Pirmieji šios ~~gražios~~ gražaus sumanymo ir kilnaus darbo ėmėsi Užnemunės dekanas Justinas Petrauis, prof. Žygmas Žemaitis, felčeris Vladas Valiulis ir kiti. Daug sunkumų steigėjams teko nugalėti. Vokiečių kariuomenės okupacinė valdžia kuri laiką priešinosi, kad būtų steigiama lietuviška gimnazija Užnemunyje. Ir tik pasikeitus

politinei padėčiai Prytų fronte, apskrities karo komendantas pasidarė labiau sukalbamu. Leidimas gimnazijai steigti buvo gautas. Zigmas Žemaitis tampa gimnazijos įsteigėju ir pirmuoju jos vadovu.

Po daugelio sunkumų pamokos gimtąja kalba gimnazijoje prasidėjo 1919 m. sausio 9 dieną. Švenčioniškių ilgai laukta svajonė išsipildė. Valstiečių vaikai galėjo siekti mokslo žinių savo protėvių ir tėvų kalba. Z. Žemaičiui išvykus, mokyklai vadovavo kalbininkas ir kraštotyrininkas Matas Untulis.

Lenkams okupavus Vilnių ir Vilniaus kraštą, mokyklą iš užimamų patalpų ~~buvo~~ iškraustėta, ~~čia buvo~~ įsteigtė lenkišką gimnaziją. Lietuvių gimnazija prieglobstį gavo parapijos namuose, dalis klasių įsikūrė iždinėje (dabartiniame banke). Taip mokykla ilgą laiką neturėjo savo pastovios vietos.

Tik grįžus po mokslų užsienyje dr. K. Trukanui, kuris buvo paskirtas gimnazijos direktorium, Švenčionyse buvo įsigytas

žemės sklypas (lietuviams Vilniaus krašte žemę įsigyti savo laiku įstatymu buvo uždrausta), kur 1924 m. gimnazijai ~~buvo pastatytas~~ medinis pastatas. Įsigijus nuosavą namą, gimnazija jau nebuvo vaikoma iš vienos vietos į kitą. Valia gimnazijos esančiame mediniame pastate ~~buvo įsikūrusi~~ įsikūrė parengiamoji mokykla, dar kitame, atskiru nuo gatvės, ~~buvo~~ valgykla ir bendrabutis.

Sunkiausių krizių metu, lenkų okupacinei valdžiai netvirtinant direktoriaus, vlaug kartų mokyklai vadovavo ir direktoriaus pareigas ejo tikras šio krašto šviesuolis ir patriotas dr. Aleksandras Ryonas.

Lenkų okupuotame Vilniaus krašte Švenčionių lietuvių gimnazija ne kartą buvo uždaryta (1922 m., 1923 m., 1937 m.) arba terorizuojama, keičiami direktoriai, netvirtinami mokytojai.

Švenčionių apskritis pagal anuometinį teritorinį paskirstymą Vilniaus vaivadijoje

buvo viena didžiausių. Didelė dalis apskrities žemių dabar priklauso Baltarusijai.

Mokslas anais laikais ne kiekvienai merginai ir vaikinui buvo prieinamas. Lenkų okupuotame Vilniaus krašte buvo tik dvi lietuviškos gimnazijos daugiau kaip 250 tūkstančių gyventojų (lietuvių). Tuo tarpu lenkai, kurių pagal jų pačių apskaičiavimus Lietuvoje gyveno apie 250 tūkst. gyv. turėjo net 4 gimnazijas (Kaune, Ukmergėje ir Panevėžyje). Lietuviškos gimnazijos veikė tik Vilniuje – Vytauto Didžiojo gimnazija ir Švenčionyse – Švenčionių Lietuvių gimnazija (savo laiku ji dar buvo vadinama Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio gimnazija).

Tuos laikus anais laikais nedraugiškiems politiniams santykiams tarp Lietuvos ir Lenkijos valstybių dėl Vilniaus krašto, ši gimnazija, kurioje mokėsi apie 173 mokinius, 1937 m. lenkų valdžios buvo visai uždaryta (direktorius A. Mačionis).

Švenčionių Lietuvių gimnazija buvo atkurta tik 1940 metais, Švenčionis

prijungus prie Lietuvos TSR. Gimnazijos direktorium LTSR Švietimo komisaro A. Venclovos įsakymu buvo paskirtas A. Kuodaba.

Įsteigus Ivenčionių rajoną 1944 metų vasarą, didelį darbą atkuriant mokyklą ir telkiant mokytojų kadrus, atliko direktorius V. Radžiulis.

Pokario metai buvo ypač sunkūs: nebuvo vadovėlių, sąsiuvinių, rašymo priemonių, trūko mokytojų, tinkamų patalpų, mokinių — gyvenamojo ploto, nes miestas karo metu buvo sudegintas. Mokiniai, kilę nuo Aduteškio, Tverečiaus, Mielagėnų, Daugeliškio, Tauralizos, Linkonėnų, buvo [illegible] apylinkinose kaimuose, o Ivenčioniškiai kasdien iš savo kaimų mokyklą lankė nuo 1 iki 15 kilometrų atstumu.

Pamažu mokykla augo, didėjo mokinių, klasių skaičius, buvo plečiamos mokyklos patalpos, statomi priestatai, kuriami kabinetai, rengiamas stadionas.

Mokinių skaičius, įsteigus gimnaziją, 1918-1919 m. buvo 58, 1934/35 m. – 148, pirmaisiais pokario metais 1944/45 m. – 398 mokiniai, 1964/65 m. – 514, 1985-86 m. – 792, 1988-89 m. – 678.

Per 70 metų mokyklą baigė 2010 abiturientų. Jų tarpe aukso medaliu – 20, sidabro – 23. Dabar mokykloje dirba 39 mokytojai: 4 mokytojai metodininkai, 2 vyr. mokytojai. Mokytojų personalas pasiryžęs sėkmingai spręsti visus šiuolaikinės tautinės mokyklos uždavinius.

Labai ryškus mokykloje buvo ir kultūrinis gyvenimas. Nuo 1926 m. Švenčionių gimnazijoje veikė moksleivių literatų „Ąžuolo" kuopelė, kuriai vadovavo kun. prof. J. Skruodis, vėliau kun. V. Zajančkauskas, mokytoja E. Horodničiūtė, veikė skautų ir sporto kuopelės. Mokiniai ir mokytojai dažnai lankydavosi mūsų kaimuose su savo meninėmis programomis, rengė taip vadinamus „vakarėlius", bendravo su jaunimu, rinko

tautosaką, užrašinėjo dainas.

Gimnazijos mišrus choras (vadovas kompoz. J. Šinius) 1946 m. respublikinėje moksleivių dainų šventėje iškovojo pirmąją vietą, tapo šios šventės laureatu. Mokyklos saviveiklininkai – visų respublikinių dainų švenčių dalyviai. Nuo 1985 m. mokykloje įsikūrė vaikų dainų ir šokių liaudies ansamblis. Mokyklos sportininkai – ~~pastovus~~ nuolatiniai rajono spartakiadų nugalėtojai. Per pastaruosius dešimt metų mokykla vaistažolių rinkime užima antrąsias vietas Respublikoje. Nemažas būrys mokinių yra Respublikos bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių dailisjo skaitymo konkursų ir jaunųjų literatų kūrybos apžiūros prizininkai ir laureatai (vad. G. Hunžinienė), matematikos olimpiadų (mokyt. V. Čepulis) ir orientaciuio sporto dalyviai.

Šią mokyklą baigė arba joje mokėsi žymūs mūsų Respublikos veikėjai, mokslininkai. Dar cariniais laikais čia

mokėsi žymus Lietuvos mokslininkas dirvotyrininkas prof. Viktoras Ruokis, istorikas prof. Augustinas Voldemaras (buvęs Lietuvos resp. Ministras pirmininkas) ir kiti. 1931 m. pirmuoju Švenčionių Lietuvių gimnazijos abiturientu (jų buvo tik 4) buvo Kauno Medicinos instituto profesorius, med. m. dr. St. Čepulis (miręs prieš 3 savaites). Mokykloje mokėsi arba ją baigė profesoriai: ist. m. dr. P. Dundulienė, med. m. dr. nusipelnęs išradėjas A. Telyčėnas, ekon. m. dr. A. Gulbinskas, techn. m. dr. J. Baušys, vet. m. dr. Č. Jukna, mokslų kandidatai A. ir V. Žygai, K. Valacka, G. Kurtinytė, J. Juodagalvis, M. Mastonytė-Miliuvienė, K. Trainys, V. Valiulis, S. Krinickaitė ir daugelis kitų. Turime ir meno žmonių. Tai respublikinių premijų laureatas dail. Silvestras Džiaukštas, režisierius M. Karklelis.

Zigmo Žemaičio vidurinė mokykla žengia į aštuntąjį savo veiklos dešimtmetį. Tikėkime, kad ji ir toliau bus

tuo pačiu Rytų Lietuvos kultūros
švyturiu, kokiu ji buvo iki šiol,
ruošdama dorus ir atsidavusius
darbuotojus savo gimdyem kraštui, jo žmo-
nėms, ~~savarankiškai~~ visai ~~nepriklauso-~~
~~mai~~ Lietuvai.

St. Kadzevičius

J. Kadzevičius

2 cgs

Žvilgsnis į praeitį ir dabartį
Dažnai pasiremiu ant savo nuobodaus
Taip noriu jam atrast šį tą, bet nieko gyvenimo — nerandu.
Pabyra metai ašarom, tai sušlama deja-
Tai veliau nuplaukia lėnai, lyg paryčiu vandu.

J. Kossu-Aleksandravičius

Taip pasakytą ne vienas Rytų Europos ir Pabaltijo tautų pilietis, gyvenęs ir tebegyvenantis pilname audringą įvykių XX amžiuje, pradedant penktuoju mūsų amžiaus dešimtmečiu ir baigiant pastarosiomis dienomis.

Apie „prarastosios kartos" suluošintų žmonių likimus jau po Pirmojo pasauliuio karo užsimine žymus vokiečių rašytojas E. M. Remarkas, amerikiečių rašytojas Ernestas Hemingvejus bei kiti,

patys patyrę karo žiaurumus, matę kraują ir žiaurių mokyklas suolo draugų lavonus.

Tai buvo į frontą pašauktų, sulaužintų fiziškai ir dvasiškai, jaunuolių kartos.

Nutilus kulkosvaidžių tratėjimui ir patrankoms, kiekvienas iš jų svajoje kūrė savo gyvenimą, kaip jiems atrodė, jau po taikiu dangum. Bet!?..

Vos praslinkus dviems dešimtmečiams virš Europos pakibo naujo karo grėsmė. Rusijos ir vokiečių fašistai sumanė padalinti Europą įtakos sferomis. Prasidėjo Antrasis pasaulinis karas, kuris atnešė daugelio tautų ir tautybių kančias ir skausmą. Milijonai žmonių žuvo, daugelio žmonių likimai buvo sudaužyti. Dalintojai, žinoma, dalinosi ne savas žemes, bet svetimas, niekada

jiems neprieklausiusias.

Tų dalybų pasekmes jaučiamos ir dabar, po karo praėjus beveik penkiasdešimčiai metų. Apie teritorijų dalybų vaidai ir ne vaidai vyjoja ir dabar...

Todėl šių eilučių autorius siūlo skaitytojams, pasitikrėjęs su redakcija, pilną tekstą „Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės metraščio", išspausdinto patikrintinai leidinyje „Полное собрание русских летописей" XVII t. 297-299 psl., kad kiekvienas rajono (buvusios didžiulės Įmenčiūnų apskrities) gyventojas ir laikraščio skaitytojas pamąstytų, kur jis gyvena, nuo kada, ir kokią teisę turi spręsti apie rajonų likimą bei kalbėti daugumos rajonų (net ir buvusios apskrities) gyventojų vardu.

Siūlomas „Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės metraščio tekstas (XVI amž.).

Taigi iš mūsų metraščio matome, kad mes senovėje čia Lietuvos žemė, kad mes iš ekangaus neiškritome, gyvenome ir taikiai gyvename čia pat, kur šiksmo lentos.

Gamtos sukurta geografinė padėtis (ne mūsų priklausanti), apsprendė ir Šventųjų apskrities ribas. Visa teritorija, esanti už Neries ir Šeimenos upių santakos į Rytus ir į Šiaurę (net už Meidilo ežero), vadinama Šventųjų kraštu (apskritimi). Tokia padalinimo sistema ~~jau~~ buvo sumanyta ir nustatyta jau XVI amžiuje. Nemanau, kad apie tuos geografijos specialistai nusimanė apie šiuos reikalus blogiau nei mes šiandien. Bet, deja, esama šiandieninių (~~su~~ tokių, kurie prieš kelis šimtmečius sudarytą teritorinį paskirstymą nori keisti.

Kokiu pagrindu?

Pirmiausia reikia pagalvoti; ar mes turime teisę tai daryti?

Man atrodo, kad visų pirma viską apsprendžia buvusi apskrities, dabar rajono, geografinė padėtis. Toliau seka jau XVI amžiuje nustatytos ir per kelis šimtmečius nusistovėjęs apskrities administracinės teritorinės ribos. Jos istoriškai nebuvo pažeistos net carinės priespaudos metu, 1795 m. padalinus Lietuvos-Lenkijos valstybę. Tos ribos išliko ir vėliau, iki 1939 m. rugsėjų mėnesio, kada dvi „draugiškos" valstybės – Vokietija ir Sovietų Sąjunga – pasidalino Lenkiją ketvirtąją kartą. Lietuva, nors ir turėdama progą atsiimti 1920 m. lenkų okupuotą Vilniaus kraštą, jai vokiečiai siūlė humaniškumo

sumetimais, prie šio padalijimo neprisidėjo. Tai buvo Lietuvos vyriausybės, mano supratimu, žmoniškas poelgis, sugebėjimas įvertinti anuo metu Europoje susidariusią politinę padėtį.

Visi istoriniai šaltiniai rodo, kad Švenčionių apskrityje, ir toli už jos ribų (į rytus ir į pietus), gyveno lietuviai. Tai liudija gyvenviečių, ~~pavadinimai~~, upių bei ežerų pavadinimai, išlikusios lietuviškos pavardės. Švenčionių apskritis buvo Vilniaus gubernijos dalis. Didžioji ir pagrindinė gyventojų ~~dalis~~ dauguma buvo lietuviai. Dominuojančia dalimi jie išliko ir iki šių dienų. Reikia priminti, kad į rytinius ir pietinius Lietuvos pakraščius skverbėsi kaimyninių tautų gyventojai. Iš pradžių

vyko gudėjimo procesas, o vėliau prasidėjo ir lenkinimas. Pastarieji tuo pasinaudojo. Pagrindiniai veiksniai buvo - mišrių šeimų kūrimas, lenkinimas per bažnyčią, na ir polinkis susirasti geresnes gyvenimo sąlygas.

Pasinaudodamas galimybe, norėčiau ~~pat~~ pateikti skaitytojams žiupsnelį duomenų apie Vilniaus gubernijos gyventojų pagal tautybę sudėtį, kurią nurodo trys skirtingi atstovai: Lebedkinas, Koreva ir D'Erkertas:

Šaltiniai	Metai	Lietuviai sk.	%	Lenkai sk.	%
Lebedkinas	Prieš 1861	418880	49,98	154386	18,42
Koreva	1857-1861	386905	46,00	103456	12,30
D'Erkertas	1857-1863	386000	45,40	212000	24,70

Gudai sk.	%	Rusai ir ukrain. sk.	%	Žydai sk.	%	Kiti sk.	%
169448	20,17	15631	1,87	76802	9,16	3318	0,40
247283	29,40	19346	2,30	67288	8,00	16822	2,00
—	—	17800	20,70	77000	8,80	4000	0,40

Tuo metu Švenčionių apskrityje:

Ūdiso gyvent.	Lietuvių	Gudų	Rusų	Lenkų	Vokiečių
135000	95050	18400	8000	4050	100

Žydų	Totorių	Kitų	
9000	400	–	

Iš šių lentelių, kurios buvo sudarytos ne lietuvių (buvo absoliučiai tendencingos), matyti, kad Švenčionių apskrityje gyvenę lietuviai, o visi kiti yra ateiviai, kurie atsidūrė Lietuvoje dėl įvairių priežasčių (kurias jau minėjau). Pirmiausia prasidėjo gudėjimo procesas, vėliau intensyvus lenkinimas per bažnyčias, o sentikių antplūdis ir bėgimas į Lietuvą prasidėjo tada, kada Rusijos caras Petras I įsakė jiems nusikirpti barzdas. Tokiu būdu Rytų Lietuvoje

atsirado didelės jų susitelkimo 9
gyvenvietės (kaimai, gatvės), kurias
vietinių gyventojų buvo vadinamos
„slabadomis". Tavyzdžiui, šino
metu dar kažkodėl egzistuojančią
Konjaunimo gatvę, kuri iki 1939 m.
vadinosi Strūnaičio gatve, vietiniai
~~gyventojai~~ (Strūnaičio ~~bažnytkaimio~~
~~bažnytk~~ apylinkės) Vidutinės, Šilinės ir kitų
kaimų gyventojai vadina ne ~~kaip~~
kitaip, o tik Slabada. Ir visiems
~~buvo~~ aišku, kadangi šioje gatvėje
daugiausia gyvena rusai sentikiai.

Apskritės, ypač Švenčionių,
Ceikinių, Daugėliškio, Mielagėnų,
Tverečiaus, Adutiškio valsčių, Strū-
naičio, Kaltanėnų apylinkių visi
kaimai buvo lietuviški, todėl ir
šiandien šis klausimas neturi kelti
jokių abejonių.

Šiuose, aukščiau paminėtuose, valsčiuose buvo įsimaišę dvarininkų, Jaliverkų savininkų, kurie kalbėjo lenkiškai ir vertė nuo jų priklausančius valstiečius tai daryti, bet tai buvo vienetai.

Importuotų lenkų, pradedant nuo 1920 m. iki 1939 m., dauguma buvo įkurdinami miestuose. Tai buvo atsiųsti iš Galicijos ir kitų Lenkijos vietovių, įvairūs valdininkai, tarnautojai, policijos ir kiti darbuotojai.

Manau, atleis man gerbiamas Vytautas Trečiokas, Jakelių kaimo (Adutiškio apyl.) gyventojas, jei aš priminsiu jo pasakytus žodžius: „Šimtu procentų žinoma, kad visi kaimai buvo gyvenami lietuvių, išskyrus valsčiaus valdininkus, policiją

ir paskutiniu metu prisiųstus į pradines bei vidurines mokyklas mokytojus".

Tai buvo prieš 1938 metus, kada Švenčionių apskrityje tuometinio Vilniaus vaivados Bocianskio įsakymu buvo uždarytos visos lietuviškos mokyklos ir skaityklos, o aršiai nusistačiusio prieš lietuvius Vilniaus arkivyskupo Jalbžykovskio nurodymu visose lietuviškose parapijose buvo reikalaujama, kad du trečdaliai pamaldų būtų laikomos lenkiškai.

Kas tai ?!

Šiandieniniai lenkai Lietuvoje kaip tautinė mažuma reikalauja „autonomijos", pamiršę, kad tokia autonomija turėjo būti suteikta ir lietuviams okupuotame Vilniaus krašte.

Be to, ~~turbūt~~, pamiršta ir tai, kad šiandien lenkų ar kitos tautybės žmogus - rusas, ukrainietis, totorius - mūsų įstaigose gali kreiptis į tarnautojus bet kuria kalba. Ir jis bus išklausytas, patarta jam.

Iki 1939 m. bet kurios tautybės žmogui, besikreipiančiam kokiu nors reikalu (jau nekalbant apie „starostą" - apskrities viršininką), kad ir į nusususį viršininką ne lenkiškai - buvo parodomos durys. Prašymai ir pareiškimai turėjo būti parašyti tik lenkiškai.

Tai tik maža dalis to, kas išgyventa ir patirta. Nereikia pamiršti, kad Vilniaus krašto lietuviai taip pat daug ką prisimena.

Keistai atrodo ir tai, kad jau

labai nuskriausti lenkai Vilniaus 18
krašte. Tai išryškija iš grupės lenkų moks-
lininkų (jei juos taip galima būtų pava-
dinti) „Memorandumo" dėl lenkų šian-
dieninės padėties Lietuvoje, paskelbto
Eišiškėse. Tai grynai absurdiškas
dokumentas, kurį galima būtų laikyti
išvirkščiu, iki 1939 m. lenkų valdžios
taikytu prieš Vilniaus krašto lietuvius.
Nors Krokuvos universitetą įsteigė
Didysis Lietuvos kunigaikštis ir Lenkijos
karalius Jogaila, bet lietuviai nereika-
lavo, kad ten būtų dėstoma lietuviškai.
Vilniaus universitetą įsteigė jėzuitai
Steponui Batorui valdant Lenkiją ir
Lietuvą. Karalius, nors pats buvo vengras,
nereikalavo, kad čia būtų dėstoma
viskas vengriškai. Visos disciplinos
buvo dėstomos lotyniškai ir čia

studijuojantiems ~~nereikėjo~~ lietuviams, lenkams, karaimams, totoriams, žydams bei kitų tautybių žuonėms, gyvenantiems Lietuvoje, nereikėjo penkiasdešimties metų, kad išmoktų lotyniškai arba to krašto kalbą, kuriame jie gyvena. Šie faktai daug ką pasako.

Taigi, perskaičius „Memorandumą", peršasi mintis, ar mokslininkai, jį pasirašę, gerai žino Lenkijos, Lietuvos, kaimyninių tautų, pagaliau Europos istoriją? Susidaro įspūdis, kad jie nenori žinoti, o viską suveda į vieną taškę – Žečpospolitos atkūrimą.

Įdomus ir dar vienas dalykas. Ukrainoje ir kaimyninėje Baltarusijoje lenkų gyvena kur kas daugiau nei Lietuvoje (virš milijono),

bet jie iš anų respublikų vyriausybių autonomijos nereikalauja.
Suvalkų ir Punsko lietuviai Lenkijoje taip pat autonomijos neturi. Turi tik vieną lietuvišką mokyklą ir vieną laikraštį „Aušra", ir tą veža spausdinti už kelių šimtų kilometrų.
Kyla klausimas, kuo Lietuvos lenkai turi būti geresni už mūsų lietuvius Lenkijoje, Baltarusijoje. Ar nevertėtų mūsų vyriausybei pagalvoti ir visiems nepatenkintiems ~~sudaryti~~ pasiūlyti tokias veiklos sąlygas, kokias turi mūsų lautiečiai svetur.

A. Kadrų

Dėl koplyčios 1831-1863 m.
sukilėlių atminimui

Ši koplyčia aprašyta mano pateiktame Jums tekste kartu su buvusios koplyčios nuotrauka, 8. nugr. 1964 m.
~~1989 m. liepos mėn 30 d.~~
Šiuo metu, reikalaujant LPS Švenčionių raj. sąjūdžiui ir visuomenei, ji atstatyta.

Atstatyta toje pačioje vietoje, ant senųjų pamatų 1989 metais. Tų pačių metų liepos 30 d. įvyko atstatytos koplyčios pašventinimo ceremonija, koplyčią pašventino J.E. arkivyskupas Julijonas Stepanavičius, dalyvavo prel A. Gutauskas, kiti dvasiškiai, visuomenės ir valdžios atstovai.

J.K.

Didž. Gerb. Red-tore;

Paminklinis akmuo 1941-1952 m. trėmimams į Sibirą atminti Švenčionėliuose, prie geležinkelio stoties, skvere, buvo pastatytas 1989 metais.
Atidarymo ceremonija ir paminklinio akmens pašventinimas vyko 1989 m. birželio 14 dieną, gausiai dalyvaujant Švenčionių krašto visuomenei.
Paminklinis akmuo pastatytas Švenčionių rajono LPS ir rajono visuomenės iniciatyva ir pastangomis.
Gausiai dalyvaujant rajono žmonėms, paminklinį akmenį pašventino Švenčionėlių klebonas K. Gailius.
Paminklas: Lauko akmuo su įmontuotu (metalinio) geležinio kryželiu. Prieš vertikaliai stovintį paminklinį akmenį, aut atramų pilko marmuro plokštė su įrašu: Ištremtųjų šventam atminimui. Iš šio geležinkelio stoties 1941-1952 stalinimo teroro metais išvežta tūkstančiai Aukštaitijos gyventojų 1989

37/458.
88.08.16.

Prieš 50 metų
Kaimo idilję sujauke karas

Buvo saulėta rugsėjo pirmosios diena, kaip ir daugelis kitų giedrių dienų ankstyvą rudenį. Mama ruošė pusrytį, o tėvelis nesulaukęs išsiskubino į lauką sėti rugių ir paliepė man, tuoj pat papusryčiavus, ateiti ir priakėti. Pusryčius, savaime aišku, aš jam turėjau atnešti į lauką.
Taip elgdavosi mūsų geros senelės ir mamos, atnešdamos į lauką pusryčius vyrams, išėjusiems į lankas šienauti dar prieš patekant saulei. Šie gi, gerokai padirbėję, atsisėdę ant išvaryto rasoto pradalgio, vieni džiaugėsi, kad atnešė laiku, kiti gal pyko, kad šiek tiek pavėlavo, bet visi „~~tvarkė~~" valgė tai, ką paruošė rūpestingos žmonos ir senelės. Tas vaizdas ir dabar man stovi akyse. Tai sena, graži ir niekada nepakartojama mūsų kaimo idilija.

Tokį saulėtą 1939-jų metų rugsėjo 1 dienos rytą mokyklose turėjo prasidėti pamokos tiek anuometinėje Lenkijoje, tiek ir okupuotame Vilniaus krašte. Šiandien būtų sunku pasakyti, ar jos kur nors prasidėjo. Vargu! Aš turėjau išvykti mokytis į vienintelę lenkų valdžios neuždarytą Vytauto Didžiojo gimnaziją Vilniuje, bet dėl susidariusios nepalankios politinės padėties tarp Vokietijos ir Lenkijos viską reikėjo atidėti.

Tą 1939 m. rugsėjo lemtingąją dieną prasidėjo Antrasis pasaulinis karas, atnešęs daugelini Europos ir pasaulio didelių ir mažų tautų nelaimes ir skausmą. Tą dieną, kartu su pusryčiais, aš ir nunešiau tėvelini į lauką iš Švenčionių motociklu atbirbusio valdžios atstovo, dar ir dabar tebegyvenančio Švenčionyse, Darbininkų gatvėje, mobilizacinius lapelius, kuriuose buvo reika-

laujama varyti tinkamus arklius
į Dobradę. Buvo mobilizacinių
lapelių ir šaukiamiesiems vyrams.
Daugelis jų negrįžo arba pasiliko
kažkur internuoti. Nors Lenkijos
užsienio reikalų ministras Bekas
ir pasakė, kad „Lenkija neatiduos
Vokietijai ne tik reikalaujamo „kori-
doriaus", bet ir sagos nuo milinės",
tačiau svarstyklės pakrypo kitaip.
Per 18 dienų Lenkijos valstybė
žlugo. 1939 m. rugsėjo 18 d. (buvo
sekmadienis) Raudonoji Armija
peržengė Lenkijos sieną. Vyriausybė
pabėgo į Rumuniją.
Taip prasidėjo 1939 m. rugpiūčio 23 d.
pasirašytas Molotovo-Ribentropo pak-
to įgyvendinimas.
Mandagiai buvo pareikšta, kad „drau-
giškai" išvaduota Vakarų Ukraina ir
Baltarusija bei Vilniaus kraštas.

Toliau sekė trys neutraliomis pasiskelbusios ir daugiau kaip 20 metų išlaikiusios nepriklausomybę Dabaltijo valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija. Apie jų likimą daug rašyta spaudoje, todėl prie klausimo, kuris visiems aiškus, nesustosime.

Čia norėčiau paliesti tik buvusią Švenčionių apskritį, kuri buvo anų laikų padalinimų ir likimų liudininkė.

Kada 1939 m. rudenį Tarybų Sąjunga grąžino Lietuvai dalį Vilniaus krašto, didžioji Švenčionių apskrities dalis (Adutiškis, Ceikiniai, Daugėliškis, Mielagėnai, Tverečius, Švenčionys, Strūnaitis, Lentupis, Svyriai, Kamajai, Narutis, Mykoliškis ir kt.) atiteko Baltarusijai. Iki šiol lieka neaišku, kodėl, pavyzdžiui, grynai lietuvių apgyvendinti dabartinio mūsų rajono aukščiau išvardintieji valsčiai buvo priskirti Vakarų Baltarusijai.

Tiesa, 1940 m. vasario – kovo mėnesiais ir balandyje buvo ~~vykdomas~~ surašomas, kas nori išvykti gyventi į Lietuvą (siena tarp Lietuvos ir TSRS ėjo tarp Švenčionių ir Švenčionėlių, 4 km. nuo Švenčionių). Metus pagyvenę „laisvoje šalyje", į Lietuvą važiavo visi: ir lietuviai, ir lenkai, ir žydai, ir kitų tautybių žmonės. Turto galima buvo išsivežti tiek, kiek tilpo viename vežime, sienos pervažiavimo punktas, nums visiems gerai žinomas – Gudagojus. Norėdami išvykti, žmonės nualino save, daugką išpardavė, buvusio savo turto nesusigrąžino. Tokia buvo „nesavanaudiška" parama mūsų geram, išgyvenusiam kelis sukilimus, badmetį po pirmojo pasaulinio karo, o vėliau ~~ir Antrojo, karo baisumus~~ Rytų Lietuvos valstiečiui.

Galutinis „išvykimo" rezultatas buvo 1940 m. birželio 15 diena. Tą dieną 15 vel. Raudonoji Armija peržengė Lietuvos sieną tarp Švenčionių ir Švenčionėlių...

St. Kadzevičius

Švenčionių raj. LPI
tarybos narys
Šv-rys
Šv-lių g-ai Nr. 6-2

19/52
1991. II. 12

Paskutinį kartą Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės šventė – Vasario 16-oji, buvo iškilmingai švenčiama prieš 51 metus. Tai buvo šventė, kada Lietuva dar nebuvo praradusi savo nepriklausomybės, kada ji egzistavo kaip suverenė Europos valstybė ir pilnateisė Tautų Sąjungos narė.

Nors Antrojo pasaulinio karo veiksmai rytuose, o vėliau ir vakaruose, jau buvo prasidėję, bet Lietuva dar kurį laiką stengėsi išlaikyti, kartu su Latvija ir Estija, savo nepriklausomybę ir neutralitetą kariaujančių šalių atžvilgiu.

Nedidelės, taikios ir niekam negrasinančios trys Pabaltijo

valstybės neišvengė žiauraus likimo. Kruvinojo Stalino nuomonu trijų respublikų laisvė buvo užgniaužta, jos buvo okupuotos, o vėliau aneksuotos.

„Aneksija – svetimos valstybės teritorijos užgrobimas, prijungimas prieš jos gyventojų norą, kas yra grubus tautų apsisprendimo principo pažeidimas. Aneksija yra vienas iš imperialistinių valstybių grobikiškos politikos metodų." Taip aneksiją pakrikštą tarybiniame Tarptautinių žodžių žodyne.

Lietuvos valstybės nepriklausomybė buvo paskelbta 1918 m. vasario 16 d. Vilniuje, Amžiaus jos sostinėje. Tai buvo didelis įvykis tautos gyvenime, ilgaamžėje lietuvių kovoje už laisvę ir savarankiškumą.

Nors Vasario 16 aktu Lietuva formaliai tapo ~~pilna~~ nepriklausoma valstybe, bet kad taip būtų iš tikrųjų, reikėjo nugalėti daug kliūčių, tiek ~~išorinių~~ išorės, tiek vidaus.

Lietuvių tauta tada stovėjo tarp trijų pavojų: rusiškojo, su kuriuo ją siejo daugiau kaip šimtmečio kova prieš pavergimą, vokiškojo, nuo kurio priklausė Lietuva anuo metu, ir lenkiškojo, kuris galėjo grėsti Lietuvai. Kiekviena ~~iš~~ paminėtų kaimyninių valstybių, remdamasi iškreiptos istorijos argumentais, norėjo matyti Lietuvą savo valstybės rėmuose. Apie tai byloja faktai ir Vilniaus krašto užgrobimas, kuris buvo skaudžiausiu Lietuvai jos kūrimosi metu. Lenkų karuomenė, sulaužiusi Suvalkų sutartį, toliau

brovėsi į Lietuvą. Tolimesnėje kovų eigoje Lietuva laimėjo Širvintų ir Giedraičių kantynes. Pakrikusi Želigovskio karuomenė traukėsi. Buvo proga atsiimti Vilnių ir Vilniaus kraštą, bet ir vėl svetimoji ranka (santarvininkų komisija) sustabdė veiksmus, tuo pasitarnaudama mūsų priešui ir Lietuvai padarydama „meškos" paslaugą. Dvidėšimčiai metų Vilniaus kraštas buvo atplėštas nuo Lietuvos. Gyvenimo tikrovės nesuprato mūsų kaimynai ir savo veiksmais sudarė dirbtinę ilgą sieną su Lietuva, kuri nieku būdu nebuvo galima laikyti natūralia. Didelė etnografinė Lietuvos dalis buvo atplėšta nuo savo kamieno. Tačiau ir tokiomis sąlygomis ji išliko gyva ir gyvybinga iki šiol. Tautos dvasia nepalaužiama.

Kada žiūri nuo Aukštaitijos kalvų ir kalvelių į praeitį ir pažiūri į dabartines traktorių nugludintas lygumas, liūdna ir graudu darosi. Tuo labiau, jei prisimeni mūsų kaimo senimą ir jaunimą, okupuotame Vilniaus krašte.

Kada pavartai to laikotarpio keleto metų lietuvišką spaudą, prieš akis iškyla stulbinantis klausimas:

– Iš kur Vilniaus krašto jaunimas sėmėsi taip galingos, veržlios, niekada ir su niekuo nepalyginamos tautinės ir kūrybinės energijos?

Tenka primiuti, kad mūsų kaimo merginoms ir vaikinams gyvenimas anuo metu uebuvo lengvas. Junkius ūkio darbus reikėjo dirbti nuo aušros iki tamsos. Ne vienam teko kukliau renglis, paprasčiau atrodyti nei tavo kaimynas, paprasčiau maitintis, svajoti apie mokslą,

kuris anais laikais ne kiekvienam buvo prieinamas. Bet jaunimas surado savyje jėgų šviestis savarankiškai, augti, nugalėti visus sunkumus ir pašalinius trukdymus, sugebėjo gražiai bendrauti ne tik su gretimų, bet ir tolimiausių kaimų bei apskričių jaunimu.

Galima drąsiai tvirtinti, kad retas Vilniaus krašto jaunuolis tik įsivaizdavo kaip ta Lietuva atrodė (nes joje neteko gyventi), girdėjo apie ją tik iš senelių ar tėvų pasakojimų, įgytų žinių lietuviškoje kaimo mokykloje ar spaudoje. Bet kiekvienas laikė ją savo širdyje ir mintyse, stengėsi šį tą nuveikti jos labui.

Kaimo mokyklose ir skaityklose buvo rengiami įvairūs vakarai, vaidinimai, švenčiamos įvairios šventės, ypač Vasario 16, jubiliejai,

organizuojamos stambesniuose Vilniaus krašto kultūros centruose konferencijos, skaitomos apie Lietuvos valstybės ekonomiką ir kultūrinį gyvenimą paskaitos.

Tą didelį švietimo ir kultūrinės veiklos darbą atliko Laikinasis Vilniaus krašto komitetas, „Ryto" ~~draugija~~, Šv. Kazimiero ir kitos draugijos, kurių gausu buvo dar tuo metu mažai ar mažiau nutautėjusiose Gardino (Grodno), Suvalkų, Ašmenos, Breslaujos ir kitose apskrityse. Lietuvybės dvasia daugiau kaip prieš 50 metų dar buvo gyva toli už dabartinės Respublikos ribų.

Stambiausiu kultūros centru (išskyrus Vilnių) Vilniaus krašte buvo Švenčionys. Čia veikė lietuviška Gimnazija, buvo susitelkę nemažai apsišvietusių žmonių, ir todėl ir

Švenčionių apskritis Vilniaus krašte buvo laikoma lietuviškiausia (pagal gyventojų skaičių jų buvo 85%).
Kultūrinė veikla labai smarkiai buvo išsivyščiusi stambesninose apskrities miestelinose, bažnytkaiminose, didesninose kaimuose: Adutiškyje, Dūkšte, Linkmenyse, Kaltanėnuose, Strūnaityje, Daugėliškyje, Mielagėnuose, Tverečiuje, Pašaminėje, Miežionyse ir kitur. Čia veikė (iki buvo lenkų valdžios uždarytos 1937 m.) lietuviškos skaityklos, kur vyko jaunimo susibūrimas, rengiami vaidinimai, pasilinksminimai, paminima Tautos Nepriklausomybės diena.
Keletas žinučių iš lietuvių kultūrinio gyvenimo:
„Bajorai, Kaltanėnų valsč., Švenčionių apskr. Š. m. vasario 5 d.

buvo vietinio Šv. Kaz. skyrians ~~susirinkimas~~ narių metinis susirinkimas. Buvo skaityta paskaita apie Kristų, deklamuota ir padainuota keletas dainelių. Be to apsvarstyta keletas gyvų D-rjos reikalų ir išrinkta valdyba... Nauja valdyba turi daug gražių sumanymų ir pasiryžimų. Vasario mėn. 12 d. jau surengė didelį vakarą. Vaidinta komedija „Moterims neišsimelnosi!" Vakaras pavyko. O vasario 26 d. bajoriškėnai žada suvaidinti Kaltanėnuose „Živilę". Kaip matom, darbas eina sparčiai ir sklandžiai!" (Jaunimo draugas. Nr. 2, 1733 m.)

„Kretonys, Kaltanėnų valsč., Šventionių aps.

Vasario 16-toji diena Šiemet

~~dėl~~ buvo pas mus dėl žinomų priežasčių daug kukliau paminėta negu seniau. Tą dieną vietos kazimieriečiai sušaukė savo narių susirinkimą, kur buvo skaitomos paskaitos ir deklamuojamos eilės. Po to vienos minutės atsistojimu buvo pagerbti žuvę už tevynės laisvę. Susirinkimas užbaigtas Tautos himnu. (Jaunimo draugas, 1936 m. kovas, Nr. 3, pusl. 141).

Vasario 16-ji buvo švenčiama Gailiušų kaime, Navikuose - Dūkito valsčiuje, Dvarykščiuose, Miečiuose - Mielagėnų valsčiuje ir kitur.

„Apsa, Braslavės apskr.

Apso apylinkės Šv. Kazimiero D-jos skyriai, sujaudinti didvyriška lakūnų Darians ir Girėno mirtimi, liepos mėn. 24 dieną užpirko gedulines pamaldas,

kurias atlaikė vietinis klebonas kun. Zakševskis. Pamaldose dalyvavo visų skyrių jaunimas. Iš to gražaus ir sektino apsiečių žygio matosi, kad jie vieningi, tvirti ir šviesūs lietuviai".
(Jaunimo drauga, Nr 7-8, pusl. 352, 1933 m. liepos-rugpjūčio mėn.).

Taigi tik iš keleto trumpų spaudos ištraukėlių matome, (o jų labai daug, nesurašytum net jaučio odoje), kad lietuviškumo dvasia prieš penkiasdešimt su viršum metų dar nebuvo užgesusi Gardino, Suvalkų, Ašmenos, Lydos, Dysnos ir Breslaujos, Vileikos bei Vilniaus-Trakų apskrityse, jau nekalbant apie Švenčionis. Nors šiuo metu jau ne visur, bet ji teberusena ir dabar.

Ir vėl grįžkime į praeitį. Prisiminkime žodžius, kurie buvo išspausdinti gražiai papuoštame Respublikos laikraščio „Lietuvos aidas" (1940 m. vasario 15 d. Nr. 77 (5286) tituliniame puslapyje, minint Lietuvos respublikos XXII metines:

„Lietuvių tauta, senosios Lietuvos didingos praeities Gaivinama, yra atstačiusi nepriklausomą suvereninę Lietuvos valstybę ir ginklo kovoje ją apgynusi tam, kad, vykdydama savo amžinąją teisę būti laisvai ir nepriklausomai savo tėvų žemėse, vieninga valia sergėtų, kas jai iš amžių priklauso, tęstų garbingus Lietuvos žygius ir esamosios bei būsimųjų kartų pastangomis ugdytų Lietuvos galią".

Taigi žodžiai, atspausdinti pageltusio laikraščio puslapyje prieš penkiasdešimt metų, vėl atgyja mūsų tautiečių širdyse, įkvepia mus siekti, kad Lietuva būtų laisva ir nepriklausoma. Apie tai byloja ir vasario 9 dienos Lietuvos gyventojų apklausa.

Lietuva turi mūsų kaimynams ir kitoms rytų respublikoms tapti niešlungio tampomos šalies langu į Europą ir pasaulį.

A. Kadzevičius

A.a. Kun. Prof. Jonas Skruodys

Šiemet 9-to kovo apleke žaibo greitumu visą mūsų kraštą liūdna žinia, kad mūsų rašytojas, visuomenės veikėjas, mūsų kalbos žinovas kunigas profesorius Jonas Skruodys apleido šį pasaulį. Ši žinia sujaudino kiekvieno lietuvio širdį. Nesenai liūdėjom ant kun. prof. P. Kraujalio, kun. Malinkevičiaus kapo, o dabar, štai, supylėm naują kun. Skruodžiui.

Dar tik prieš pora metų visi su džiaugsmu šventėm gražų kun. J. Skruodžio 50-ties metų amžiaus jubiliėjų, linkėjom jam ilgos ir vaisingos darbuotės mūsų kraštui, bet likimas kitaip lėmė. 1-mo kovo daroma kun. Skruodžiui Vilniaus Universiteto klinikoj inkstų operacija, kurios jis neišlaiko ir miršta.

Susipažinkim su a.a. kunigo prof. Skruodžio gyvenimu.

Kun. Skruodys gimė 1882 m. Brizginose, netoli Rokiškio miestelio, dabar esančio Nepriklausomoj Lietuvoj. Mokslus ėjo

Onuškio pradžios mokykloje, Petrapilio VI gimnazijoj, Vilniaus kunigų seminarijoj, o vėliau įstojo į dvasinę katalikų akademiją, aukščiausią mokslo įstaigą Rusijoj, skirtą katalikų kunigams. Su nepaprastu pasiryžimu dirba ir ją baigia.

Įšventintas 1907 m. kunigu paskiriamas vikaru ir liaudies mokyklų kapelionu Svirinose (Svyrinose s.k.), o paskui Ašmenoj. Vėliau klebonavo Šaltininkuose ir Ikaznėje, kurioje pastatė bažnyčią. Dirbdamas bažnytinį ir kartu mokyklos darbą, a.a. kun. Jonas parodė daug organizacinių gabumų, apsukrumo, atsidavimo žmonių ir Bažnyčios reikalams. Veikdamas Ikaznės parapijoj, susidūrė su rusų pravoslavų veikėjais, kurie matydami sėkmingą jo darbą, ėmė skysti valdžiai, kad kun. Skruodys yra kenksmingas pravoslavijai ir pavojingas esamai rusų valstybės tvarkai. Todėl Vilniaus general-gubernatoriaus verčiamas, apleido laikinai Lietuvą ir apsigyveno Petrapily, kur taip pat dirbo ir kunigo ir mokytojo darbą.

Karo metu buvo išsiųstas į Kaukazą, kaipo nukentėjusiems nuo karo šelpti Komiteto įgaliotinis, ir dirbo tarp lietuvių pabėgėlių Stavropoly ir kitnose miestnose.

Didžiajam karui pasibaigus, 1918 m. kun. Skruodys grįžo Vilniun ir tuoj buvo užverstas daugybe darbų. Čia dėstė jis lietuvių kalbą Kunigų Seminarijoje, tarptautinę teisę ir religijų istoriją Aukštuosinose Lietavių Kursuose Vilniuje, iš kurių paskui išaugo dabartinis Vytauto Didžiojo universitetas. Mokytojavo Vyt. Didž. gimnazijoj ir mokytojų seminarijoj, paskiau 1925 m. persikėlė į Švenčionis, kur dėstė gimnazijoj iki 1932 m. lietuvių kalbą. Tais metais metė mokytojo darbą ir užsiėmė vien rašymu ir visuomeniniu veikimu.

Pripuolamai pažymėsiu čia kad a. a. kun. Skruodžio gyvenime buvo reikšmingas staitmuo – septyni. Iš tikrųjų: septyneris metus ėjo vidurinius mokslus, septynerius metus kunigų mokslą, septynerius metus dirbo parapijos darbą, septynerius metus buvo kunigų seminarijos profesorium ir septynerius

metus mokytojavo Švenčionių gimnazijoje.

Kun. prof. Skrnodys rašytojo ir tautosakimuko darbą pradėjo būdamas dar gimnazistu. Tačiau spandą pamatė pirmas jo rašinys tik baigiant Kunigų Seminariją 1907 m. ir tai pripuolamai. Dogmatikas profesorius davė Seminarijos absolventams išvystyti raštu tezes apie Dievo buvimą. A. a. kun. Skrnodys, karštas lietuvis, lietuvių kalbos tyrėjas, sumanė užklausti profesorių, kokia kalba galįs parašyti duotąjį darbą. Seminarijoj tuomet buvo vartojama lotynų arba lenkų kalba. Profesorius nieko negalvodamas atsakė: rašyk kuria nori. Klierikas Jonas atidavė rašinį lietuvių kalbaje. Žinoma, tokiu drąsiu savo elgesiu sukėlė lenkiškos seminarijos vyriausybės nepasitenkinimą. Bet kadangi rašinys buvo parašytas labai gerai, tai buvo paskiau išspausdintas.

Tokia buvo pradžia. Pirmaisiais vikaravimo metais kun. Skrnodys buvo parašęs po du pamokslus kiekvienam sekmadienini ir šventėms metuose. Tačiau pamokslai tie

nebuvo išspausdinti – karo metu dingo kažkur rankraščinose. Paskui a.a. kun. Krnodys dang rašė įvairiais klausimais iš tautosakos, tarptautinės teisės ir kitų mokslo sričių. Išleido virš 20 knygų iš kurių svarbiausios yra šios: Religijos mokymo metodika 157 psl., Etika 140 psl., Religijų istorija 265 psl., Laikymosi ir elgimosi taisyklės 46 psl., Tikyba 111 psl. Dievakis (I, II, III, IV) 156 psl., Atminimai (I, II) 253 psl., Politikos ekonomija 42 psl., Jogaila 77 psl., Vaidila 219 psl., Anštaras 270 psl., Tautosaka 98 psl. ir kitos.

Šalia to 1919 metais redagavo „Vilniaus aušrą", kurią paskui vietinė valdžia uždarė. Rašė į kitus lietuviškus laikraščius.

A.a. kun. prof. J. Krnodys dirbo taip pat ir visnomeninį darbą. Dar prieš spandos atgavimą uoliai darbavosi slaptose organizacijose, platino Prūsnose leidžiamus lietuviškus laikraščius, dirbo kooperacijoj ir labdarybėje. Po karo buvo keletą kartų išrinktas Vilniaus Lietuvių Blaivybės Draugijos pirmininku, dalyvavo Nukentė-

jusiems nuo karo šelpti Centro Komiteto valdyboje. Ilgą laiką dirbo Švenčionių Ryto valdyboje, keletą metų jai pirmininkavo. Pasitrankęs nuo sunkaus mokytojavimo darbo, rankų sudėjęs nesėdėjo, bet lyg atjaunėjęs važinėjo, po lietuviškus miestelius ir kaimus, po Šv. Kazimiero drangijos skyrius, rengdamas įvairaus turinio paskaitas. Nėra Švenčionių apskrity didesnės sodybos, kur a.a kun. Skrnodys nebūtų atsilankęs. Jo švelnus būdas, nuoširdumas trankė prie savęs žmones, kurie visuomet susidomėję klausė jo turiningų iš sielos plaukiančių kalbų.

Kaip matom, kun. Skrnodys padarė mūsų tautai dang gero, nes buvo darbštus, knygos ir plunksnos iš rankų ucišleisdavo, dirbo po keliolika valandų per parą, viską nors skaitė arba rašė. Gyveno labai kukliai, rengėsi dar kukliau. Siūdinosi drabužius iš liaudies darbo milo ar drobės, aiškindamas, kad stipresnė, patogesnė ir dang gražesnė už pirktinę. Be reikalingesnių baldų ir nemažos

bibliotekos jo kambary nieko nebuvo.
„Kiekvienas daiktas turi kam nors tarnauti, o jeigu jis tam netinka, nereikalinga yra, kad ir vietą užiminėtų" — dažnai atsakydavo užklaustas, kodėl taip kukliai gyvenąs.

A. a. kun. J. Skrnodys buvo ypatingai mėgiamas ir mylimas moksleivių ir sodžiaus jaunimo. Pavasarį, knomet saulutė pakankamai jau pildydavo, praeivis dažnai galėjo matyti gimnazijos kieme didelį būrį mokinių. Viduryje to būrio sėdėjo linguodamasis kun. Skrnodys ir pasakodavo įvairiausius mokinini įdomius dalykus. Pažinojo jis gerai mokinio psichologiją, būdą, jo materialines sąlygas ir visą aplinkumą, kuriuje mokinys gyvena.

Nemažiau buvo mėgiamas kun. Skrnodys ir mūsų kaimo žmonių, ypač jaunimo. Trečiadieniais, kai suvažinodavo turgun, galima buvo velionį matyti apsuptą vyrų ir moterų, klausinėjančių, prašančių įvairiausių patarimų, kaip tai: kas daryti su mokykla, kurią uždarė, kur leisti sūnelis pasimokyti, kas daryti, kad gerian augtų javai ir panašiai.

O jis su šypsena, su lietuvišku nuoširdumu visiems patardavo, visiems atsakydavo, pamokindavo.

Taigi, nustojom didžiadvasio, geraširdžio ir garbingo žmogaus, karšto lietuvio patrioto, mūsų kalbos žinovo, jaunimo mylėtojo, tuo brangesnio, kad visiems žinomo, pažįstamo. Amžinoji šviesa Jam tešviečia, o Jo paliktas gražaus gyvenimo ir darbuotės pavyzdys teparagina kitus Jo numylėtą šviesos darbą toliau tęsti.

St.

„Jaunimo draugas" 1935 m. kovo mėn.
Nr. 3 (111) psl. 70–72

Tame pačiame numeryje:
Švenčionys.

Šių metų kovo mėn 9 d. po visą Švenčionių padangę nuaidėjo varpų garsai, skelbdami liūdną žinią, kad atsiskyrė su šiuo pasaulių didis to krašto mylėtojas a.a kun. prof. Jonas Skruodys.

Velionies kūnas palaidotas Švenčionių kapinėse šio. mėn. 13 dieną. Laidotuvės buvo

labai iškilmingos, jose dalyvavo tūkstančiai žmonių.

Laidotuvių dieną 11 val. vietos bažnyčioje buvo atlaikytos gedulinės pamaldos, kurias laikė dekanas kun. D. Gailiušas. Pamaldų metu giedojo Vilniaus lietuvių studentų viltininkų ir vietos mokinių choras, pamokslą pasakė Ceikinių klebonas kun. Varanavičius. Gedulinėse pamaldose dalyvavo atvykę iš Vilniaus lietuvių visuomenės atstovai su Laikinojo Vil. Liet. Komiteto pirmininku p. K. Stašiu priešaky. Taip pat buvo suvažiavę visos apylinkės lietuviai kunigai.

Pasibaigus pamaldoms ir studentų chorui sugiedojus „Libera me domine", Velionies karstas buvo nešamas į kapus. Per miestelį, kapų link ėjo ilgiausios vainikų nešėjų eilės, Švenčionių lietuvių gimnazijos mokiniai, organizacijos, kunigai ir didžiulė minia. Lydint paskutinėn poilsio vieton, grojo lietuvių gimnazijos orkestras ir giedojo choras. Atsisveikinimo žodį tarė kun. V. Taškūnas, o susirinkusieji žmonės pagiedojo „Amžinąjį poilsį duok mirusiam Viešpatie" ir Tautos himną.

Aukštam Švenčionių kapinių kalnely išaugo naujas gelsvo smėlio kapas, kurį papuošė apie penkiasdešimts vainikų. Jame ilsisi amžinoje ramybėje didis jaunimo mylėtojas, žymus visuomenės veikėjas, rašytojas ir kilnios sielos žmogus, kuris visą savo gyvenimą dirbo, švėsdamas mūsų liaudį. Tebūna jam lengva brangi Švenčionių lietuviška žemelė, kurię Jis mylėjo, o Visagalis Dievas tesuteikia Jam amžinąjį džiaugsmą dangaus karalijoj.

V.T.

Švenčionių Zigmo Žemaičio vidurinė mokykla

Švenčionių Zigmo Žemaičio vidurinė mokykla pradėta steigti 1918m., nors sumanymas turėti savą lietuvišką mokyklą Švenčionijoje buvo puoselėjamas daug anksčiau. Šiam kilniam tikslui Rytų Lietuvoje įgyvendinti iniciatyvos ėmėsi kartu su kitais šio krašto šviesuoliais prof.Zigmas Žemaitis - gimnazijos įsteigėjas ir pirmasis jos direktorius. Po daugelio sunkumų pamokos gimtąja kalba gimnazijoje prasidėjo 1919m. sausio 9 dieną. Švenčioniškių ilgai laukta svajonė išsipildė. Valstiečių vaikai galėjo siekti ~~mokslo žinių~~. Z.Žemaičiui išvykus, mokyklai vadovavo kalbininkas ir kraštotyrininkas Matas Untulis. Lenkams okupavus Vilniaus kraštą, mokykla iš užimamų patalpų buvo iškraustyta (čia įsikūrė lenkų gimnazija). Lietuvių mokyklai teko ieškoti naujos buveinės. Įsikūrė ji parapijos namuose, dalis klasių iždinėje, kol gimnazijos direktoriaus dr.Kazio Trukano rūpesčiu buvo nupirktas Švenčionių mieste žemės sklypas ir 1924m. gimnazijai pastatytas medinis pastatas. Įsigijus nuosavą namą, gimnazija jau nebebuvo vaikoma ir kilnojama iš vienos vietos į kitą. Šalia gimnazijos esančiame mediniame pastate buvo įsikūrusi pradinė mokykla, dar kitame buvo valgykla ir bendrabutis.

Sunkiausių krizių metu, lenkų okupacinei valdžiai netvirtinant direktoriaus, daug kartų mokyklai vadovavo ir direktoriaus pareigas ėjo tikras šio krašto šviesuolis ir patriotas dr.Aleksandras Rymas.

Lenkų okupuotame Vilniaus krašte Švenčionių lietuvių gimnazija ne kartą buvo uždaryta, dažnai keičiami direktoriai, netvirtinami mokytojai.

Švenčionių apskritis pagal anuometinį teritorinį paskirstymą Vilniaus vaivadijoje buvo viena didžiausių. Didelė dalis apskrities žemių dabar priklauso Baltarusijai.

Mokslas anais laikais ne kiekvienai merginai ir vaikinui buvo prieinamas. Okupuotame Vilniaus krašte buvo tik dvi lietuviškos gimnazijos: Vilniuje - "Vytauto Didžiojo gimnazija" ir Švenčionyse - Švenčionių Lietuvių gimnazija(savo laiku ji dar

buvo vadinama ir "DLK Kęstučio gimnazija"). Dėl susidariusių anuo metu nedraugiškų politinių santykių tarp Lietuvos ir Lenkijos valstybių dėl Vilniaus krašto, ši gimnazija, kurioje mokėsi apie 1[illegible] mokinius, 193[illegible].m. lenkų valdžios buvo uždaryta (direkt.A.Mačionis).

Švenčionių Lietuvių gimnazija atkurta buvo tik 1940 metais, Švenčionis prijungus prie Lietuvos TSR. Gimnazijos direktorium LTSR Liaudies Švietimo komisaro A.Venclovos įsakymu buvo paskirtas A.Kudaba.

Išvadavus Švenčionių rajoną 1944m. vasarą, didelį darbą, atkuriant mokyklą ir telkiant mokytojų kadrus, atliko direkt.Vl.Kadziulis. Pokario metai buvo ypač sunkūs: nebuvo vadovėlių, rašymo priemonių, kuro, trūko kvalifikuotų mokytojų, tinkamų patalpų, mokiniams gyvenamojo ploto, nes miestas karo metu buvo sudegintas.

Mokiniai, kilę nuo Adutiškio, Tverečiaus, Mielagėnų, Daugėliškio, Ignalinos, Linkmenų gyveno aplinkiniuose kaimuose, o Švenčioniškiai kasdien iš savo kaimų į mokyklą lankė nuo 1 iki 15km ~~atstumu~~.

Pamažu mokykla augo, didėjo mokinių, klasių skaičius, buvo plečiamos mokyklos patalpos, statomi priestatai, bendrabutis, kuriami kabinetai, sporto aikštynas, statomas stadionas.

Mokinių skaičius atidarant gimnaziją 1[illegible]-1[illegible].m. buvo [illegible], 1[illegible]-1935m. - 148. Pirmaisiais pokario metais 1944-45m-[illegible] mokiniai, 1964-65m.-514, 1985-86m.-[illegible], 1988-89m.-[illegible]. Per [illegible] metų mokyklą baigė apie 2000 abiturientų. Jų tarpe auksо medaliu-[illegible], sidabro-[illegible]. Dabar mokykloje dirba [illegible] mokytojai: 4 mokytojai metodininkai, 2 vyr.mokytojai. Mokytojų personalas pasiryžęs sėkmingai spręsti visus šiuolaikinės tautinės mokyklos uždavinius.

Gimnazijos mišrus choras(vad.kompoz.J.Sinius) - 1946m.respublikinės dainų šventės laureatas. Mokyklos saviveiklininkai - visų respublikinių dainų Švenčių dalyviai. Nuo 1985 metų įsikūrė vaikų dainų ir šokių liaudies ansamblis. Mokyklos sportininkai - pastovūs rajono spartakiadų nugalėtojai. Per pastaruosius dešimt metų mokykla vaistažolių rinkime užima antrąsias vietas respublikoje. Nemažas būrys mokinių yra respublikos bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių dailiojo skaitymo konkursų ir jaunųjų

literatų kūrybos apžiūros prizininkai ir laureatai, matematikos olimpiadų ir orientacinio sporto dalyviai.

Šią mokyklą baigę arba joje besimokę žymūs mūsų respublikos mokslininkai profesoriai: med.m.dr.St.Čepulis, istorijos m.dr. P.Dundulienė, med.m.dr.nusipelnęs išradėjas A.Telyčėnas, ekon. m.dr. A.Gulbinskas, techn.m.dr.J.Baušys, vet.m.dr.Č.Jukna,mokslų kandidatai A. ir V.Žygai, G.Kurtinytė, J.Juodagalvis,K.Valacka,M.Mastonytė-Miliuvienė,K.Trainys, V.Valiulis ir daugelis kitų. Turime ir meno žmonių. Tai respublikinių premijų laureatas dail.Silvestras Džiaukštas, režisierius M.Karklelis.

Tikėkime, kad mokykla, žengdama į aštuntąjį savo veiklos dešimtmetį, bus tuo pačiu Rytų Lietuvos švyturiu, kokiu ji buvo iki šiol, ruošdama dorus darbininkus savo kraštui, savarankiškai nepriklausomai Lietuvai.

St.Kadzevičius

/KELIOS MINTYS pasakytos 1949.VI.30. per V-sios abiturientų laidos išleistuves/

MIELI ABITURIENTAI, KOLEGOS

M O K Y T O J A I !!!

Šiandien mes susirinkome paskutinį kartą atsisveikinti su V-ąja abiturientų laida, išlydėti juos į gyvenimą. Reikia pasakyti, kad šiais mokslo metais gimnazija ir mokytojų koleltyvas išleidžia gausingą abiturientų būrį. Ir man atrodo, jog kiekvienas mokytojas jaučia, kad šis vakaras išpleśiajam kažką tai brangaus iš širdies.

Tą patį, beabejo, jaučia ir abiturientai. Jie jaučia, kad šį vakarą užvers paskutinį lapą savo linksmame mokiniškame gyvenime ir daugiau jau į šiuos baltus rūmus, į šias keturias gimnazijos sienas niekada ir niekada nebegrįš.

Taip, mieli abiturientai, į gimnaziją jūs mokiniais jau negrįšite niekada, ir dažnai gyvenime, pagauti begalybės slėpinių ilgesio ilgėsitės taip audringai prabėgusios mokinio suole jaunystės, mylimų mokytojų ir draugų, išmindžiotų takelių ir taip didingai skambančios gimnazistiškos dainos.

Baigdamas aš norėtu pasveikinti IV-sios laidos vardu V-ją abiturientų laidą ir palinkėti daug laimės ir sekmės gyvenime ir darbe tvirtu žingsniu žengiant į pilnutinę komunizmo pergalę.

Š V E N Č I O N Y S
1949.VI.30.

pas./dr. S. KADZEVIČIUS/
Švenčionių II gimn. mokytojas.

Rytų Lietuvos švyturys

Gal ir teisingai šis sinonimas parinktas buvusiai Švenčionių Lietuvių gimnazijai, dabartinei Zigmo Žemaičio vidurinei mokyklai. Visame didžiuliame lenkų okupuotame Vilniaus krašte jų buvo tik dvi. Viena Vilniuje – Vytauto Didžiojo gimnazija, kita – Švenčionyse. ~~Dvi Lietuviškos gim~~

Dar ji buvo vadinama savo laiku ir DLK Kęstučio gimnazija. Tik dvi Lietuviškos gimnazijos trečdalini atskirtų mokyklinė Lietuvos gyventojų.

Sunkus ir vargingas buvo šios mokyklos kelias. Steigti pradėta 1918 m., mokslo metus pradėjo tik 1919 metų pradžioje turėdama negausų mokytojų personalą ir pradžiai 58 mokinius.

Gimnazijos steigėjas ir pirmasis jos direktorius prof. Z. Žemaitis, išdėstydamas savo planą vokiečių okupacinės valdžios apskrities viršininkui, pareiškė:

– Mes, šios apskrities lietuviai, norime steigti Švenčionyse lietuvišką gimnaziją.

Atsakymas buvo ueigiamas. Ir tik po didelių pastangų gautas leidimas pradėti darbą.

Keitėsi anais laikais valdžios krašte, ką ant savo pečių patyrė ir pati gimnazija. Ji ne kartą buvo terorizuojama, lenkų okupacinės valdžios uždarinėjama (1922 m, 1923 m) o 1937 m. visiškai uždaryta.

Pačiu sunkiausiu metu gimnazijai vadovavo M. Untulis, dr. A. Rymas, dr. K. Trukanas, A. Petraitis, A. Mačionis ir kt., kurie ant savo pečių patyrė visus sunkumus, nenuilstamai dirbo,

Kad gimnazija galėtų klestėti ir plėsti savo veiklą. Tik 1940 m., prijungus Švenčionis prie LTSR, čia leista įsteigti lietuvišką vidurinę mokyklą (dir. A. Kudaba), kuri gyvuoja iki šių dienų išaugusi ir suklestėjusi.

Per savo gyvavimą mokykla atšventė nedaugelį jubiliejų. Penkiolikos metų sukaktuves gimnazija pažymėjo 1934 m. išleisdama knygutę „Švenčionių lietuvių gimnazijoje" (dabar jau retenybė), 25 metų sukaktis atžymėta sunkiais 1943 metais. ~~Tuo metu~~ Tada, prisimindama gimnazijos užsidarymą 1934 m., tuo metu JAV gyvenanti žurnalistė Salomėja Narkeliūnaitė (šios mokyklos auklėtinė) rašė:

„Užsidarė Švenčionių Lietuvių Gimnaziją" – nuaidėjo tada plačiai po visą laisvą ir okupuotą

Lietuvą. Ir kiekvienas lietuvis
liūdėjo kartu su mumis visais,
kas užbaigiame mokslo metus
su gedulingu maršu ir ašaromis.

Šiandien aš vaikštau tais pačiais
takeliais ir lankau tas pačias pa-
talpas, ir čia nebeaidi gedulo maršas.

Šiandien čia, lygiai kaip ir
prieš daugelį metų, pilna links-
mai musiteikusio jaunimo. Tikštėje
ir salėje skamba linksmos dainos,
o gražiai išpuoštoje salėje tiej žalia
kilimu apdengtu stalu baltomis
raidėmis išrašytos skaitlinės: 1918-
1943.

Gimnazijos mokytojus paminėti
susirinko nemaža buvusių jos auk-
lėtinių ir steigėjų bei mokytojų".

Labai pakiliai ir iškilmingai
paminėtas gimnazijos egzistavimo
penkiasdešimtmetis 1964 metais.
Salė nepatalpino minėjimo dalyvių.

Minėjime ir iškilmėse dalyvavo gimnazijos steigėjas ir pirmasis direktorius prof. Z. Žemaitis su žmona, daug svečių iš Vilniaus, mokyklos auklėtinių iš visų Lietuvos kampelių. Minėjimo metu gimnazijos įsteigėjas ir pirmasis direktorius pasakė įspūdingą kalbą, kurią galėsime išgirsti šių metų gegužės mėn. 13 d., kada mokykla švęs savo 70 metų sukaktį.

Kviečiame visus buvusius mokytojus ir gimnazijos auklėtinius prisiminti praeitį, susitikti su tais, kurių nematėme daugelį metų, prisiminti tuos, kurių nėra mūsų tarpe.

Stasys Kadžeričius

36/457.
89.08.14.

Mūsų kraštiečė

~~Daktaras~~

~~Aleksandras Rymas~~

Kikimas lėmė dunklą dalią.

Žmogaus gyvenimą galima būtų palyginti su burinių laivelių, nuplaukiančių mėlynos jūros bangomis ir išnykstančių kažkur toli horizonte. Kiekvienas šios žemės keleivis savaip įprasmina savo nueitą kelią: vieni jį įamžina granite, kiti monumentaliame literatūros kūrinyje, simfonijoje, operoje, išgarsindami save išradimais ir atradimais, išgarsėdami politine, visuomenine veikla. Dar kiti įspaudžia savo gyvenimo pėdsakus uolyje, juodžemyje arba smėlyje, kurinos greitai užpusto lengvas vėjelis. Tačiau kiekvieno praeivio pėdsakai, kad ir praėjusio smėliuku, nedingsta laiko ir erdvės tėkmėje. Jie išlieka!

Yra žmonių, kurie apie save bent šį tą yra parašę, nors trumpai nušviete savo visuomeninės, kultūrinės

veikles kelią, kiti, kad ir daug nuveikė savo krašto žmonėms, bet gyvenime buvo kuklūs ir nieko apie savo veiklą atsiminčioms kartoms nepaliko. Jokių žinių.

Prie pastarųjų galima būtų priskirti ir žymų Švenčionių krašto veikėją daktarą Aleksandrą Rymą.

Apie jį žmogų nerasime dabartinių mūsuose išleistose enciklopedijose (išskyrus išleistą Bostone, JAV), todėl būsimam biografui sunku bus ką nors apie jį rašyti.

Dr. Aleksandras Rymas gimė 1876 m. vasario 2 d. Polėkio kaime, Šiaulėnų valsčiuje, Šiaulių apskrityje. Gimnazijos mokslus ėjo Mintaujos gimnazijoje, kur priklausė slaptai lietuvių moksleivių Kudirkio draugijai. 1896 m. pašalintas iš gimnazijos (8 kl.) dėl atsisakymo prieš pamokas melstis rusiškai.

Medicinos mokslus ėjo Odesos universitete ir čia priklausė slaptai lietuvių Rūtos draugijai, 1901 m. buvo jos išrinktu.

Studijuodamas Odesoje, matyt, ir susipažino su šio krašto veikėju Žigmu Žemaičiu. Vėliau jie tapo gerais prieteliais ir glaudžiai bendradarbiavo. Apie tai liudija šių eilučių autoriaus turimoje A. Žemaičio 1928 m. išleistoje knygoje „Vilnius Lietuvai ir Lietuva Vilniui" toks įrašas:

„Brangiam jaunų dienų Draugui, nuoširdai gerbiamam Švenčionių krašto lietuvių Šviesėjui Ponui Daktarui A. Rymui — autorius. 1929. IV. 5 d."

Baigęs mokslus, dr. A. Rymas įsikūrė Vilniaus krašte. 1912 m. Valkininkuose įsteigė Blaivybės skyrių ir jam pirmininkavo. Taip pat priklausė ir Lietuvių Mokslo draugijai.

Apsigyvenęs Švenčionyse, ne tik

Žiūrėjo gydytojo praktikos, kiek lietuvių švietimo ir visuomeninės veiklos reikalų. Nuo 1919 metų iki 1929 metų x su pertraukomis, jam ne kartą teko eiti Švenčionių Lietuvių Gimnazijos direktoriaus pareigas, dėstyti higienos ir zoologijos disciplinas, būti šios gimnazijos gydytoju. Lietuvių švietimo „Ryto" draugija Švenčionyse įsikūrė 1913 metais. Ją organizavo kun. A. Mikaila, felčeris V. Valiulis, A. Jurkėnas ir kiti. Iš pradžių jos veikla reiškėsi vakarėlių ir paskaitų rengimu ir lietuviškos spaudos platinimu. Vėliau susirūpinta ir mokyklų steigimu. 1924 m. ir nuo 1932 m. „Ryto" draugijai sėkmingai vadovavo dr. A. Rymas. Jis buvo šv. Kazimiero draugijos valdybos narys, Švenčionių „Ryto" draugijos atstovas ir valdybos narys Laikinajame Vilniaus lietuvių komitete.

Ryški jo veikla buvo ir Vilniaus krašto lietuvių Sanitarijos draugijoje. Jis buvo šios draugijos valdybos narys, nuo 1934 m. vicepirmininkas, o nuo 1938 m. pirmininkas.

„Dėl lietuviškos veiklos lenkų administracija jį baudė kalėjimo bausmėmis, suiminėjo, trukdė gydytojo praktiką. Jau prieš I pasaulinį karą Rymas pradėjo ~~rašinėti~~ medicinos bei higienos klausimais rašinėti „Lietuvos ūkininke", „Vilniaus žiniose", „Lietuvos žiniose" ir kt." („Lietuvių enciklopedija", 25 t, 293 psl.).

D-rą A. Rymą pagrįstai verta vadinti Švenčionių krašto Patriarchu. Kaip dr. J. Basanavičius nepasitraukė į Lietuvą, užėmus Vilniaus kraštą Želigovskio karinomenei, taip ir dr. A. Rymas 1939 m. grąžinus dalį Vilniaus krašto Lietuvai, nepasitraukė iš Švenčionių, nors siena tarp Lietuvos ir Tarybų Sąjungos buvo čia pat,

tiesiu spindulių už 4 kilometrų.
Jis neišvyko gyventi į Švenčionėlius, kaip kiti veikėjai, o pasiliko su didžiąja apskrities lietuvių dalimi, kuri nepa~~matuotai~~ sinkai ir nepagrįstai buvo atskirta nuo Lietuvos ir laikinai priskirta Baltarusijai.

1940-1944 m. dr. A. Rymas vadovavo Švenčionių ligoninei, organizavo medicinos seserų kursus, ruošė jaunesniojo medicinos personalo kadrus. Jį, kaip principingą, teisingą, pareigingą ir jautrų savo darbuotojams vadovą, gerbė visas ligoninės personalas.

Vyresnioji karta prisimena dr. A. Rymą kaip žymų visuomenės veikėją ir švietėją, nesavanaudį gydytoją, paprastą ir geros širdies žmogų.

Likimas lėmė jam sunkią dalią. 1944 m. rudenį dr. A. Rymas, jau ligotas senukas, ~~buvo~~ neteisėtai suimtas ir 1945 m. mirė Vilniuje Lukiškių kalėjime.

Dr. A. Rymas buvo ryški ir šviesi asmenybė, kokių būna retai. Jo visuomeninės ir kultūrinės veiklos nuopelnai žymūs visame Švenčionijos krašte. Jį su meile ir dėkingumu prisimena visi Švenčionių ir Ignalinos rajonų vyresniosios kartos žmonės, nes visiems, kas kreipėsi kokiu nors klausimu, jis patardavo, pagelbėdavo.

Atsižvelgiant į jo nuopelnus visam Švenčionių kraštui, būtina dabartinės Adutiškio gatvės atkarpą nuo Laisvės aikštės iki Vydžių ir Naujosios gatvių sankryžos, pavadinti „Dr. A. Rymo" gatve, o naujai statomą ligoninę pavadinti jo vardu. Tai būtų geriausias jo nepakartojamos veiklos ir atminimo įamžinimas mūsų mieste šiuo reikšmingu mūsų tautos atgimimo laikotarpiu.

St. Kadzevičius

Švenčionių r. kraštotyros ir paminklų apsaugos tarybos narys!

Respublikinės heraldikos komisijos
Pirmininkui

Malonu, kad vėl susirūpinta miestų heraldikos atgaivinimu. Tai naujas žingsnis mūsų kultūros istorijoje. Pasinaudodami „Respublikinės heraldikos komisijos herbų įvedimo, sukūrimo ir panaudojimo trečiu punktu", siūlome ir prašome Švenčionių miestui patvirtinti, kitaip sakant, palikti senąjį šio miesto herbą.

Senojo herbo nuotrauka siunčiama. Nuotrauka padaryta iš 1870 m. nukaldinto Švenčionių miesto mero (burmistro) medalio, kuris šiuo metu saugomas Švenčionių kraštotyros muziejuje.

Pagrindinis miesto herbas medalio skyde (raitelis ir dvi viena prieš kitą plaukiančios žuvys). Baltas raitelis su virš galvos iškeltu kalaviju turėtų būti raudoname fone,

o apačioje, mėlyname fone dvi baltos žuvys, plaukiančios viena prieš kitą, bet negalinčios susitikti, „pasibučinoti". Tai takoskyra (tikslian vandenskyra) senovės žmonių labai taikliai pastebėta. Pavyzdžiui, Kunas upelis iš šaltinių pradžią gauna beveik pačinose Švenčionyse ir savo vandenis plukdo į Merą, ši į Žeimeną, Nerį, Nemuną, o tuoj pat už Mielagėnų kelio (nuotolis 1–1,5 km) iš Belio ežero ištekantis upelis savo vandenis plukdo jau į rytus – Birvetą, Dysną, Daugavą.

Lietuvos valstybė kūrėsi Aukštaitijoje. Aukštaitijos herbas – žirgas, Žemaičių-lokys. Lietuvos valstybei pagrindą davė Aukštaitija. Kur buvo pirmoji Lietuvos sostinė (Mindaugo pilis Voruta), nėra žinoma, aišku tik, kad tai buvo Aukštaitijoje. Gal tai Anykščiai, Molėtai, Utena, Švenčionys (Užnerio apskritis, kuri minima metraštyje

Švenčionys – sena Lietuvos gyvenvietė. Nepaminėjau, kad Rytų Lietuvos, nes manau, kad mūsų rytinės sienos buvo keli šimtai kilometrų dar toliau į rytus nuo Švenčionių.

Priminsime, kad Švenčionių miesto istorija siekia tolimus pagonybės laikus. Mes turime ir šiandien tebevadinamą, bet istorikų ir archeologų netyrinėtą Perkūno kalną, ant kurio, pagal padavimą (mano užrašytą iš senų žmonių pasakojimų, kurį vėliau negarbingai panaudojo kraštotyrininkai „tuteišai") (pavogę medžiagą iš mokyklos), Žemaičių kunigaikštis Treniota ir Alšėnų kunigaikštis Daumantas sudarę slaptą sutartį nužudyti DLK Mindaugą. Sąmokslas pavykęs. Mindaugas buvęs nužudytas. Vaišvilkas, Mindaugo sūnus, turėjo atkeršyti ~~už~~ sąmokslininkams už tėvo mirtį. Treniota buvo nubaustas mirties bausme, o Daumantas

pabėgo į Pskovą, valdė tą kraštą apie 30 metų ir tapo net pravoslavų cerkvės šventuoju.

Tokia legenda apie Perkūno kalną Šventėjonyse.

Aišku ir kita. Nuo šio kalno eję įdomūs keliai, vedantys į rytus – Pskovą, Polocką ir kitus, keliai, kurie buvo tiesiami per pelkėtas vietoves, supilant iš žemių pylimus.

„Apie Kunigaikštį Algimuną ir tris jo sūnus" („Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija" 19–20 psl., Vilnius, 1957m.).

Herbo pagrindu turėtų būti medalio centre esantis raitelis su iškeltu virš galvos kalaviju, skyde – Vyčio kryžius (vėtoje sucamuoto kryžiuko), apačioje – mėlynume fone vėna prieš kitą plaukiančios žuvys. Visa kita carinės imperijos medalio atributika turėtų būti atmesta.

Reikia tikėtis, kad Įvenčionys, atlaikę daugelį įvairių antpuolių, atgaus savo senąjį herbą Vytį, kurį savo laiku pripažino net carinė valdžia. Primintį verta, kad panašius herbus („Vytis") turi Lyda, Vileika, Vitebskas.

Stasys Kadzevičius
Įvenčionių Z. Žemaičio
vid. m-los mokytojas, krašto-
tyrininkas.

med. m. dr. St. Čepulis, istorijos m. dr. P. Dundulienė, med. m. dr. nusipelnęs išradėjas A. Telyčėnas, ekon. m. dr. A. Gulbinskas, techn. m. dr. J. Baušys, vet. m. dr. Č. Jukna, mokslų kandidatai A. ir V. Žygai, G. Kurtinytė, J. Juodagalvis, K. Valacka, M. Mastonytė-Miliuvienė, K. Trainys, V. Valiulis ir daugelis kitų. Turime ir meno žmonių. Tai respublikinių premijų laureatas dail. Silvestras Džiaukštas, režisierius M. Karklelis.

Tikėkime, kad mokykla, žengdama į aštuntąjį savo veiklos dešimtmetį, bus tuo pačiu Rytų Lietuvos švyturiu, kokiu ji buvo iki šiol, ruošdama dorus darbininkus savo kraštui, savarankiškai nepriklausomai Lietuvai.

St.Kadzevičius

STRAIPSNIAI SPAUDOJE

Kadzevičius,Stasys
Atmintis:|apie kompozitorių Julių Sinių|/Stasys Kadzevimius//
Žvaigždė.-1989,liepos 22

Kadzevičius,Stasys
Diena,kurios užmiršti negalima:|apie Vasario 16-os šventę|/
Stasys Kadzevičius.-Iliustr.//Žvaigždė.-1991,vasario 18.

Kadzevičius,Stasys
Likimas lėmė sunkią dalią:Mūsų kraštiečiai:|apie daktarą
Aleksandrą Rymą|/Stasys Kadzevičius.-Iliustr.//Žvaigždė,1989,
rugpjūčio 26.

Kadzevičius,Stasys
Lietuviško žodžio erškėčiuoti keliai;gegužės 7-oji-Spaudos
atgavimo diena/Stasys Kadzevičius//Žvaigždė.-1990,gegužės 5.

Kadzevičius,Stasys
Lygiuodamiesi į savą švyturį:|apie Z.Žemaitį|/Stasys Kadze-
vičius//Žvaigždė.-1978,kovo 24.

Kadzevičius,Stasys
Pagerbkime kapą,kurio nėra:|apie kultūros veikėjo daktaro
A.Rymo kapą,kurio nėra|/Stasys Kadzevičius//Žvaigždė.-1990,
rugsėjo 27.

Kadzevičius,Stasys
Pilkieji didvyriai:Šiandien-knygnešio diena/Stasys Kadzevičius
//Žvaigždė.-1989,kovo 16.

Kadzevičius,Stasys
Po šaltu antkapiu-karšta širdis:|apie rašytoją,mokytoją,pro-
fesorių Joną Skruodį|/Stasys Kadzevičius.-Iliustr.//Žvaigždė.-
1990,gegužės 16.

Kadzevičius,Stasys
Skleidęs šviesą gimtajam kraštui:|apie Z.Žemaičio gimimo
100-metį|/Stasys Kadzevičius.-Iliustr.//Žvaigždė.-1984,lapkričio 13.

Kadzevičius,Stasys
Sunkiu,bet garbingu keliu;Švenčionių Z.Žemaičio vidurinei
mokyklai-70 metų/Stasys Kadzevičius//Žvaigždė.-1989,gegužės 13.

Kadzevičius,Stasys
Švenčionių krašto patriarchas;niekas neužmiršta niekas nepa-
miršta:|apie pastatyta kenotatą-paminklą A.Rymui|/Stasys Kadze-
vičius//Nauja vaga.-1990,spalio 10,Voruta.-1990 spalis.

Kadzevičius,Stasys
Šviesi asmenybė po sermėgos švarku:|apie Matą Untulį|/Stasys
Kadzevičius.-Iliustr.//Žvaigždė.-1989 gruodžio 5.

Kadzevičius,Stasys
Žvilgsnis į praeitį ir dabartį;istorija/Stasys Kadzevičius//
Žvaigždė.-1990,lapkričio 27,29.

Cimbolaitis,Algimantas
Laukiamas ir redakcijoje ir skaitytojų:|apie Stasį Kadzevičių|
/Algimantas Cimbolaitis.-Iliustr.//Žvaigždė.-1990,spalio 27.

ŠVENČIONIŲ KNYGYNAS *

Stasys KADZEVIČIUS, Švenčionys

Šiandien nelengva nuspręsti, kur buvo mūsų rašytinės kultūros židiniai. Tačiau aišku, kad prieš daugelį metų, net keletą šimtmečių, susiklosčiusiose aplinkybėse kultūriniu centru iškildavo apskrities miestas.

Rytų Lietuvoje kultūros židinys, be abejo, buvo Užnerio apskrities centras Švenčionių miestas (apskričiai tada priklausė ne tik dabartinių Švenčionių ir Ignalinos rajonų teritorijos, bet ir dalis dabartinės Baltarusijos - Mykoliškis, Svyriai, Kamajai, Lentupis ir gretimos vietovės).

18 a. pab. Lietuvai patekus į Rusijos imperijos sudėtį švietimo lygis Lietuvoje nebuvo žemas. Čia svarbų vaidmenį atliko Vilniaus universitetas, kai kurie jo profesoriai, skatinę studentus domėtis Lietuvos istorija, etnografija, tautosaka. Tačiau po 1831 m. sukilimo Vilniaus universitetas buvo uždarytas, visos Vilniaus krašto mokyklos surusintos. Dar didesnis smūgis lietuvių tautą ištiko po 1863 m. sukilimo, kai buvo uždrausta lietuviškoji spauda.

Knygų skleidimą Švenčionių krašte pradėjo bibliotekos. Panaikinus kai kurias mokyklas Vilniaus krašte, 1834 m. sausio 5 d. buvo uždaryta mokykla ir Vidžiuose. Tais pačiais metais Švenčionyse įsteigta gimnazija, kuriai ir buvo numatyta perduoti visą Vidžių mokyklos biblioteką, išskyrus „kenksmingas" knygas. Bet gimnazijos direktorius rusas atsisakė priimti biblioteką neva dėl patalpų stygiaus. Taip šios knygos keliolika metų išgulėjo Vilniaus II gimnazijoje, kol pagaliau 1849 m. 803 tomai buvo nusiųsti į Švenčionis.

Verta prisiminti ir Cirkliškio dvaro biblioteką. Ji iš pradžių priklausė Radviloms, vėliau didikams Maslovskiams. Bibliotekoje būta nemažai graikų, prancūzų klasikų bei kitų rašytojų kūrinių. Atrodo, net Vilniaus universitete profesoriai Lelevelis, Borovskis, Danilavičius ir kiti naudojosi Cirkliškio dvaro biblioteka, skolindavosi iš čia knygų. Tolimesnis šios bibliotekos likimas neišaiškintas, paskutiniai jos knygų egzemplioriai sunaikinti 1939 metais.

Nemažą įtaką apskrities kultūriniam gyvenimui turėjo dar viena biblioteka, įsteigta 1858 m., sukilimo išvakarėse. Bibliotekoje buvo sukaupta per 500 egzempliorių, jos fondus papildyti rūpinosi vietinės dvarininkijos atstovai, o tikslas buvo - ruošti gyventojus sukilimui. Čia ateidavo žmonės ne tiek pasirinkti knygų, bet gal daugiau susitikti ar pasitarti pasipriešinimo, sukilimo organizavimo reikalu. Tokios bibliotekos įsteigimą skatino bei rėmė Strūnaičio dvarininkas Konstantinas Maslovskis, kuris vėliau buvo apskrities 1863 m. sukilimo pirmininkas (pralaimėjus sukilimui ištremtas į Tobolską; grįžęs į Lietuvą, mirė 1885 m. sausio 31 d.).

Numalšinus sukilimą, lietuviška knyga keturiasdešimčiai metų buvo uždaryta į carinį kalėjimą. Vis dėlto lietuvių tautoje atsirado šviesių, tautiškai sąmoningų žmonių, kurie suprato carizmo užmačias. Tai buvo daugiausia iš liaudies kilęs, Rusijos universitetuose išsimokslinęs jaunimas, supratęs knygų, laikraščių, švietimo skleidimo svarbą. Buvo imtasi spausdinti ir gabenti iš Rytprūsių lietuviškus laikraščius, knygas. Didelį vaidmenį čia atliko dr. Jono Basanavičiaus leidžiama „Aušra", dr. Vinco Kudirkos redaguojamas „Varpas". Žygdarbiui prilygsta mūsų knygnešių indėlis į tautos kultūrinį gyvenimą.

Knygnešių bei spaudos platintojų būta ir Švenčionių krašte. Paminėtini švenčioniškiai knygnešiai Mykolas Padleckas, Mykolas ir Stanislovas Vaiškūnai. Jie platino religinio ir pasaulietinio turinio leidinius. Antai kratų metu žandarai iš Vaiškūnų paėmė 137 egzempliorius spaudinių, o iš Padlecko 73 nelegalius lietuviškus leidinius. Tarp atimtų knygų buvo A. Baranausko „Paskutinis pamokslas...", I.Bitaičio „Laukinis kvietkelis", S.Matulaičio „Ar dar yra baudžiava", V.Kudirkos „Kanklės", P.Sereikos "Lietuviškas pradžiamokslis mažiems vaikams", J.Šliūpo „Apie pakraikas", P.Vileišio „Trys pamokslai apie gaspadorystę dėl gaspadorių sodiečių", laikraščio „Tėvynės sargas" Nr.1,2,5,/6 ir kt.

Čia reikia paminėti aktyvų Rytų Lietuvos švietėją, lietuviškų knygų platintoją, tautinės sąmonės puoselėtoją kun. Joną Burbą. Jis veikliai bendravo su knygnešiais, daug nuveikė šviečiant liaudį, platinant lietuvišką spaudą Švečionių, Daugėliškio, Palūšės, Kaltanėnų apylinkėse (palaidotas Kaltanėnų kapinėse). Panaikinus spaudos draudimą knygų plitimo, švietimo reikalai Švenčionyse mažai tepagerėjo, nes mokyklos buvo tik rusiškos. Tad kaip ir spaudos draudimo laikais neoficialiai veikė lietuviškos mokyklos prie bažnyčių, špitolių, atskiruose kaimuose.

Vėliau lietuviško žodžio, spaudinio sklaidai Švenčionių padangėje daug pasidarbavo B.Virbickas. Buvo tada sunkiausi ir alkaniausi 1916-1917 karo metai. Švenčionių mieste pilna okupantų vokiečių. Kaip tik tuo metu kun. B.Virbickas veikė skubiai, drąsiai, originaliai ir sumaniai. Ar pas ligonį vykdamas, ar šiaip savo lietuviškų reikalų vedamas, kun. B.Virbickas kasdieną būdavo parapijos kaimuose. Jis kaip įmanydamas platino lietuvišką spaudą: „Pavasario balsus", „Cit, paklausyk", „Dainų skrynelę"; siūlė išmokti lietuvišką eilėraštį ar dainą ir paskui klausdavo vietoj katekizmo ar poterių.

Vienas iš didžiausių ir niekad neužmirštamų kun. B.Virbicko nuopelnų - tai mokytojų kursų organizavimas 1916 m." (Kabutėse paimtos mintys iš tų laikų liudininko kun. Nikodemo Švogžlio-Milžino asmeninių prisiminimų rankraščio, kuriuo šio darbo autorius turėjo progos pasinaudoti).

Mokytojų kursų klausytojai (jų buvo 14) Švenčionyse prisiglaudė geradario ir patrioto telčerio Vlado Valiulio bute. Tarp kursantų buvo ir Eleonora Tunkūnaitė. Ši nuostabi moteriškė, baigusi mokytojų kursus Vilniuje, kurį laiką dirbo mokytoja Jacūnuose (Švenčionių r.), o maždaug nuo 1921 m. - Švenčionių lietuvių skaitykloje ir knygyne.

Taigi apie 1921 m. lietuvių skaitykla ir knygynas įsteigti Švenčionių parapijos namuose. Knygos skaityklai, matyt, buvo surinktos, padovanotos pažangių krašto lietuvių. Pradžioje skaitykla turėjo labai nedaug knygų, gal iki 100 egzempliorių; o apie knygyno veiklą dar sunkiau spręsti. Bet tokia buvo sunki pradžia. Svarbu, kad ji buvo...

Vienas iš tų laikų liudininkų - Pranas Antanaitis, gyvenantis Švenčionėliuose, šio darbo autoriui savo prisiminimuose rašo:

„Aš 1921 m. įstojau į Švenčionių gimnaziją mokytis ir tuo laiku Švenčionyse buvo lietuvių knygynas, o jame dirbo Eleonora Tunkūnaitė.

Ten mes ir pirkdavome vadovėlius ir rašymo priemones. Būdavo visi reikalingi vadovėliai... Ar buvo grožinės literatūros, to irgi neprisimenu... Knygynas tilpo viename kambarėlyje, o vėliau padidėjo ir buvo dviejuose kambariuose...

Dažnai knygynas neveikdavo, nes būdavo ten dažnos kratos, knygų konfiskavimas ir įvairios baudos, o už viską gal kentėdavo Eleonora".

Taip atrodo kuklūs, bet vertingi anų laikų liudininko prisiminimai, kurie verčia susimąstyti apie sunkią lietuviško knygyno veiklą 1920-1939 m. laikotarpiu ir apie šio krašto pažangių žmonių bei „Ryto" draugijos pastangas jį plėsti, papildyti knygomis, platinti ir ne visai palankią tuometinei valdžiai spaudą.

Didelį darbą platinant lietuviškas knygas lenkų okupuotame Vilniaus krašte nuveikė šio krašto patriotai: pirmasis Švenčionių lietuvių gimnazijos direktorius prof. Z.Žemaitis, direktorius tautosakininkas M.Untulis, dr. A.Rymas, telčeris V.Valiulis, mokytojai K.Trukanas, N.Rymienė, R.Butkus ir kiti. Antai prof. Z.Žemaitis, lenkų valdžios ištremtas į nepriklausomą Lietuvą, nenuilstamai rūpinosi, kad Vilniaus krašto moksleivija būtų aprūpinta Lietuvoje ar kitur leidžiamais lietuviškais vadovėliais, o visuomenė, ypač „Ryto" draugijos skaityklos - populiaria moksline ir grožine literatūra.

Į okupuotą Vilniaus kraštą lietuviškos knygos buvo gabenamos įvairiais keliais (per Latviją), bet Švenčionis jos dažniausiai pasiekdavo per tuometinę demarkacijos liniją Linkmenų ruože.

Tačiau bene didžiausi nuopelnai platinant Vilniaus krašte lietuviškas knygas, kartu aprūpinant ir Švenčionyse veikusį lietuvišką knygyną knygomis ir vadovėliais skirtami Marijai Piaseckaitei-Šlapelienei. „Išmokusi lietuvių kalbą, M.Šlapelienė anksti įsijungė į kultūrinį gyvenimą, kuris ypač suaktyvėjo, 1904 m. panaikinus spaudos draudimą. Ji buvo daugelio reikšmingų lietuvių kultūrinių įvykių liudininkė ir dalyvė, vadovavo pirmajam lietuviškam „Vilniaus žinių" knygynui. 1906 m. Marija ir jos vyras Jurgis Šlapelis (žinomas kalbininkas)

atidarė savo knygyną, kuris veikė iki 1946 m. Jame lankydavosi G.Petkevičaitė-Bitė, Vaižgantas, Žemaitė, Lazdynų Pelėda ir daugelis kitų.

M.Šlapelienės lietuviškas knygynas ne tik išplėtė lietuviškų ir lituanistinių leidinių prekybą, bet ėmėsi ir leidybinio darbo. Pasirodė keliolika knygų: K.Donelaičio „Raštai", J.Šlapelio žodynas, D.Defo „Robinzono gyvenimas ir jo nelaimės" ir kt. Knygynas aprūpindavo knygomis lietuviškas mokyklas*(„Literatūra ir menas", 1977 balandžio 9, Nr.15).

Šio rašinio autoriui malonu prisiminti tą nuostabią moterį, aktyvią mūsų kultūros ir kartu sceninio meno veikėją. Teko ją asmeniškai pažinoti, lankytis jos knygyne ir įsigyti ne vieną vertingą knygą.

Per M.Šlapelienės knygyną Švenčionių knygynas gaudavo nepriklausomoje Lietuvoje leidžiamas knygas (oficialiu keliu, kitas nelegaliai), o taip pat Vilniuje lietuvių visuomeninių organizacijų leidžiamas knygas. Iš tokių paminėtini senesni leidiniai: N.Čumakov. „Žmonių savyvalda Naujojoje Zelandijoje", Vilnius, 1906; „Švento Pranciškaus iš Asyžiaus gyvenimas", V., 1907; Dr. D.Alseika. „Vilniaus krašto lietuvių gyvenimas 1919-1934 metais", V., 1935; V.Žilėnas. „Dėl lietuviškos mokyklos (1905-1914 m.)", V., 1935; M.Liubavskis. „Lietuvos istorija ligi Liublino unijos", V., 1922; Rapolas Mackevičius. „Kovoje už gimtąją kalbą", V., 1929; Esmaitis. „Lietuvos istorijėlė", V., 1931; Jeronimas Cicėnas. „Dvaruos praleistos dienos", taip pat Onos Miciūtės eilėraščių rinkinys „Žiburiai pelkėse", novelių rinkinys „Pertraukti karoliai", kompozitoriaus Juliaus Siniaus lietuviškų dainų rinkinys „Mūsų dainos", V.Martinkėno, Vl. Radziulio darbai, vienkartinis dailės ir literatūros leidinys „Piūvis", įvairių metų Vilniaus ir ūkininkų kalendoriai. Be to, Švenčionių knygyne galima buvo įsigyti Vilniaus krašte leidžiamus laikraščius „Vilniaus Rytojus", „Aidas", „Aušrelė", „Ūkininko patarėjas", mėnesinį žurnalą „Draugas" ir kt.

Švenčionių lietuviško knygyno išlaikymu ir likimu ypač rūpinosi „Ryto" draugija ir jos valdyba, kuriai ilgą laiką vadovavo dr. A.Rymas, vėliau Švenčionių lietuvių gimnazijos mokytojas kun. K.Čibiras. Draugijos valdybos nariai buvo kun. prof. J.Skruodys, R.Bagdonas, A.Maldžiūnas, mokytojai Vl.Šekštelė, Vl.Maminskas ir kt.

Lietuvių knygyne greta knygų, vadovėlių bei laikraščių buvo prekiaujama kancelinėmis priemonėmis, taip pat religine literatūra, maldaknygėmis, škaplieriais, rožančiais.

Švenčionių lietuvių knygynas per savo gyvavimą suvaidino ženklų valdmenį apskrities lietuvių tautiniame ir kultūriniame gyvenime, aprūpindamas mūsų liaudį lietuvišku spausdintu žodžiu, kurio kelias į mases buvo sunkus ir sudėtingas dėl tuo metu susidariusių nepalankių politinių aplinkybių.

---

* *Rašinys skelbiamas šiek tiek sutrumpinus, paredagavus autoriaus rankraštį - J.J.*

Spaudai parengė Jonas JUODAGALVIS

...ir šviesa, ir tiesa mūs žingsnius telydi

Rytas

LS Švenčionių rajono tarybos laikraštis

Nr. 7 (26) ✦ 1991 ✦ rugpjūtis ✦ Kaina 20 kap.

Švenčionių miesto herbas

ŠVENČIONYS

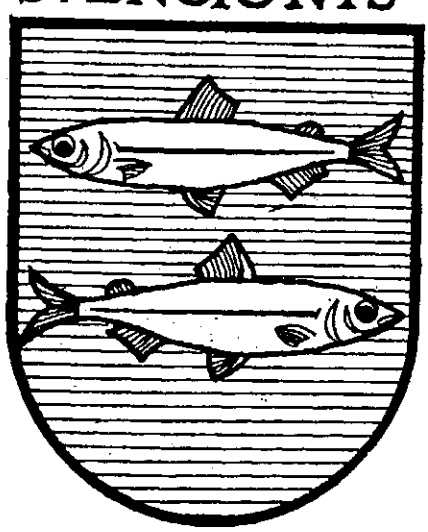

Savo laiku daugelis respublikos gyventojų gyvai domėjosi rajonų, miestų herbais. Ypač vilniečiai buvo susidomėję, koks bus mūsų senosios Sostinės herbas. Šį klausimą ne vieną kartą nagrinėjo Heraldikos komisija savo posėdžiuose.

Heraldika — herbų sudarymas, aiškinimas, tyrimas.

Absoliutizmo laikotarpiu, kada visa valdžia priklausė tik karaliams, kiekvienas jų norėjo kuo nors išsiskirti vienas nuo kito. Buvo kuriami jų atvaizdai arba kokie nors kiti skiriamieji ženklai (simboliai), pavyzdžiui, skyde kalavijas, medžiotojo ragas, burinis laivelis, koks nors šventasis ir kita.

Vėliau panašiai pradėjo kurti skiriamuosius savo giminės simbolius karaliaus didikai, bajorai ir miestai. Taip atsirado herbai, o mokslą apie šiuos dalykus pavadino heraldika.

Kiekviena valstybė taip pat turi savo skiriamąjį ženklą — valstybės herbą ir vėliavą, ir šiuos simbolius turi gerbti visi toje šalyje gyvenantys piliečiai ir tautinės mažumos.

Ne vienam mūsų rajono gyventojui bus įdomu sužinoti, koks gi Švenčionių, kaip vieno seniausių priešistorinių laikų miesto Rytų Lietuvoje, herbas, ir kodėl jis būtent toks, o ne kitoks?

Kaip žinome, Švenčionių praeitis siekia mūsų valstybės priešistorinius laikus. Svetimų valstybių kronikose šis vardas minimas jau XI amžiuje, o prancūzų keliautojas Žilbertas de Lanua Švenčionis mini kaip Didž. Lietuvos kunigaikščio Vytauto dvarą. Čia Vytautas dažnai atvykdavęs medžioti, ir, priėmus krikštą, pastatė pirmąją bažnyčią 1414 metais.

Šių eilučių autoriui kartu su rajono architektu teko dalyvauti Respublikinės heraldikos komisijos posėdyje. Buvo daug ginčijamasi dėl patiės herbo, buvo siūloma, kad viršutinėje skydo dalyje būtų Vytis, o apatinėje — dvi žydrame fone plaukiančios į priešingas puses žuvys — šeliavos. Išaiškėjo, kad tai carinio generalgubernatoriaus herbo pavyzdys. Panašių herbų turi Lyda, Vileika (dabar Baltarusija) ir net Vitebskas, kuris nepriklausė Vilniaus gubernijai.

Todėl nuo primestos apgaulingos carinės formuluotės buvo atsisakyta. Palikta apatinė, nuo seno išlikusi herbo dalis, kuri priimtina miestui ir rajonui.

Atmetus visą carinę okupacinę Švenčionių miesto mero atributiką (apiforminimą), Švenčionių miesto ir rajono herbas lieka toks: žydrame skyde dvi baltos šeliavos, plaukiančios į priešingas puses.

Kada Heraldikos komisijos posėdyje buvo svarstomas Švenčionių miesto herbo klausimas (komisijos narių buvo 25, o iš rajono tik 2), vienas seniausių solidaus amžiaus architektų, stovėjęs iš kairės, man pasakė: „Mielas kolega, aš daug keliavau, daug mačiau herbų, bet Jūsų herbas labai gražus, europinio pavyzdžio. Nesiginčykite!" Teko susimąstyti ir paklausyti vyresnio žmogaus patarimo. Taigi, herbo simbolius reikia aiškinti taip: senų žmonių (kurie gal būt geografiją ne blogiau mokėjo už mus), pastebėta, kad Švenčionių miestas senovėje įsikūrė taip vadinamoje vandenskyroje. Beveik miesto teritorijoje iš šaltinių prasidedantis Kunos upelis savo vandenis plukdo į už Strūnaičio malūno prasidedančią Merą, ši — į Žeimeną: Žeimena į Nėrį ir Nemuną bei Baltijos jūrą. Maždaug už kilometro nuo Kunos šaltinių į rytus, iš Belio ežero ištekančios vandenys Žeimenėlės upeliu savo vandenis plukdo jau į Birvetą, Dysną, Dauguvą. Taigi vienos žuvys plaukia vandenimis į rytus, kitos — į vakarus. Vienos į Nemuno, kitos — į Dauguvos baseiną. Taigi ir herbe visa tai pavaizduota.

Toks senų žmonių pastebėjimas, šių eilučių autoriaus nuomone, matyt, ir nulėmė Švenčionių miesto ir rajono herbo emblemą bei paskirtį.

Stasys KADZEVIČIUS

P. S. Šis herbo projektas įteiktas tvirtinti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui. Herbo pavyzdį mūsų laikraščiui piešė rajono vyr. architektas P. Savukynas.

Gal ir teisingai taip vadinama buvusi Švenčionių lietuvių gimnazija, dabar Zigmo Žemaičio vidurinė mokykla. Visame lenkų okupuotame Vilniaus krašte (trečdaliui atskirtų nuo Tėvynės Lietuvos gyventojų) buvo tik dvi: Vilniuje — Vytauto Didžiojo gimnazija, kita — Švenčionyse.

Steigti ji pradėta 1918 m. (mėginta 1913—1914 m.). Mokslo metus pradėjo 1919 m. pradžioje, turėdama negausų mokytojų personalą ir 58 mokinius. Gimnazijos steigėjai buvo Švenčionių dekanas J. Petronis, prof. Z. Žemaitis, felčeris V. Valiulis ir kt. Pirmasis direktorius — Z. Žemaitis.

Keitėsi anais laikais valdžios krašte, tai savo kailiu patyrė ir gimnazija. Ne kartą buvo terorizuojama, lenkų okupacinės valdžios uždarinėjama (1922 m., 1923 m. ir vėliau), o 1937-aisiais visai uždaryta.

Pačiu sunkiausiu laiku gimnazijai vadovavo direktoriai M. Untulis, dr. A. Rymas, dr. K. Trukanas, A. Mačionis. 1940 m., prijungus Švenčionis prie Lietuvos TSR, čia įsteigta vidurinė mokykla (dir. A. Kudaba), kuri gyvuoja iki šių dienų.

1934-aisiais gimnazija minėjo penkiolikos metų sukaktuves, išleido knygutę „Švenčionių lietuvių gimnazija" (dabar jau retenybė). 25 metų sukaktis paminėta sunkiais 1943-aisiais. Apie tai, prisimindama gimnazijos uždarymą 1937 m., dabar JAV gyvenanti žurnalistė Salomėja Narkėliūnaitė (šios mokyklos auklėtinė) rašė: „Uždarė Švenčionių Lietuvių gimnaziją" — nuaidėjo tada plačiai po visą laisvą ir okupuotą Lietuvą. Ir kiekvienas lietuvis liūdėjo kartu su mumis visais, kas užbaigėme mokslo metus su gedulingu maršu ir ašaromis.

Šiandien aš vaikštau tais pačiais takeliais ir lankau tas pačias patalpas, ir čia nebeaidi gedulo maršas.

Šiandien čia, lygiai kaip ir prieš daugelį metų, pilna linksmai nusiteikusio jaunimo. Aikštėje ir salėje skamba linksmos dainos, o gražiai išpuoštoje salėje ties žaliu kilimu apdengtu stalu baltomis raidėmis išrašytos skaitlinės: 1918—1943.

Gimnazijos sukaktuves paminėti susirinkę nemaža buvusių jos auklėtinių ir steigėjų bei mokytojų".

Labai pakiliai ir iškilmingai paminėtas gimnazijos penkiasdešimtmetis 1969 m. Salė nesutalpino minėjimo dalyvių. Dalyvavo gimnazijos steigėjas ir pirmasis direktorius Z. Žemaitis su žmona, buvę direktoriai, mokytojai, daug svečių iš Vilniaus, mokyklos auklėtinių iš visų Lietuvos kampelių. Z. Žemaitis pasakė įspūdingą kalbą, kurios magnetofoninį įrašą galėsime išgirsti š. m. gegužės 13 d. 14 val., kai mokykla švęs 70 m. sukaktį.

Kviečiame visus buvusius mokytojus ir gimnazijos auklėtinius.

STASYS KADZEVIČIUS

Gimtasis kraštas • 5 Vilnius
1989, balandžio 6-12

...ir šviesa, ir tiesa mūs žingsnius telydi

Rytas

LPS ŠVENČIONIŲ RAJONO TARYBOS LEIDINYS

Nr. 4 (11) 1990 m. balandžio 30 d. Kaina 25 kap.

St. KADZEVICIUS

Čia mūsų žemė

Niekur neišeisi, niekur iš laukų tų,
Kur dangus toks melsvas, kaip melsvi linai.
Nors svetur ir auksu grįsti miestai būtų,
be tėvynės dūmų trokšti tu tenai.

K. INCIŪRA, „Tėviškė".

Taip apie Tėviškę 1936 metais nepriklausomoje Lietuvoje rašė poetas. Ji, kaip ir Motina, brangi kiekvienam padoriam žmogui. Čia tūkstančius metų gyveno tolimi mūsų ainiai, proseneliai, seneliai gyvename mes, mūsų vaikai...

Kad mūsų ainių čia gyventa ir kad mes turime teisę čia gyventi, neginčijamai įrodo jau daugiau kaip dešimtį metų vykdomi archeologiniai kasinėjimai mūsų rajone, prie Kretuono ežero. Archeologiniai radiniai akivaizdžiai byloja, kad per septynis tūkstančius metų šiame krašte egzistavo ta pati baltų gentų (lietuvių, latvių, vakarinėje Lietuvos dalyje — prūsų) kultūra, ir jokių kitų atėjūnų čia nebūta ir negyventa. Mūsų protėviai buvo laisvės žmonės. Jie miškuose medžiojo, ežeruose ir upėse gaudė žuvį, mėgo bites, kantriai dirbo žemę, augino galvijus ir paukščius. Taip ramiai jie gyveno tūkstančius metų.

Istorinių priešų pajudinti, sukūrė savo valstybę. Taip Lietuva, kaip valstybė, žinoma Europai jau XIII amžiuje.

Etnografinė Lietuva užima nemažą plotą teritorijos prie Baltijos jūros. Apie tai byloja išlikę balsai, vietovardžiai ir vandenvardžiai. Gaila tik, kad per pastaruosius šimtmečius dėl įvairių „padalijimų" didelė dalis mūsų žemių prarasta, gyventojai nutautinti, suvoriėję, vėliau neaiškiai sulenkėję (Vilniaus krašto okupacijos padarinys).

Nutautėjusių sričių gyventojai dažnai patys nežino savo tautybės ir nepagrįstai reiškia teritorines pretenzijas kitai šaliai.

Apytikrė riba (ir tai etnografiniu požiūriu ne visai teisinga) turėtų būti Lietuvos siena pagal 1920 m. sutartį su Tarybų Rusija. Vėliau, dėl lenkų okupuoto Vilniaus krašto, Lietuvos siena buvo kaitaliojama. 1939 m. dalį okupuoto — iš pradžių lenkų, o vėliau bolševikų — Vilniaus krašto Tarybų Sąjunga grąžino Lietuvai. Tačiau toz pačios Sąjungos okupuotoje „Vakarinėje" Baltarusijos, dalyje nuo 1939 m. rugsėjo 18 dienos iki 1940 m. rugpjūčio mėnesio vidurio sovietiniame „rojuje" ištūnojo pagrindinė Švenčionių apskrities lietuvių gyvenamo ploto dalis (Strūnaitis, Adutiškis, Tverečius, Mielagėnai, Ceikiniai, Daugėliškis, Kazėnai ir kitos vietovės). Neaišku, kuo remiantis tai buvo padaryta?

1940 m. kovo pradžioje Sovietinė valdžia paskelbė, kad pradedama registracija gyventojų, norinčių išvykti į Lietuvą. Išvykimo sąlygos: valstietis savo turtą gali išsivežti dviem arkliais, bet vienu vežimu. Sienos pervažiavimo punktas — Gudagojus. (Vieta, kur gen. Vitkauskas pardavė Lietuvą Tarybų Sąjungai).

Tiesiog išvykti būtų buvę kur kas arčiau.

Prie registracijos punkto susidarė neregėtos eilės. Po nepilnus metus trukusio gyvenimo „laimingiausioje" pasaulio šalyje į Lietuvą važiavo visi: lietuviai, lenkai, žydai, rusai ir kiti (apie tai bus papasakota kituose numeriuose). Pateikiu pavyzdį: iš Strūnaičio, kur tuo metu gyveno virš 300 gyventojų, į Lietuvą ruošėsi išvykti visi, išskyrus ūkininką Čičelį Mykolą su žmona (ji buvo lenkė) ir parapijos kleboną Vincentą Miškinį su šeimininke (poeto Antano Miškinio dėdę), nes šis negalėjo palikti savo parapijiečių. Išvykti, žinoma, nespėjo, nors kai kurie jau buvo už kiemo vartų. Raudonosios armijos tankai aplenkė tik pajudėjusias gurguoles.

J. Jakšto skulptūros „Lietuvos kraštas" fragmentas.

Stalino pasiuntinys Dekanozovas, neatsiklausęs lietuvių tautos nuomonės ir sutikimo, atskrido lėktuvu į Kauną sudaryti „naujos" vyriausybės.

Tai tik mažas trupinėlis istorijos, kuri tikrai buvo. Į Lietuvą važiavo visi, nors ir su skausmu širdyje palikdami tėviškę ir tikėdami, kad tai laikinas dalykas. Apie šį faktą

(Nukelta į 2 psl.)

ČIA MŪSŲ ŽEMĖ

(Atkelta iš 1 psl.)

liudija Svenčionyse, Gedimino gatvėje ir dabar dar augantys beržai, matę milžinišką šio krašto gyventojų susibūrimą prie registracijos punkto (pokario metu buvęs Kelių skyrius).

Tai buvo geriausias ir niekada nepakartojamas šio krašto gyventojų r e f e r e n d u m a s, ilgam apsprendęs Lietuvos sienų klausimą.

Lietuva kurį laiką su Tarybų Sąjunga bendros sienos neturėjo. Dabar, susidarius įtemptai situacijai, retkarčiais provokaciniais tikslais besilankantys kareiviai gyventojus baugo pakiausu, kur buvo siena tarp Lietuvos ir TSRS (tuo pačiu jie primena, kad buvo savarankiška valstybė ir buvo siena, to nepaneigsi). O klausiantiems reikėtų atsakyti, kad Tarybų Sąjungos ir jai kaimyninės valstybės siena iki 1939 m. rugsėjo 17 dienos ėjo keturioliktame kilometre į vakarus nuo Minsko.

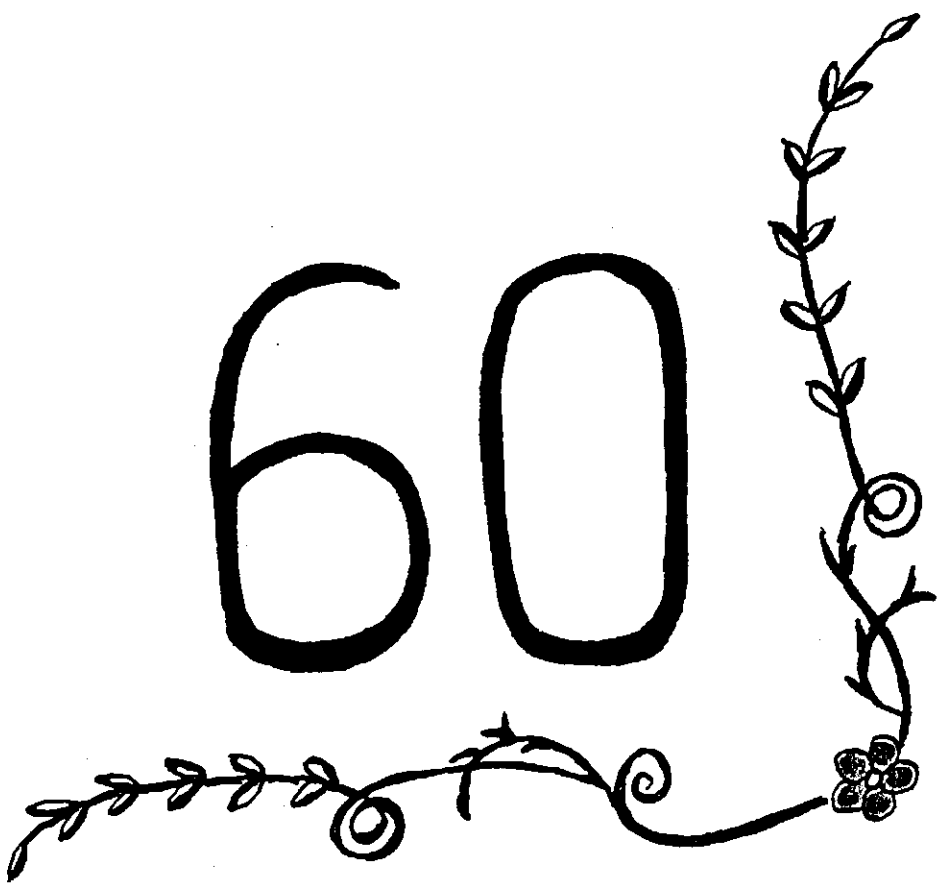
60

Gerbiamasis Stasy Kadzevičiau,

Švenčionių kraštotyros muziejaus darbuotojai nuoširdžiai sveikina Jus 60-mečio proga.

Jūs esate daug nuveikę renkant ir kaupiant muziejinę medžiagą, skiepijant jaunajai kartai meilę gimtajam kraštui.

Praėję metai-tai darbas, nerimas ir džiaugsmas. O būsimieji metai tebūnie geri ir prasmingi.

Linkime Jums stiprios sveikatos, laimės asmeniniame gyvenime.

Švenčionių kraštotyros muziejaus darbuotojai

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

PIRMIEJI POSMAI

Rodžiau čigonei delną raukšlėtą,
Kad pagodotų, vai, kad atspėtų
Būsiu poetu aš ar nebūsiu,
Bet čigonėlė tik atsiduso...

S. J. Kadvinis

Ir branksi gailią ašarelę
Nie žibančių akių.

Sugrįžt norėsi vėl jaunystėn
Svajoti vakarais
Kaip, kad svajodavai prie lango
Laikais anais.

Tu išėjai iš šio dulkėto miesto
Ir nieko nesakei
Palikdama aukštus bažnyčios bokštus
Baltuoti amžinai.

Švenčionys, 1946. I. 23 d.

Pievoj.

Kai kartą pievoj aš gulėjau
Ir taip gailiai verkiau
Ir tąsyk verkė rūstus Dievas,
O niekas gal daugiau.

Tą vakarą aš daug svajojau
Mėnulio šviesoje
Ir darguje kažko ieškojau
Ir būriau žvaigždėse.

Ieškojau Tavo švelnaus veido
Prie upės lankoje,
O mintys lyg paukščiai plasnojo
Beribėj melsvoje.
Žiogeliai šoko minuetą
Svajingam vakare
Taves tik čia nebuvo miela
Šioj pievoj žalioje.
Verkiau aš žalioje lankoje
Tarp kvepiančių gėlių
Ir tąsyk verkė rūstus Dievas
Ir tu verkei kartu.

Švenčionys, 1946. I. 8.

[illegible]

Mes pasiliuksmine lig valiai
Ištrankim, broliai, sutartinę
Tegul laukais nuskrieja aidas
Daina te virkdo mūs krūtinę.

Kolei jauni laisvi kaip vėjai,
O lūpose daina ir juokas
Prieš mus gyvenimas vien žydi
Galvoj merginos ir konjakas.

Dar kartą, broliai, kelkim stiklą
Visi susėdę apliuk stalą
Alaus išgėrkim po gurkšnelį
Sudaužkim stiklą į bokalą.

N-Strūnaitė, 1945. XII. 27 d.

S. J. Kadzevičius

Tu išėjai.

(Skirim .....)

Tu išėjai iš šio dulkėto miesto
Ir nieko nesakei
Gal sugrįši kada į šitą vietą
O gal ir nemanai.

Ar Tau negaila tų siaurų gatvelių
Praleistų čia dienų?
Ar Tau negaila tų bažnyčios bokštų
Aukštų, aukštų?...

Gražus pavasaris ateis į mūsų žemę
Miškai žydės gelem
Ir Tu kažkur sėdėdama prie lango
Svajosi taip kasdien.

Ilgėsies praleistos jaunystės
Praleistų vakarų

V

Ir Tu kuždejai... *)

Pavasaris artinos čia
Mūs' meilė pražydo žiedais
Ir Tu kuždejai paslapčia,
Kad meilė niekad nepracis.

Taip slinko dieną po dienos
Mylėjom vienę kitą karštai
Lydėjom gęstančias žaras
Abu kas vakarą vėlai.

Prabėgo metai, ir dveji,
Sutirpo keletas žiemų,
Praėjo vasara kaitri
Žiedai nuvyto ant lankų.

Pakvipo oras rudenim,
O Tu jau daug kuo pakitai...
Ir Tu manim, o aš tavim
Jau nesidžiaugiame seniai.

Taip baltos dienos eis ir eis
Lankys mus žalios vasaros,
O Tau, mergyte, vakarais
Žažnai akis plauš ašaros.

Švenčionys, 1945 X 16 d.

[illegible]

*) Šis eilėraštis, parašytas 1945 metais, spalio men 16 dieną, yra vienas iš pirmųjų mano kūryboje. Jis parašytas tada, kai vyto rudens žalmų pakęstos gėlės, kai Tai to žemėn pageltę lapai. Nuo to laiko aš ir pradedu savo kariera.

Ilgėjimąsis.

Kai žvaigždutės mirga aut dangaus
aukšinės,
O mėnulis karias vėliais vakarais
Tu, mergyte, lauki aut rankų parimus
Kada mylimąsis pas Tave ateis.

Tu žiūri pro langą į beribį aukštį,
O ten vien melsvumas ir dangaus skliautai
Lauki, nesulauki ir imi net snaustį nekantrauti
Kodėl mylimąsai mane užmiršai:

Bet Tu neliūdėki brangi mėlinake
Nebrauk ašarėlių gailių vakarais
Kai žvaigždutės vėlei ežere taškysis
Tada mylimąsis pas Tave ateis.

Švenčionys, 1945. XI. 7 d.

Išgerkim!...

Čia susirinkę mes kartu
Visi susėdę apliuk stalą
Išgerkim, vyrai, po burnelę
Sudaužkim stiklą į bokalą.

Visi mes esam čia savi
Tad gerkim, broliai, į sveikatą
Tegul degtinė ir alus
Dažnai aplanko mūsų ratą.

Pakelkim taures ateities
Nors kelti jas sunku
Tegul jaunyste muš žydės
Ir puošis vainiku.

EILĖRAŠČIAI 1945 – 1950 m.

NUOTAIKA

Už lango dūksta vėjas,
Ūžimas toks šiurpus.
Ir, rodos, juodos šmėklos
Lekioja po laukus.

O miglos miestą supa,
Taip supa nuostabiai...
Sugedo mano ūpas
Tą vakarą visai.

Norėtųs, rodos, virsti
Pilkuoju paukšteliu,
Plačiai sparnus išskleidus,
Skrajot dangaus keliu.

Šis vakaras toks ilgas,
Toks šaltas, toks tamsus.
Sunki, vakarė nuotaika
Užnuodijo visus.

Nerimdamas galvoji,
Dūmoji ir mąstai;
Kaip bėga pilkos dienos,
Kaip nyksta it sapnai.

Tikėkime, bus Rytas,
Kils saulė palengva,
Ateis dar dienos šviesios,
Ir kelsis Lietuva...

1946 03 20

IR TU KUŽDĖJAI...

Pavasaris artinos čia.
Mūs laimė pražydo žiedais.
Sakei man tada paslapčia,
Kad meilė jau nepraeis.

Taip degė diena po dienos.
Mylėjom,mylėjom karštai,
Lydėjom ugningas žaras,
Kol imdavo brėkšti rytai.

Bet vėjas,tas vėjas rudens,
Atlėkęs kaip lekia žirgai.
Jis vienas tau plaukus kedens...
Pabodo...o gal pavargai.

Žiema bus,pavasaris bus,
Paskui vėl žaliai vasaros,
Tik meilės auksinė ugnis
Liepsnos ten toli vakaruos.

1945 10 16

KODĖL

Kodėl gyvenimas toks prieštaringas būna?
Kad gęsta jis lyg vakaro žara?
Kodėl apsunkina ir taip jau sunkų būvį?
Kodėl širdy gėla ir vienuma?

Vai liūdna liūdna kartais pasidaro
Ir negali alsuoti pakiliai...
Akis užmerkęs ir duris uždaręs,
Grimsti į neviltį giliai giliai.

Gyvenime prabėgęs,ar berįši?
Ar sužydėsi ilgesio gėlėm?
Ar dar uždegsi žiburėlį šviesų,
Palaimą,lemtą mums visiems?

1946 04 01

RUDUO

Ką tik gėlėm žydėjo pievos...
Papieviais aš toli nueičiau.
Dabar mane ruduo jau globia
Ir paukščiai,ir draugai apleidžia.

Žilvičiai merkiasi į upę
Ir žvalgosi liūdnai į krantą.
IR vėjai blaškosi,ir ūkia,
Ir paukščiai skrenda,skrenda,skrenda.

O paupiai miglose skęsta,
Iš debesų lašeliai krenta.
Ant tilto ramsčių varnos tupi...
Jos kantrios,prie rudens pripranta.

Į pietus liūdnos gervės traukia,
Tarsi bedalės ir bekraitės.
Man gaila vasaros kaip vaiko,
Kaip vienplaukės,basos mergaitės...

Žilvičiai subrenda į upę
Ir vis toliau toliau nuo kranto...
Mane ruduo auksinis grobia,
O lapai krenta,krenta,krenta...

1946 09 23

NEJAU?

Pro atdarą langą aš gerves matau.
Jos nyksta toli pietuose.
Ir pats savęs klausiu-nejau?
Nejaugi ruduo klevuose?

Matau,kaip jau gęsta laukai tolumoj
Ir gėlės,kaip vysta nūnai.
Matau ir kaip saulė dangaus žydrumoj
Iš aukšto jau šypsos liūdnai.

O,rodos,dar vakar,visai neseniai
Dar vasara žaidė klevuos,
Skrajojo,ulbėjo,smagiai,dyvinai
Užtvindytuos saule miškuos.

Kaip sunkiai alsuoja ruduo,ar matai?
Pravirkdė jis žiedus gėlių.
Ten stūgauja vėjas,o ten kaip vagis
Jau drasko lapus nuo beržų.

Ir vėlei išskrendančias gerves matau.
Jos nyksta toli pietuose.
Tik jau nebeklausiu tavęs ir savęs,
Nejaugi ruduo klevuose?...

1946 11 28

RUDUO IR AŠ

Žvarbūs vėjai vis šėlsta ir šėlsta,
Skaudų girgždesį uosio girdžiu.
Vargas tam mano uosiui pas klėtį,
Aš su vienišu uosiu liūdžiu.

O prisimenu vasarą žalią,
Svaigų kvapą alyvų baltų,
Melsvą dangų,kaip lino žiedelį,
Ir spindėjimą aukso žvaigždžių,

Ir gegužį,ir vakaro tylą-
Tylumoje tu tokia nuostabi.
Nuostabu,kada žydinčioj pievoj
Tiktai vieną žiedelį regi.

Lelija-karalienė darželio
Jau be žiedo,be lapų-sparnų,
Miršti jau,išeini,pražydėjai,
Tai nejaugi aš dar gyvenu?

Šiaurės vėjas piktai suvaitojęs,
Bloškia žemėn lapus nuo beržų,
Verkia uosis prie klėties sustojęs,
Aš paverksiu su uosiu kartu.

1947 01 10

ŽIEMOS VAKARAS

Dangaus skliautuose susitraukę
Žvaigždelės mažos bailiai mirga,
O aš pas mylimąją joju,
Svajonių pabalnojęs žirgą.

Mėnulis žvelgia iš už miško,
Tarsi vaiduoklis koks pabalęs.
Po žirgo kojom sniegas girgžda...
Aš joju ilgą ilgą kelią.

Pakelėje ir žalios pušys,
Ir eglės paeiliui sustoję,
O ten toliau berželiai liūdi,
Nebylūs, tylūs apšarmoję...

Baltai žemelė pasipuošus,
Dangų žvaigždelės mažos mirga.
O aš pas mylimąją joju,
Svajonių pabalnojęs žirgą.

1947 02 26

SU DAINA TU KELIAUJI...

(Skiriu mylimam mokytojui, chorvedžiui
Juliui Siniui)

Kur upeliai neramus čiurlena
Ir miškai sutartinę ošią -
Tu vienintelę dainą mylėjai,
Tartum vienišą gėlę laukuose.

Girdėjai dainas, kurios veržias
Vakarais iš jaunutės krūtinės
Ir ringuodamos plaukia, plaukia
Per klonius, per dangų Tėvynės...

Užbūrė Tave, ir tada jau
Vien dainai save paaukojai.
Iš dainų nusipynei vainiką,
Ir mus visus vainikuoji.

Ir taip Tu iš kaimo į kaimą,
Ramindamas kenčiančius vargą.
Pavasarių tiek nuvilnijo,
O tavo daina tebeskamba.

Tos dainos ir mus tartum vėjas,
Ir mus vėtra pagrobė...
Dainuosim nors širdys atšalę,
Nors būsim pabalę kaip drobė.

Su tomis dainomis mes pakilom,
Mes greiti ir lengvučiai kaip vėjas.
Tai aukštai pakylėjo tos dainos
Tai šauniai jos mus apžavėjo.

1947 02 12

VAI KODĖL

Vai kodėl pavargau jau gyventi,
Vai kodėl? Vai kodėl? Nežinau.
Neša bangos toli nuo kranto,
Neša bangos toliau ir toliau.

O toliau - vien melsvi horizontai,
Nudriekti debesėliais lengvais,
Į tenai, kur ir saulė negęsta,
Kur nevysta žemčiūgų žiedai.

Myliu tą gaivalingą pasaulį,
Myliu šėlstančios jūros bangas,
Myliu žydinčias rožes daržely,
Myliu jaunas skaisčias merginas.

Myliu obelis tėviškės soduos,
Kai pražysta gegužį baltai,
Ir namus, ir berželį prie kelio,
Ir dainas, kur aidi liūdnai.

Negi aš pavargau jau gyventi...
O kodėl? Aš nė pats nežinau.
Neša bangos toli nuo kranto,
Nuo gyvenimo kranto toliau.

1947 04 21

SAULEI LEIDŽIANTIS

Kai saulė toli vakaruos
Skęsta leidžias už girių žalių,
Tada aš užkopęs ant kalno
Į tą mėlyną tolį žvelgiu.

Žvelgiu aš į žaliąjį lauką,
Kur brandūs banguoja rugiai,
Ir vasaros šiltas vėjelis
Per veidą šiurena lengvai.

Tylu, tik gegutė kukuoja,
O jai atsiliepia miškai,
Tylu, tik mergaitės dainuoja,
Taip griaudžiai...dyvinai.

Kai saulė tenai vakaruose
Jau leidžias už girių žalių,
Tada aš užkopęs ant kalno
Į tolį svajingai žvelgiu.

1947 06 21

IETUVIŠKAJAI KNYGAI

(400 metų sukakčiai paminėti)

Iš glūdumos pro rūstų amžių bėgsmą
Tu atėjai į tėviškės laukus
Kaip vaidilutė, bundanti iš miego,
Tu atėjai, kur mėlynas dangus.

Tave pagimdė vargas kasdieninis,
Vargelai supo praeities lopšy.
Daug metų praūžė, nustūgavo ir vėtros,
Bet tavo puslapiai nebuvo užskleisti.

Kur Vilniaus bokštai ant kalvų pakilę,
Kur gena vandenis Vilnelė ir Neris.
Per amžių amžius lemta Tau gyventi,
Kol plaks krūtinėje lietuviška širdis.

Pro amžių bėgsmą, per ošimą girių,
Pro ginklų žvangesį ir per ugnis gaisrų
Nešei lietuviškąjį žodį vaiskų,
Ir vaidilas šaukei iš užmirštіes kapų.

Kai mūsų kraštą mindė ir teriojo,
Kai dusom okupantų baudžiavoj,
Tu mus guodei ir stiprinai, ir kėlei,
Tarsi žvaigždė vidurnakčio tamsoj!..

Knygnešiai kaip vėliavą iškėlę,
Per Prūsijos miškus, per pelkes naktimis
Nešė didį turtą-Pirmą knygą,
Atspausdintą lotyniškomis raidėmis.

"Aušra" iš Prūsų krašto šviesą skleidė
Ir "Varpas" gaudė; "Kelkit", didvyriai,
Kaip kardą imkite lietuviškąjį žodį,
Ir stokit mūšin drąsiai, atvirai!

Kalvarijų keliai ilgiausi akmenuoti
Spaudos draudimo darganoj nakty.
Knyga tarsi vainikas erškėčiuotas.
Tarsi žvaigždė Aušrinė iš arti.

O šiandien tu esi tarytum žiedas,
Balčiausias tarp pavasario gėlių,
Lietuviškai tau melsiuos ir giedosiu,
Ir prirašysiu tūkstančius eilių.

Gyvenk, Knyga lietuviška, per amžius,
Skambėki dainose senolių ir vaikų.
Visuos namuos, mokyklose ir sodžiuos,
Visur tau dega židinys jaukus.

Jauni poetai, ainiai Donelaičio
Papuoš sau galvą laurų vainiku.
Mes vėl "paimsim arklą,knygą,lyrą"
Ir drąsiai "žengsim Lietuvos keliu".

1948 02 07

DAINOS MENININKUI
(Kompozitoriui Juliui Siniui)

Prabėgs mūsų jaunosios dienos,
Bus laikas sunkus ir stingus,
Jurginai palangėj kaip vakar
Žydės dar, bus giedras dangus.

Ir dainos po Lietuvą liesis,
Per pievas, per klonius jos plauks.
Neduos, vai neduos jos nurimti,
Jos audrins, į kelią jos šauks.

Tą dainą iš lūpų į lūpas,
Kaip pasaką, sektą kadais,
Nešiosim kaip saldų nektarą,
Sparnuoti bitelės sparnais.

Tavo dainos, jos pačios gražiausios,
Jos dega kaip ryto dangus,
Jos liejas kaip upės giliausios
Ir saldina mūsų vargus.

Ir šiandien jos lydi ir veda,
Skraidina padangių keliais,
Ir vardą jos tavo pasako,
Taip garsiai ir taip pakiliai.

1948 02 15

PAVASARIO NAKTIS

Nakties tyla didinga ir bevardė,
O širdį guodžia vien tik vienuma.
Dangaus skliautuos matau beribę aukštumą,
Žvaigždelės pina mįslių miražus.

Nakties tylo] malda kitaip prasminga,
Mėnuo rožančių kalba vienas sau.
Po kojom žemė vargelius skaičiuoja...
O aš jau skaičiuoti pailsau...

Tada apgaubia sielą liūdesys.
Tylu.Aplinkui nieko negirdėti.
Tik daužos vieniša širdis.

Mąstau: smagu dangui žvaigžde spindėti...
Ir burei gera vėjyje plazdėti.
O man, o man vien vargti ir kentėti.

1948 04 20

* * *

Per vargo žemelę vien kryžių kryželiai,
Per visą pasaulį vien vargo naktis.
Tiek kartų man sakė,jog veda į laimę,
Dvi žvaigždės-sesutės.Tai-Meilė-Viltis.

Oi žvaigždės,žvaigždelės-neramios klajūnės,
Tiek laiko ieškojau danguj jų kelių...
Naktis nemiegota,pernakt prarymota,
Tai kur gi Viltis,jei taip skaudžiai myliu.

1948 04 08

PRIE ATDARO LANGO

Gegužio tyliam vakare,
Kai ūkanos driekės laukuos,
Prie atdaro lango slapčia
Kalbėjom ramioj vienumoj.

Paskendę svajonių sapne,
Nuliūdinti dvelksmo nakties,
Minėjom vaikystės dienas,
Tuos aukso laikus praeities.

O žvaigždės spindėjo aukštai
Ir akys sudrėko slapčia,
Ir pumpuras sodo obels
Kalbėjo kažką su delčia.

Norėjos,kad vakaras tas
Nebeprisišauktų nakties,
Nors sukomės mes dar tada
Audringos jaunystės rate.

Norėjom tada sustabdyt,
Mes laikrodžius žemės visus,
Alsuot jaunumu ir tikėt.
Gegužis tas amžinas bus.

Bet vakaras gęso,naktis
Jau ištiesė juodas kasas,
O auštant sena obelis
Išbarstė ant mūsų rasas.

1948 05 04

VAKARAS TĖVIŠKĖJE

Ramus vakaras tėviškę gaubia,
Suokia medžiuose paukščiai linksmai,
Tėtai ūkanos pievose driekias
Ir liūliuoja daina įstabiai.

Krykščia antys bailiai tvenkinyje,
O aplinkui tylu, taip tylu,
Rodos, girdis, kaip rožės, lelijos
Skleidžia žiedus daržely rūtų.

Ramus vakaras tėviškę gaubia,
O ten, pievose, driekias rūkai,
Ir girdžiu, kad kažinkur iš tolo
Atliūliuoja daina įstabiai.

PAMINKLAS LIETUVAI

Iškaltas iš granito monumentas
Nebijo laiko dulkių nei drėgmės.
Lietus,sniegai ar ryto rasos krinta,
O jis sau stovi tvirtas,be dėmės.

Perkūnijos,žaibai nebaisūs monumentui,
Nebaisios audros,vėtros ir ugnis,
Jo laiko dantys visiškai neliečia.
Pro šalį plaukia laiko vandenys.

Iškaltas iš granito monumentas
Nebijo laiko dulkių nei audros.
Todėl,kad čia iškaltas vardas šventas-
Palinkusios po kryžium Lietuvos

1948 07 27

ADOMUI MICKEVIČIUI

(150-osioms gimimo metinėms)

Tu išėjai lyg pranašas per lauką.
Iškėlęs mūzą kaip karūną virš galvos.
Slaptingo girių šlamesio paklausęs,
Ėmei dainuoti garbei Lietuvos.

Senų žynių šaly gimei ir augai.
Čia pralėkė jaunystė nerami,
O šimtmečių žilų istoriją įžvelgęs
Jau gyvenai žvaigždėta viltimi.

Į šiandieną istoriją gražinęs,
Nupynei jai vainiką iš dainų,
Prikėlei iš kapų ir Valenrodą,ir Gražiną,
Juos gyvus palikai lig šių dienų.

Senelis Vilnius,puikūs slėniai Kauno
Augino tau pegastiškus sparnus.
Ir tremtyje,ir stepėj Akermano,
Buvai Tu dainų dainius prakilnus.

Ėjai dainuodamas per lauką žalią,
Iškėlęs aukso lyrą virš galvos,
O svetimi kraštai sudaužė tavo dalią,
Ir negrįžai į kraštą Lietuvos.

1948 12 24

TAMSIĄ NAKTĮ

Tamsioj nakty,kai raganos pabunda,
Man kyla noras aplankyti tuos,
Kurių nėra,bet girdime jų skundą,
Palaidotą kartu su jais kapuos.

Ir aš einu tenai,kur kryžiai rymo,
Tenai,kur stūkso požemiai drėgni...
Skubu išbalęs vienišas,užduseęs,
Kur varpo dūžiai girdis tolimi,

Su žiburiu nakty pasišviečiu sau kelią
Ir taip einu ieškoti praeities.
Baugi tyla,aplinkui taip sutemę,
Ir šmėklos juodos skraido virš nakties.

Visi sapnus vienodus jie sapnuoja-
Poetas,filosofas ir artojas,
Ir tas,kuris puikavos ir diktavo,
Ir tas,kurs aklo,kentė ir vergavo.

1949 08 19

JEI ŽŪSIU AŠ

Jei žūsiu aš,jūs neraudokit
Ir ašarų nešluostykit graudžių,
Ramiai ilsėtis kapuose man duokit,
Kur nėra nerimo,nei vargo,nei kančių.

Akis uždengs birus geltonas smėlis
Ir akmeniu prispausta bus širdis,
Prie kapo pušys oš dainas lopšinės,
Mėnulis liūdnas dangumi braidys.

Manęs nebus,bet viskas bus kaip buvę,
Pavasarį žibutės vėl žydės,
Lakštingalos čiulbės atskridę šičia
Kad aš kapuos,tuo niekas netikės.

Praeis pavasaris,praeis kažkiek metų
Ir niekas niekas jau neprisimins,
Kad gyvenai-viešėjai čia lyg svečias...
Ko negavai,jau niekas negrąžins.

Jei žūsiu aš,manęs jūs neraudokit
Ir ašarų nešluostykit graudžių.
Ilsėtis leiskit nebyliuos kapuose,
Kalnelyje tarp ošiančių pušų.

1949 11 05

PO DAUGEL METŲ...

Praeis,praeis daugybė metų,
Praeis,praeis ir nebegrįš.
Po daugel metų aš atklydęs
Čia pasibelsiu tyliai į duris.

Į tuos namus,kuriuose rinkos
Visi seni,geri draugai,
Kur vien svajonėmis gyvenom,
Neslėgė rūpesčiai,vargai.

Tai čia jaunystės daigus kėlėm
Prie žalio prūdo nuo mažens
Ir su visom visom detalėm
Mes sekėm pasaką rudens.

Nerūpestingos dienos bėgo...
Draugai nušvitusiais veidais
Stebėjo per naktis be miego,
Kaip sodai barstosi žiedais.

Kaip greit praėjo šitiek metų,
Kai pavargau tarp svetimų.
Grįžau vėl į namus gimtuosius,
Ėmiau ieškot senų draugų.

Senų namų seniai neliko,
Akmens neliko ant akmens.
Tik klevas vakarą vėlyvą
Dar šlama pasaką rudens.

1950 04 12

* * *

Ateis diena,kada mane visi
Pamirš,apleis tarsi bedalį
Ir ta maža maža žvaigždelė
Nušviesti kelio man negali.

Pavargęs,liūdnas,užmirštas visų,
Graudinamas žarų vakarių.
Klajosių blaškomas audrų
Tarsi koks pasakų karalius.

Tačiau tada,kai sunkiai svirs
Galva pavargusi šarmota,
Gal prisiminsime namus
Ir susirinksime į puotą.

Susėsime,pakelsime aukštyn
Taures raudono,šalto vyno
Ir mūsų akys susitiks
Ties praeities skaisčiu žvaigždynu.

Tada suprasim-ne bevertė
Graudi klajūno praeitis.
Liepsna ugniakuro tik mainos
Ir skaisčiai dega per naktis.

Ateis diena,kada sugrįšim,
Visi ir iš kraštų visų,
Maža gimtų namų žvaigždelė
Pasveikins spinduliu šviesiu.

1950 09 21

NESENIAI DAR

Bėgo dienos lengvos stirnaitės,
Žengė metai kaip briedžiai iš lėto...
Pažinau aš tave neseniai dar,
Dar tik pernai, svajone žvaigždėta.

Juodos garbanos, mėlynos akys,
Lūpų šypsnis mane sužavėjo,
Veidas tavo kaip saulė man švietė,
Kaip žvaigždė vakarinė spindėjo.

Tu gražesnė esi man už rožę,
Tu gražesnė už Siksto Madoną!
Dėl tavęs aš esu pasiryžęs
Eiti keliais šios žemės kelionę.

Kai varpai vakariniai sugaudžia,
Kai sudrumsčia jie vakaro tylą,
Tada ašei prie lango parimstu,
O svajonės į dangų vis kyla...

Bėgs tie metai paniurę iš lėto,
Slinks čia dienos palengva pro šalį.
Tavo vardą aš visad minėsiu
Jį kartos mano lūpos pabalę.

* * *

Metų eisena tyliai praėjo
Su žvaigždėtais rausvais vakarais,
Ir gražiausia jaunystė jau spėjo
Nužydėti su rožių žiedais.

Mokslo dienos, tos dienos brangiausios,
Nebegrįš jau atgal niekada,
Drobių raštuos svajonės išaustos-
Kada jus išskaitysiu, kada?

Bėgo metai, alyvos žydėjo
Skrido gervės į pietus pulkais...
Kur gražiausia daina, ką skambėjo,
Ir jaunystė kur ta su žiedais?

Kur melodijos dingo švelniausios
Iš krūtinės kai veržės malda?
Mano viltys svajonėmis austos,
O širdyje-atverta žaizda.

LIŪDESYS

Pavasariai gražūs vis slenka pro šalį,
Ir vyrsta darželiuos jurginų žiedai.
Gyvenimas linksmas praeis kaip bedalis,
Ir dainos skambės, kur skambėjo linksmai.

Paskęs mūs jaunystė senatvės arimuos,
Nors bus dar saulėta diena.
Tik beržas našlaitis prie kelio dar rymos,
Rymosi ir tujen viena.

Minėsi dienas tas, prabėgusias tyliai,
Svajosi gegužio tyliojoj nakty.
Prie nykstančių gairių sustosi ir vėlei
Paskęsi miglotame tu ilgesy.

Vaidensis tau blyškūs šešėliai jaunystės,
Klajosi žvaigždėtais takais...
Tik viena atminki: praėjo jaunystė,
Gyvenimas visas praeis.

IŠEISIM MES

Eilėraštis skaitytas Švenčionių gimnazijos literatų būrelio susirinkime 1947 11 14.

Išeisim mes pačiam pavasary
Per tėviškės plačius, žaliu laukus.
Bus vakaras, galbūt visai sutemę,
Bet bus dangus žvaigždėtas ir žavus.

Degs žvaigždės didelės per visą naktį,
Vidurnaktį ir mėnuo patekės.
Truputį liūdna bus baugiai gera,
Ir dainos graudžios liesis iš širdies.

Nuplauks daina liūdna ir paslaptinga.
Nuneš vėjelis lengvas ją tolyn.
Klausys beržai ir paukščiai, ir drugeliai...
O ji kaskart - graudyn ir įstabyn.

Išeisim mes, kai auš saulėtas rytas,
Kai saulė juoksis iš melsvos erdvės.
Išeisim mes tarytum išvaryti,
Ir kas gi mus per visądien lydės?

Žaliąsias pievas puošia margos gėlės
Ir skęsta obelys pavasario žieduos...
O mūsų rūpesčiai, vargai ir mūsų godos
Kaip jūroje laiveliai nulinguos...

Ar nežinai, kaip šitą kraštą mylim,
Jos žilą praetį ir klonius, ir kalvas,
Kur teka upės sraunios, ošia girios...
Pasauly kitą tokią kas atras ?

* * *

Kada ūkanos vakaro saulę
Glamonėja širmojoj vilny,
Tada tu,paslaptingas klajūne,
Ilgesy pas mane ateini.

Per miškus užpustytus,per lauką,
Per upokšnius,per aukštas kalvas,
Ateini netikėtas,nelauktas,
Nors ir nekviečiau šičia tavęs...

Kai sniegai Žemės kūną suvysto,
Plaikstos vėjas šiaurys po namus.
Tu it vėjas šlaistais po atšlaimą,
Ilgesy,bildesy neramus.

Tu ateisi su nuometu baltu,
Kai pavasaris sodžiuj žaliuos.
Atsišliesi parypaut,palaukti
Palei klėtį prie liepos žalios.

Tu ateisi nakčia,kai mėnulis
Tavaruos balzganam melsvume,
O kerai,apžavai ir vilionės
Vis kankina ir slegia mane.

ATSIMINIMAI

Mano vyras Stasys Kadzevičius gimė Strūnaičio bažnytkaimyje 1928m. sausio 3d.Mirė Švenčionyse 1992m. sausio 7 d.

Sunku rašyti apie savo žmogų,ypač tada,kada jau jo nėra gyvųjų tarpe.Juk visas gyvenimas buvo lyg besitęsiantis sapnas. O išgyventa drauge 41-ri metai.Gyvenant visko būvo ir labai gražių akimirkų ir tamsesnių.Bet kai prarandi mylimą žmogų,viskas prisimenama vien tik kas buvo gera.Kas bloga,viskas išblėsta, pranyksta lyg jų ir nebūta.

Jautrios jis buvo sielos.Greitai susigraudindavo,dažnai su ašaromis akyse.Visus užjautė,kam galėjo padėjo.Labai mylėjo Švenčionių kraštą,o ypač savo gimtąjį Strūnaitį.Kada buvo iškilęs klausimas dėl išvažiavimo iš Švenčionių,žinoma,tai buvo iš mano pusės spaudimas,mačiau kaip jis pergyveno ir nenorėjo.Teko man nusileisti.Ilgainiui ir aš pamilau šį kraštą,juk šitiek čia išgyventa.Pripranti prie aplinkos prie žmonių.Lyg ir savas pasidarai.Gražus Švenčionių kraštas.Ir miškai,ir ežerai.Žmonės gražūs ir geri.Dažnai išvažiuodavom į gamtą,o Stasys vis sakydavo: "Reikia daugiau būti gamtoje.Žiūrėk kai gražu,kiek spalvų.Kokie gražūs medžiai,kokia graži žaluma ypač pavasarį".Kartais specialiai išvažiuojam pasigrožėti gamta.

Mokykla buvo jo visas gyvenimas.Neieškojo geresnio darbo, geresnės vietos.Mylėjo mokyklą,mokinius.O mokiniai mylėjo jį.Ir baigę mokyklą,dažnai jį lankydavo.Todėl turėjo daug draugų,daug pažįstamų.Kas penki metai organizuodavo savo laidos susitikimus. Visus žinojo kaip kas gyvena,ypatingai savo auklėtinius.

Dažnas svečias buvo redakcijoje,bibliotekoje,knygyne,muziejuje.Buvo daug žinantis žmogus.Vieną kartą būnant sode,atvažiavo mašina,išlipo du žmonės ir klausia:"Kur čia yra tas žmogus, kuris viską žino".Paskui jie ilgai aiškinosi,aptarinėjo.

Labai mėgo istoriją ne tik Švenčionių,Lietuvos,bet ir visuotiną.Turėjo Šapokos "Lietuvos istoriją".Patikimiems studentams duodavo pasisklaidyti.Rinko muziejinius eksponatus,monetas, medalius,skambučius,akmeninius kirvukus ir kt.

Mokinys žinodamas jo silpnybę,atnešdavo kokį nors muziejinį eksponatą,nepagailėdavo parašyti geresnį pažymį.Ir mokinys patenkintas,ir mokytojas sakydavo "Taigi čia yra istorija".

Mokykloje įsteigė muziejų.Savo sukauptų eksponatų padovanojo mokyklos muziejui.Namuose sukaupė nemažą biblioteką,kurią dabar naudojasi anūkas ir vis gaili,kad nėra senelio.

Prasidėjus atgimimui,tuoj pat įsijungė į sąjudžio veiklą Su džiaugsmo ašaromis sutiko Neprilausomybės paskelbimą.Minint sąjudžio dešimtmetį gavo apdovanojimą-medalį po mirties.

Daug surinko medžiagos įvairiom temom,norėdamas dar rašyti ir rašyti.Liko daug neįgyvendintų svajonių.Labai gražiai jo veiklą apibudino jo draugas Jonas Juodagalvis knygoje "Švenčionių kraštas".

Aš ir mano šeima negalime Jo pamiršti.Kai įeini į kambarį kuriame jis rašė ir dirbo,viskas iškyla prieš akis.Kai būna labai liūdna,nueinu prie kapo pasiguosti.

Bronė Kadzevičienė

Atvykusi į Švenčionis dirbau vaikų bibliotekoje.Buvau daug girdėjusi apie mokytoją kraštotyrininką Stasį Kadzevičių,bet pirmasis mūsų susitikimas įvyko apie 1973 metus.

Susirgus lietuvių kalbos mokytojai J.Laužadienei,buvau pakviesta Zigmo Žemaičio gimnazijoje (tuomet I-oje vidurinėje mokykloje) pavaduoti ją ir vesti lietuvių kalbos pamokas.Buvo baisu,nežinojau ,nuo ko pradėti.Išdrįsau sutrukdyti mokytoją S,Kadzevičių namuose ir prašyti jo patarimo.

Mokytojas labai maloniai priėmė,paskolino vadovėlius,pakonsultavo.Iš šio susitikimo įsiminė Mokytojo ramumas ir gausybė knygų.Tokią turtingą namų biblioteką regėjau pirmą kartą.

Pradėjus dirbti gimnazijos bibliotekoje,tekdavo Stasį Kadzevičių sutikti vos ne kasdien.Tik pasisveikinęs klausdavo,ką naujo gavau bibliotekoje.Jei jis tokios knygos dar nebūdavo pirkęs,bandydavo išvilioti,norėdamas keisti į kokią kitą,bet aš nei karto tuo nesusigundžiau.

Kai įsikėlėme į naująjį gimanzijos priestatą,kabinetų vadovai labai nenorėdavo į savo kabinetus įsileisti "pašalinių".Buvo baisiai nesmagu bėginėti po mokyklą ir ieškoti kabineto pravesti pamoką.Paprastai kabinetų vadovai prigrasindavo nesubraižyti suolų,neištepti sienų ir t.t.Pasiguodžiau mokytojui S.Kadzevičiui. Jis pasakė žodžius,kurių neištrynė laikas,nors praėjo 22 metai: "Neimk taip visko į širdį.Vesk mano kabinete,kai šis bus laisvas. Mūsų nebebus,o kabineto suolai ir sienos tikrai išliks".Dar nuvykęs į Vilnių atvežė ir pagamintą kabineto raktą,kad būtų patogiau.

Mokytojas siūlė neimti taip giliai visko į širdį,o pačiam sveikinant kolegą kokia nors proga dažnai suvirpėdavo balsas,sublizgėdavo ir ašara akyse.Dažnai sveikinimas būdavo ciliuotas, bet niekad nepasakė,kad tos eilės paties sudėtos.

Mokytojas Stasys Kadzevičius buvo puikus Lietuvos istorijos žinovas.Nagrinėdami kokį nors literatūros kūrinį ir pritrūkę istorijos žinių,eidavome pas Mokytoją ir gaudavome labai išsamų atsakymą.Kraštotyros klausimais galėdavo kalbėti be galo.Jo dėka Zigmo Žemaičio gimnazijoje įkurtas muziejus,kurio eksponatus Mokytojas pats ilgus metus rinko ir kaupė.

Paskutinį kartą sutikau mokytoją gatvėje.Sustojome,pakalbėjome,pasidomėjo,kas naujo mokykloje ir kažkaip liūdnai pastebėjo: "Buvau prie knygnešių kapų,prie A.Rymo kenotafo.Reikėtų pasodinti gėlių,nuravėti,bet nebeturiu jėgų.Aš padariau ką galėjau,o dabar tegu kiti..."

Tokią gėdą tada jutau,nes puikiai žinojau,kad mokytojas Stasys Kadzevičius padarė labai daug,kad būtų pastatyti paminklai ant knygnešių kapų,atidengtas A.Rymo kenotafo paminklas,mes jo darbų tęsti tinkamai nesugebame.

Laima Radžiūnienė

PASTEBĖJIMAI IŠ ŠALIES

I. PAULIUKEVIČIENĖ

NEĮKAINOJAMAS TURTAS

Dar senovėje išmintiai sakė, kad žuvusi toji tauta, kuri nežino, negerbia, nebrangina savo praeities. Iš jos mes daug ko išmokstame, o pirmiausia - mylėti gimtinę.

Ne kiekviena mokykla gali pasigirti tokiu turtingu kraštotyros muziejumi kaip Švenčionių Z. Žemaičio vidurinė. Čia tarp keturių sienų - visa mokyklos istorija, nemaža dalis Rytų Lietuvos istorijos, nes XX amžiaus pradžioje Vilniaus krašte buvo tik dvi gimnazijos - Švenčionių lietuvių ir Vytauto Didžiojo. Yra muziejuje ir tai, kas po kelių dešimtmečių taip pat taps istorija: buvusių mokyklos auklėtinių - dabar įžymių mokslo veikėjų nuotraukos ir jų moksliniai darbai, aukso medalininkų nuotraukos, mokyklos 50-mečio bukletas ir pan.

Lyg darbšti bitelė korį, lyg audėja savo gražiausią gyvenimo juostą audė, lipdė, rinko šį neįkainojamą turtą daugelį metų mokytojas Stasys Kadzevičius. Ne rankomis - širdimi visa tai darė. Juk niekas neliepė, neįpareigojo, pagaliau net neprašė. Bet koks būtų praradimas, jeigu šiandien nebūtų daug praeitį primenančių stendų, piešto gimnazijos atviruko, antspaudo, senų Vilniaus krašto knygų, pirmųjų vadovėlių, kuriuos vargu ar dar kur nors gali pamatyti. O S. Kadzevičiaus mokiniai visa tai mato. Ir ne tik jie - mokykloje lankosi svečiai, kitų rajono mokyklų moksleiviai.

Unikalus S. Kadzevičiaus sukauptas turtas - jo neaprašysi, žodžiais neperteiksi. Eksponatus matai, širdim jauti. Juk tos pageltusios šimtmečio pradžios knygelės ne šiaip sau knygelės, o mūsų žinių, mokslo, išminties ištakos, pradžių pradžia. Jos jaudina, kaip ir atsisveikinimas su abiturientais, susitikimas su savo mokiniais. Kiek jų išlydėjo S. Kadzevičius. Visad žvalus, energingas, su humoru ir lyriškas poetas - dvasiškai turtingas žmogus. Daugelis buvusių mokinių jį tebevadina Mokytoju.

Sako, poetu reikia gimti. Tada kraštotyrininku - taip pat. Reikia kruopštumo, pasiaukojimo, pagaliau nuojautos visam tam branginti. Eksponatus surinkti buvo nelengva. Kai kurių ir gauti būtų neįmanoma, jeigu pats nebūtų išsaugojęs. Pavyzdžiui, iš daugelio

muziejuje esančių vadovėlių mokėsi pats S. Kadzevičius. O štai gauti Z. Žemaičio knygą "Vilnius Lietuvai ir Lietuva Vilniui" buvo kur kas sunkiau - jos ieškojo 25 metus. Kantriai, atkakliai. Ieškojimas virto troškimu. Taip sunkiai gautų, neįkainojamų dalykų mokytojas nesukrovė savo bute. Jau nuo 1950-ųjų svajojo apie muziejų, ir kai tik atsirado laisvas kabinetėlis, niekieno neragintas, su džiaugsmu sunešė, ką turėjo, nors daug eksponatų - su autografais ir skirti jam asmeniškai. Tegul mato juos kuo daugiau akių - jaunų, smalsių.

Tarp daugelio muziejaus eksponatų bene unikaliausias - dailės instituto profesoriaus V. Drėmos grafinis plakatas gimnazijai atminti po to, kai ji buvo uždaryta. Žodžiai plakate "Lietuviai esame mes gimę, lietuviai norime ir būti" tarsi apibūdina didelio ir nelengvo kraštotyrininko darbo prasmę. Kai buvo okupuotas Vilniaus kraštas, uždaryta gimnazija, uždrausta mokyti vaikus lietuvių kalbos, kiekviena žinia iš Lietuvos buvo be galo brangi. Godžiai skaitė įvairius leidinukus, net perrašinėjo juos, kelis pavyko išsaugoti iki šių dienų. Gaila, bet daugelį žmonės tiesiog "suskaitė". Tomis niūriomis dienomis patriotizmas, meilė gimtinei ir įkvėpė S. Kadzevičių padėti išsaugoti jos praeitį. Yra eksponatų, kurie tiesiog kaltina žmogų už jo barbarišką elgesį. Stovėjo Cirkiškyje koplytėlė. 1947 metais ją susprogdino, o juk galėjo būti kraštotyros muziejaus filialas. Deja, liko tik atvirukas.

S. Kadzevičius nemėgsta vienatvės, turi labai daug draugų, palaiko ryšius su daugeliu bendraklasių. Šiemet, po 40 metų, susitiks Z. Žemaičio vidurinės mokyklos 1948-ųjų metų laidos abiturientai. O juk pirmojo šios mokyklos abiturientų susitikimo, kaip ir daugelio įdomių dalykų, iniciatorius S. Kadzevičius.

"Žvaigždė". 1988. 01. 09. Nr. 4(5468).

M. ČEPULĖNIENĖ

ŠIRDIS PASILIKUS JAUNA

Vieną iš šių metų ilgiausių dienų popietę, t.y. birželio 25 d., į Švenčionių gimnaziją, dabar Zigmo Žemaičio vidurinę mokyklą, rinkosi neįprasti mokiniai ir mokytojai. Jie šią mokyklą baigę prieš 40 metų.

<...>*

*Paliktas tik su S. Kadzevičiumi susijęs šio ir kitų straipsnių tekstas.

Išklausome šios mokyklos įkūrėjo ir pirmojo direktoriaus Zigmo Žemaičio kalbą, pasakytą mokyklos 50-mečio jubiliejaus proga (magnetofono įrašas), aplankome muziejų, įkurtą ir globojamą šios laidos abituriento Stasio Kadzevičiaus, kuris ir surengia kas kartą šiuos draugų susitikimus. Visai nesireklamuodamas, tyliai ir kukliai dirba šis taurus žmogus kilnų kultūros darbą. Tai jo po nuotraukėlę, po knygelę, po dokumentėlį surinkti muziejuje eksponatai apie mokyklos veiklą ir visą penkiasdešimtmetį. Tai jo dėka kapinėse ant senų kryžių prikaltos naujos lentutės su užrašais, kad čia ilsisi jau seniai Švenčionių gimnazijoje dirbę mokytojai. Skaito jis buvusių klasės draugų sąrašą ir apie kiekvieną žino: kur gyvena, ką veikia, kaip susiklostęs jo likimas, neatvyko todėl, kad serga (neseniai aplankytas ir telefonu pakalbintas), ačiū tiems, kurie atvyko. O labiausiai, žinoma, ačiū jam - mokytojui Stasiui Kadzevičiui - už kruopščią kraštotyros veiklą, už ryšį su klasės draugais.

Daug jaunystės dainų skambėjo, daug gražių prisiminimų papasakota. Ačiū Tau, Stasy Kadzevičiau, už nuostabią ilgiausios vasaros dienos popietę! Susitikim, draugai, dažniau, nebelaukim penkiasdešimtmečio. Susitikim, kol galime susitikti. Juk visi žinom, koks negailestingas laikas.

Ačiū Tau, mylimoji Švenčionių Mokykla, kad Tu esi mūsų pradžia, kad iš Tavęs išėjome kas dideliais, kas mažesniais, bet visi prasmingais gyvenimo keliais!

"Žvaigždė". 1988. 07. 08. Nr. 82(5546).

L. STŪGLIENĖ

ĮŽIEBUSI VILTĮ IR ATSAKINGUMĄ

Cirkiškio tarybiniame ūkyje-technikume buvo paminėta Knygnešio diena <...>

Apie knygnešius Adomą Padlecką, brolius Vaiškūnus iš Kurpių kaimo, Joną Burbą nuoširdžiai papasakojo Z. Žemaičio vidurinės mokyklos mokytojas, kraštotyros entuziastas S. Kadzevičius. Jis atsinešė didelę vertę turinčių XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios leidinių. Daugelis moksleivių šventės metu pirmą kartą pamatė ir palietė savo rankomis V. Kudirkos redaguotą "Varpą". Ir nejučiom peršosi mintis, kad niekas nestovi taip arti tautos atgimimo lopšio kaip mokytojas ir knyga.

S. Kadzevičius Cirkliškio technikumo moksleiviams rodo knygnešių gabentą leidinėlį "Paskutinis pamokslas prieš smertį". 1990 m.

"Žvaigždė". 1990. 03. 31. Nr. 37(5813).

A. CIMBOLAITIS

GRĄŽINTAS IŠ UŽMARŠTIES

Keista gedulinga procesija su kunigu priešakyje, bet be velionio karsto rugsėjo 29 dieną nustebino daugelį švenčioniškių. Tačiau buvo ir tokių, kurie žinojo, kad šios procesijos žmonės tą darganotą rudens dieną eina pagerbti kapą, kurio nėra... Žygiuoja grąžinti iš užmaršties Švenčionių krašto šviesuolio daktaro Aleksandro Rymo atminimą.

Ir štai procesijos dalyviai sustoja prie kenotafo - antkapio paminklo nesamam kapui, įrengto dešiniajame senųjų Švenčionių kapinių kampelyje, šalia nepelnytai užmiršto mūsų krašto kultūros veikėjo gydytojo A. Rymo žmonos kapelio. Gal bent tai paguos velionę...

<...>

Aktyvus kraštotyrininkas S. Kadzevičius pasakė įsimintiną kalbą. Klausytojų vaizduotėje iškilo kilni minimo žmogaus asmenybė, buvo akimirkų, kai man pasirodė, kad greta mūsų stovi ir pats garbusis velionis. Ne tik klausosi gražių kalbų apie save, bet ir dėkoja visiems, kurie nepagailėjo pinigų, nepabūgo rūpesčių ir darbo, kad žmonės, sustoję prie jo garbei pastatyto paminklinio akmens, sukalbėtų maldą, net neįtardami, kad jo kauleliai dūlyja ne čia, o kažkur toli toli...

Prie kenotafo dr. A. Rymui atminti kalba Stasys Kadzevičius

Baigdamas savo kalbą, S. Kadzevičius pabrėžė, kad dr. A. Rymas ilgą laiką tarnavo žmonėms, šviesdamas juos ir pasiaukojamai gydydamas. Paragino neužmiršti takelio, vedančio prie stalinizmo epochos aukos kapo, tegul ir tuščio. Išvardijo pavardes žmonių, kurie

šio visuotinio deficito laikais, gal ir atsisakę kokio nors reikalingo daikto, nepagailėjo didesnės ar mažesnės pinigų sumos, kad atsirastų šis paminklas, grąžinęs iš užmaršties dar vieną Lietuvos labui daug nuveikusią asmenybę.

"Žvaigždė". 1990. 10. 13. Nr.102(5878).

A. CIMBOLAITIS

LAUKIAMAS IR REDAKCIJOJE, IR SKAITYTOJŲ

Jau kelis dešimtmečius "Žvaigždės" laikraščio skaitytojai rajono laikraščio puslapiuose tarp daugelio kitų redakcijos aktyvistų pavardžių pastebi ilgamečio pedagogo, aktyvaus rajono kraštotyrininko, o Lietuvos atgimimo laikotarpiu - ir rajono "Vilnijos" draugijos pirmininko Stasio Kadzevičiaus pavardę. Ir didžiojo sąstingio laikais, ir prasidėjus tautiniam atgimimui su Sąjūdžio vėliava, ir dabar, kada ypač jaučiamas visuomenės susiskaldymas į "savus" ir "svetimus", S. Kadzevičius nepuolė ir nepuola į kraštutinumus, rašo blaiviai apmąstęs kiekvieną žodį, kiekvieną sakinį, nuosekliai purena rajono kultūrinio gyvenimo dirvą, stengdamasis atskleisti nežinomus ar mažai žinomus faktus, likviduoti baltas dėmes, kurios trukdė ir tebetrukdo teisingai įvertinti praeities kutūrinį palikimą.

Dirbdamas Z. Žemaičio vidurinėje mokykloje, dėstydamas lietuvių kalbą ir literatūrą, jis ir sąstingio metais neapsiribodavo vien programine medžiaga. Visi, kas norėjo sužinoti daugiau ir plačiau, galėjo daug peno pasisemti "tarp eilučių". O tie, kurie šito nesugebėdavo padaryti, bet troško žinių, galėjo tiesiai paklausti mokytoją, ir jis nebijodavo jiems atsakyti taip pat tiesiai ir aiškiai.

Daug darbo įdėjo S. Kadzevičius, žinoma, padedamas kitų mokytojų ir mokinių, kol įrengė jaukų ir turtingą mokyklos įkūrimo istorijos muziejų, aktualų ir mielai lankomą ir dabar.

Namuose - daug vertingų ir net labai retų knygų ir knygelių, periodinių leidinių, bylojančių apie Švenčionių ir viso Vilnijos krašto gyvenimą iki Pirmojo pasaulinio karo, jo laikotarpiu ir po jo, apie lietuvybės puoselėjimą Pietryčių Lietuvoje lenkų okupacijos metais ir vėlesniais laikais.

Neseniai rašėme, kad S. Kadzevičiaus iniciatyva buvo pagerbtas Švenčionių krašto šviesuolio daktaro Aleksandro Rymo atminimas. Kai paaiškėjo, kad dr. A. Rymo kenotafo paminklui pritrūko lėšų, mokytojas, kraštotyrininkas, publicistas ir visuomenės veikėjas prie tos sumos, kurią buvo skyręs kartu su kitais, aukojusiais lėšas paminklo statybai, paskyrė papildomą pinigų sumą, kad tik sumanymas būtų greičiau įgyvendintas.

Gyvenimas dabartinėje Lietuvoje labai veržlus ir sudėtingas, reikalauja didelės nervinės ir fizinės įtampos, bet buvęs pedagogas negali gyventi ramiai, nors gydytojai ir rekomenduoja tausoti sveikatą: koks tik kultūrinis renginys rajone bevyktų, S. Kadzevičius visada jame aktyviai dalyvauja, kalba, dėsto savo samprotavimus per Lietuvos televiziją, publikuoja straipsnius ne tik "Žvaigždėje", bet ir daugelio respublikinių leidinių puslapiuose.

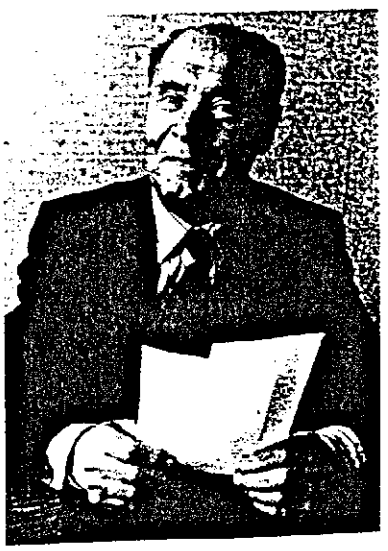

S. Kadzevičius "Žvaigždės" redakcijoje su nauju straipsniu 1990 m.

Visuose jo straipsniuose, visose, net ir mažiausiose, publikacijose jaučiamas gilus susirūpinimas Lietuvos valstybės, jos kultūros nūdiena ir ateitimi, Švenčionių krašto žmonių gyvenimu.

Gal todėl jo rašiniai daugelio skaitytojų palankiai vertinami. Ir mes, "Žvaigždės" darbuotojai, įsitikinę, kad kuo daugiau bus tokių mąstančių ir aktyvių laikraščio skaitytojų ir neetatinių korespondentų, jo talkininkų, tuo jis bus visiems įdomesnis.

Neabejojame, kad redakcijoje visada laukiamas, skaitytojų mėgstamas autorius S. Kadzevičius ir ateityje bendradarbiaus mūsų rajono laikraštyje.

"Žvaigždė". 1990. 10. 27. Nr. 108(5884).

ATSISVEIKINIMO ŽODIS AUKLĖTOJUI

Kai skaudi žinia apie Jūsų mirtį pasiekė mano namus, buvau išvykęs. Laidotuvėse dalyvauti negalėjau. Šiltus padėkos žodžius už mūsų mokymą ir auklėjimą esu Jums ir visiems savo Mokytojams ne kartą išsakęs. Dabar tariu paskutinį atsisveikinimo žodį, kurio Jūs jau negirdėsite ir neperskaitysite. Šis žodis - gyviesiems.

Mielas Auklėtojau Stasy Kadzevičiau. Kalbu visų Jūsų mokinių vardu, o ypač Švenčionių vidurinės mokyklos 13-tosios abiturientų laidos, kurią Jūs išleidote į gyvenimą, vardu. Dėkojame Jums už Jūsų kilnią širdį, gerumą ir dvasingumą. Ilsėkitės ramiai, mes, Jūsų auklėtiniai, nei Mokyklai, nei Tautai gėdos nepadarėme. Dirbome ir dirbame taip, kaip Jūs mus mokėte. Gaila, kad ir mūsų kasdien vis mažiau. Iš 30-ties Jūsų tos nelaimingosios 13-osios laidos auklėtinių liko tik dvidešimt, kitų jau nėra gyvųjų tarpe. O mums dabar dar tik penkiasdešimt. Likome ir be savo Auklėtojo...

Prisimename Jus visada tik gerai. Esame dėkingi už tai, kad kantriai mokėte mus gimtosios lietuvių kalbos ir auklėjote mus būti Lietuviais. Gerai, kad nekalėte mums į galvas žmogų bukinančių marksizmo dogmų, nevertėte išsižadėti tikėjimo, nesisielojote, kad Jūsų auklėjama klasė išeina į gyvenimą ne šimtu procentų komjaunuoliška. O pylos už tai gaudavote. Kai mokėte literatūros, vis bandėte mums įrodyti "kad mūs dangus ir tas kitokis" (J. M.), norėjote, kad mes mylėtume Švenčionių kraštą, tą kalvom, miškais ir ežerais papuoštą mūsų Tėviškę. Pats buvote Poetas, bet savo parašytus eilėraščius retai kada mums skaitydavote. Greičiausiai dėl kuklumo. Vieno tokio eilėraščio kelias eilutes visgi prisimenu: "Švenčionių kraštas pušelėm kaišytas, drobulių raštais gražiai aprašytas..."

Susitikdavome kiekvieną vasarą Švenčionyse. Ilgai kalbėdavome apie gyvenimą, mokyklą, Lietuvos ateitį. Kai tik įsikūrė Sąjūdis, nuo pat pirmųjų dienų nuėjote su juo. Apgailestavote, kad ne visi inteligentai iš karto suprato su kuo eiti. Sakydavote, kad tikro Mokytojo vieta turi būti, be abejonės, Sąjūdyje už laisvą Lietuvą. Buvote daugelio atgimstančio Švenčionijos krašto kultūrinių renginių organizatorius ir dalyvis. Visur matėme Jus "prie mikrofono" - ar Švenčionių koplyčios atstatymo iškilmėse, ar kompozitoriaus J. Siniaus minėjime, ar atidengiant paminklą rezistentams, ar tautiškoje konferencijoje. Jūsų, savo krašto istorijos žinovo, žodžių visi įdėmiai klausėsi. Daug rašėte į spaudą apie įžymiuosius švenčioniškius ir savo krašto praeitį. Įvykdėte didžiąją mokinio pareigą Mokytojui - savos mokyklos buvusiam direktoriui daktarui A. Rymui pastatėte Švenčionių kapinėse kenotafą ir tuo įamžinote šio šviesaus žmogaus atminimą.

Vis dar planuodavote parašyti Švenčionių gimnazijos istoriją, surinkti medžiagą ir išleisti knygą apie įžymius švenčioniškius. Kvietėte mus prisidėti prie šio darbo. Rūpinotės Švenčionių ir savos mokyklos muziejų reikalais. Daug sumanymų įgyvendinote, bet dar nemažai svajonių liko ir neišsipildžiusių. Iki gyvenimo pabaigos nepadėjote plunksnos, ji Jums iškrito iš rankos...

Tebūnie lengva Jums Švenčionių žemė, kurią mylėjote ir dėl jos dirbote. Mes pasižadame nepamiršti Jūsų, Auklėtojau.

Prof. Kazys TRAINYS,
1957 m. laidos abiturientas

"Rytas". 1992. 02. Nr. 2(32).